

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

Diplomová práce

Metody sociální práce s ohroženou rodinou

Bc. Suzana Vukadinovičová

Studijní program:

Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

vedoucí práce: PhDr. Hana Hejná

Praha 2022

Prague College of Psychosocial Studies

Diploma Thesis

Methods of social work with an endangered family

Bc. Suzana Vukadinovičová

Diploma Thesis Work Supervisor: PhDr. Hana Hejná

Prague 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

Prohlašuji, že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne:

Podpis:

Poděkování

Chtěla bych poděkovat paní PhDr. Haně Hejné za poskytnutí všech cenných rad a profesionální vedení při psaní diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině za trpělivost a všem respondentům za ochotu. Děkuji.

Anotace

Diplomová práce s názvem Metody sociální práce s ohroženou rodinou se zabývá sociální prací, problematikou ohrožených rodin a metodami sociální práce, které jsou využívány při spolupráci s ohroženými rodinami. Teoretická část diplomové práce definuje rodinu, sociální práci s rodinou a zaměřuje se také na charakteristiku sociální práce a etiku, ve spojení s etickými dilematy sociálních pracovníků. V části empirické je prostřednictvím dotazníkového šetření zjišťováno, jaký mají sociální pracovníci orgánu sociálně – právní ochrany dětí názor na spolupráci s ohroženými rodinami, sociálně – aktivizační službu pro rodiny s dětmi nebo sociální a návazné služby v místě působení. Dále empirická část diplomové práce definuje, s jakými problémy se ohrožené rodiny nejčastěji potýkají a jakým způsobem sociální pracovníci orgánu sociálně – právní ochrany dětí nejčastěji zahajují spolupráci s klienty.

Klíčová slova

Sociální práce, sociální pracovník, sociálně – aktivizační služba pro rodiny s dětmi, ohrožená rodina, orgán sociálně – právní ochrany dětí

Annotation

The diploma thesis entitled Methods of social work with endangered families deals with social work, the issue of endangered families and methods of social work that are used in cooperation with endangered families. The theoretical part of the thesis defines the family, social work with the family and also focuses on the characteristics of social work and ethics, in connection with the ethical dilemmas of social workers. In the empirical part, a questionnaire survey is used to find out what social workers of the social and legal protection of children think about cooperation with families at risk, the social and activation service for families with children or social and follow-up services at their place of work. Furthermore, the empirical part of the thesis defines the problems with which families at risk most often face and how cooperation with clients is most often initiated.

Keywords

Social work, social worker, social - activation service for families with children, family at risk, social and legal protection of children

OBSAH

ÚVOD.....	9
1 RODINA.....	11
1.1 Vývoj rodiny	12
1.1.1 Rodina v raném středověku	12
1.1.2 Rodina ve společnosti předindustriální a industriální	13
1.1.3 Rodina v období války	15
1.1.4 Období poválečné	15
1.2 Typologie rodin	17
1.3 Krizové situace v rodině	18
1.3.1 Rozvod.....	19
1.3.2 Syndrom CAN	21
1.3.3 Mnohoproblémová rodina.....	23
1.3.4 Užívání psychoaktivních látek v rodině	25
1.4 Legislativní rámec.....	27
2 SOCIÁLNÍ PRÁCE	30
2.1 Historie sociální práce	30
2.2 Charakteristika sociální práce	33
2.3 Sociální pracovník.....	37
2.4 Etika v sociální práci	39
2.5 Etická dilemata sociálních pracovníků	41
3 Sociální práce s rodinou	44
3.1 Sanace rodiny	46
3.2 Rodinná konference	48
3.3 Případová konference	50
3.4 Sociální poradenství	54
4 OSPOD	59
5 EMPIRICKÁ ČÁST	64
5.1 Výzkumná otázka	65
5.2 Výzkumná metoda	65
5.3 Výzkumný vzorek a jeho výběr.....	66
5.4 Výsledky výzkumného šetření.....	66
4.4 Výsledky výzkumného šetření.....	84
6 DISKUZE	87

ZÁVĚR	89
SEZNAM LITERATURY	90
BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE.....	95
PŘÍLOHY.....	96

ÚVOD

Téma Metody sociální práce s ohroženou rodinou bylo zvoleno tématem diplomové práce především proto, že se při své praxi s ohroženými rodinami setkávám nejčastěji a vnímám, jak potřebná je pro tyto rodiny podpora a pomoc ze strany subjektů, které nabízejí pomocnou ruku v podobě sociálního poradenství, podpory, pomoci a vedení, ať už v krátkodobé, či dlouhodobé formě. Ve většině případů lze pozorovat, že tyto rodiny jsou dlouhodobě v nepříznivé sociální a mnohdy i ekonomické situaci, která má nepříznivý vliv na život všech členů rodinného systému. Sociální práce s ohroženými rodinami je specifická v tom směru, že se jí často nedostává pozitivní zpětné vazby a výsledky jsou velmi malé, až žádné. Velmi výjimečně se stává, že se ohrožená rodina vymaní z naučených vzorců chování a zažitých stereotypů natolik, že změní svůj životní styl neboli způsob dosavadního života. Ohrožené rodiny se potýkají s problémy, které zasahují do všech oblastí jejich života, které přetrvávají dlouhodobě a jsou náročně řešitelné. Role sociálních pracovníků a sociálních služeb poskytujících podporu a pomoc ohroženým rodinám je velmi důležitá, a proto bylo cílem diplomové práce zjistit, jaké mají sociální pracovníci ve svém oboru zkušenosti, možnosti a názory jak na sociální služby, které se zabývají problematikou ohrožených rodin, tak na samotné ohrožené rodiny a spolupráci s nimi.

Teoretická část diplomové práce obsahuje informace o rodině, jejím vývoji, typologii rodin a problematice neboli krizových situacích, které se v rodinách vyskytují, a legislativě zabývající se rodinou z pohledu práva. Dále se v teoretické části dozvíme o sociální práci, jež obsahuje informace o její samotné charakteristice, sociálním pracovníkovi, etice a dilematech, se kterými se sociální pracovníci potýkají. V kapitole sociální práce s rodinou se diplomová práce zaměřuje na metody, které sociální pracovníci při své práci používají, a jejich specifika. Důležitou kapitolou jsou v neposlední řadě informace obsažené v části zabývající se orgánem sociálně – právní ochrany dětí, na kterou je také zaměřená empirická část diplomové práce.

V empirické části diplomové práce směřujeme pozornost na sociální pracovníky orgánu sociálně – právní ochrany dětí, ohrožené rodiny a sociálně – aktivizační služby.

V této části nalezneme také odpovědi sociálních pracovníků OSPOD, které jsou obsaženy v dotazníku, zachycení odpovědí v grafech a k nim příslušný komentář.

1 RODINA

Rodina je instituce, která je formována kulturou, civilizací i společností. Obvyklé sdělení, že právě rodina je základem společnosti, má však v každé společnosti zcela odlišné pojetí. Ve všech společnostech je přesto hlavním činitelem, na kterém stojí velmi důležitá socializace jedince. Stejně tak jako si lidé i v dnešní době potřebují potvrzovat svůj význam i svou totožnost tím, že sdílí své plány, zkušenosti, naděje i starosti s člověkem, který je jim blízký, stejně tak neklesá potřeba prodloužení si vlastní existence tím, že přivedeme na svět děti. Jedná se o způsob prodloužení vlastní existence a přesažení horizontu vlastní smrti. (Oldřich Matoušek, 2014) V dnešní době existují různé typy rodinných soužití. Jako příklad lze uvést jednoho dospělého se dvěma či více dětmi, kde je poutem rodičovství. Toto pouto lze vnímat jako přednější a důležitější než pouto partnerské. Důvodem prioritizace rodičovského pouta je fakt, že biologické rodičovství nelze zrušit, na rozdíl od partnerského pouta je definitivní. Je však možné práva, která jsou rodičovská, souhlasem, předat jiné osobě a to například formou souhlasu s adopcí či formou souhlasu s osvojením. Pojem rodinná domácnost lze užívat i v situacích, kdy spolu lidé sdílejí jedno bydliště. (Ivo Možný, 2008, str. 26)

Tradiční pojem rodina se tímto pojetím velmi rozšiřuje a získává neostré rysy. V současnosti existuje množství způsobů rodinného soužití, které obsahují různé kombinace biologického příbuzenství, nelegalizovaných i legalizovaných vztahů mezi dospělými členy a také mezi dospělými členy a dětmi. (Oldřich Matoušek, 2014, str. 13) Veselá a kol. však uvádí, že o rodině lze hovořit pouze v případě, když se ženě a muži, kteří spolu žijí, narodí potomek. Uvádí, že rodinu netvoří lidé toho či onoho pohlaví žijící spolu v jedné domácnosti a to i v případě, že každý z rodičů si přivede své biologické děti, kteří společně žijí v jednom bytě a vedou společnou domácnost. Autorka výše uvedené charakterizuje jako společenství, sociální skupinu, kterou lze nazvat pseudorodinou. (Veselá Renata a kol., 2005, str. 11) Je potřeba však neopomíjet samotnou tradici individuálních rodinných společenství, která je bezesporu uložena hluboko v historické paměti rodin a má velmi důležitou funkci v udržování stálých rodinných hodnot. (Schmidová, 2011, str. 27) Rodina jako instituce má pro život a vývoj člověka ve společnosti klíčový význam. Její negativní působení na své členy však způsobuje častý

rozvoj sociálně patologických jevů, které lze následně velmi těžko odstranit či napravit. (Fisher Slavomil, Škoda Jiří, 2009) Rodina je významným a základním společenským uskupením s nezastupitelným společenským významem. Rodina je pod ochranou státu a zákonem chráněna. Zárukou zdravé výchovy dětí je pouze zdravá rodina. (Veselá Renata a kol., 2005)

1.1 Vývoj rodiny

Rodina jako instituce se zde vyskytuje již od počátku dějin lidstva jako společenství sloužící k ochraně svých členů před nebezpečím. Rodina zastávala také funkci předávání duchovních hodnot a materiálních statků. (Petr Pöthe, 1999, str. 17) Rodina reprodukuje člověka a tím tvoří generace, které jsou souvisle propojené pouty solidarity. Rodina je prostředí, ve kterém dochází k naplnění či také k frustrování citových potřeb dítěte. Stává se prostředím rekreace i konzumu. (Matoušek Oldřich, Matoušková Andrea, 2011, str. 29) Členové rodiny bývají spojeni pokrevními a emocionálními pouty, společně nachází útočiště v místě, které nazývají domovem, kde jsou také prohlubovány a vytvářeny vzájemné vztahy. (Matoušek Oldřich, 2016, str. 187) V dnešní době zmiňuje Matoušek vymezení rodiny širší a užší, kde jsou rodinné svazky také definovány právně, tedy sňatkem či adopcí. Kdežto pojetím širším považuje za rodinu také skupinu lidí, která se vnímá jako rodina na základě vzájemné náklonnosti mezi jejími členy. V minulosti byly typické takzvané rodiny rozšířené, které byly charakteristické tím, že společně žilo více generací či také širší příbuzenstvo. V současné postmoderní společnosti přibývají další formy rodinného soužití. (Matoušek Oldřich, 2016)

1.1.1 Rodina v raném středověku

Pro porozumění dnešního pojetí rodiny je důležité se zaměřit na vývoj rodiny v čase. Rodina je vždy charakteristická tou dobou, ve které žije. Popsat však rodinu z raného středověku je velmi komplikované a to z důvodu nedostatku dochovaných materiálů o životě rodiny ve výše uvedené době. Lze vycházet pouze z archeologických nálezů či dochovaných kronik. Z dostupných materiálů je nám však známo, že Slovanská rodina byla patriarchální. Rodina žila na malém území a hlavním zdrojem obživy bylo zemědělství. V době pohanské bylo dle dostupných zdrojů připouštěno mnohomužství.

Tuto výsadu však měli pouze majetnější muži. Otcovství bylo přiznáváno prostřednictvím rituálů nikoliv dle biologických faktorů. V té době bylo soužití ženy s více muži zcela normální a byla běžná různá sexuální spojení. Sňatek byl domlouván prostřednictvím otců dcer a nebylo vyžadováno panenství ženy. Po sňatku však byla vyžadována absolutní věrnost. V případě porušení slibu věrnosti bylo možné ženu prodat do otroctví či jí usmrtit. V době manželství bylo přípustné, aby měl muž více žen, manželek. (Matoušek Oldřich, 2003, str. 7)

Život bez rodinného zázemí byl v dobách středověku zcela nemožný. Velikost rodiny se odvíjela od majetnosti rodiny a její podoba závisela na společenském postavení. Vše záviselo na příslušnosti k feudálnímu pánovi. Rodina ve středověké společnosti plnila řadu funkcí. Mezi nejdůležitější funkce středověké rodiny patřilo zajišťovat reprodukci obyvatelstva, výchova dětí, spravovat majetek, vyrábět a chránit svou rodinu a poskytovat si vzájemnou podporu a pomoc. Z katastrů a daňových soupisů je nám známo, že je domácnost středověké doby pojímána jako „ohniště“ nebo jako „krb“, což byla jednotka primární a zdanitelná. Domácnost obývaly osoby, které byly spjaty příbuzenstvím většiny jejích členů. Členové domácnosti společně hospodařili a byli společně odpovědní daňovým úřadům. (Horská, Kučera, Maur, Stloukal, 1990, str. 219)

1.1.2 Rodina ve společnosti předindustriální a industriální

Rodina v předindustriální době se vymezovala zejména rodinným uspořádáním, kdy pojem rodina zahrnoval ne jen příbuzenské vztahy členů žijících v jedné domácnosti, ale také lidé, kteří v příbuzenském vztahu nebyli. Výše uvedené upravuje soupis obyvatel z roku 1777, tzv. Tereziánská instrukce, která uvádí, že do rodiny spadají všechny osoby, které „samy pro sebe nevaří“ a žijí ve společné domácnosti, kde se taktéž společně stravují. Tereziánská instrukce stanovuje, že se do rodiny řadí také služebnictvo a učedníci. Členové rodiny spadali pod pravomoc hospodáře. Pod pravomoc hospodáře spadali také členové, kteří nebyli spjati příbuzenskými vztahy, například učedníci nebo čeledí. Mezi čeledí spadaly především děti, kteří byly posílány svou biologickou rodinou do služby především z důvodu ekonomických, kdy rodiče neměli dostatek finančních prostředků na zajištění péče o nezletilé dítě a také z důvodu získání zkušeností. Učedníci

i služebnictvo patřilo do rodiny, zůstával jim však zároveň také pracovní poměr. Rodina byla povinna se o členy domácnosti postarat. (Horská, Kučera, Maur, Stloukal, 1990)

V období od 18. – 20. století hovoříme o době industriální a o industriální společnosti. Narůstá rozvoj průmyslové produkce, rozvíjí se efektivita práce a narůstá těžba surovin. Postupný přechod do doby industriální zapříčinil změny, které byly viditelné na způsobu života tehdejších rodin. Hlavní změnou bylo zrušené nevolnictví císařským patentem z roku 1781, což znamenalo nové pracovní možnosti pro obyvatele vesnic a to stěhování se za prací. Změna nastala také ve způsobu obživy rodiny, mzdy byly vypláceny na rodinném principu, což také zapříčinilo změnu způsobu získávání prostředků pro fungování domácnosti. Změna se projevovala taktéž v nárůstu dětské práce. (Jack Goody, 2006, str. 156) V období 18. a 19. století nebylo výjimkou, aby děti a mladiství pracovali až 16 hodin denně. Dětská práce byla vykonávána v nevhodných a život ohrožujících podmínkách. Společnost tento jev akceptovala. Přijala ho jako normu společnosti. Běžné také bylo, že továrníci nabízeli dětem z chudých poměrů stravu a ubytování s tím, že za poskytnutí stravy a střechy nad hlavou požadovali pracovní nasazení dětí. (Pemová Terezie, Ptáček Radek, 2016, str. 19) Období industriální bylo charakteristické rozšířením domácí výroby (např. tkaní) a zapojením do práce všech členů domácnosti. Chudé rodiny již neměly potřebu posílat své děti za prací mimo domov, jelikož své děti sami zaměstnávali. Dětská práce se stala základním prvkem obživy chudé populace, což zapříčinilo zvýšení počtu dětí v biologických rodinách a také snížení průměrného věku populace při uzavření manželství. V období industrializace se v hojném počtu využívala dětská práce ve fabrikách, kde nebylo výjimkou zaměstnat celé rodiny i s dětmi kolem osmi let věku. Goody taktéž uvádí, že desetihodinová pracovní doba byla uzákoněna až v roce 1882, v Anglii. (Jack Goody, 2006, str. 157)

Na základě námi dostupných informací je však zřejmé, že nemáme o opravdové kvalitě života tehdejších dětí dostatek relevantních informací. Wolf uvádí, že historikové znají jen velmi kusé informace o vztazích mezi dětmi a jejich rodiči a o historii dětství v industriální a předindustriální době. (Wolff Larry, 2007, stránky 11-12)

1.1.3 Rodina v období války

Období války bylo velmi náročné a mělo na rodiny zřetelný dopad. Rodiny se musely vyrovnávat se ztrátou svých blízkých, ženy přejímaly role mužů a byly nuceny se přizpůsobit a sžít se s novými povinnostmi tak, aby zabezpečily chod a fungování domácnosti. V období obou světových válek docházelo k rapidnímu úbytku mužů. Byla vysoká úmrtnost mužů a proto byly ženy nuceny vychovávat sami své děti i sirotky a byly nuceny přijmout fakt, že nebude možné se provdat a žít v klasickém rodinném uspořádání, právě v důsledku odchodu mužů do boje. (Evelyne Sullerotová, 1998, str. 7)

Ve válečném období docházelo ke krachu a destrukci všech hodnot a norem ve stávající společnosti. Společnost byla nucena především přežít. V období hromadného vyvražďování rodin, za nacistického režimu druhé světové války, se tvořila spojení v rámci širších příbuzenských vztahů. Lidé se sjednocovali proto, aby si vzájemně pomohli a podpořili se překonat velmi těžké, traumatické období, kdy přicházeli o své členy rodiny a také aby byli schopni přežít velmi těžkou ekonomickou situaci a nepříznivé životní podmínky. (Evelyne Sullerotová, 1998, stránky 8-10)

1.1.4 Období poválečné

50. a 60. léta jsou charakteristická návratem žen do pracovního procesu, což zapříčinilo změnu rolí, kdy kromě péče o rodinu a o domácnost ženám přibývá také možnost se profilovat v rámci vykonávané profese. Tento trend vznikl z potřeby využití znalostí a dovedností získaných vzděláním, zlepšení finanční situace rodiny například na rekreaci a aktivní trávení volného času či z potřeby nakoupení spotřebního zboží vedoucí ke zlehčení domácích prací. (Jack Goody, 2006, str. 179)

V období komunistické revoluce v roce 1948 byla rodina pojímána jako tzv. „protivník“ pro nově vytvářející se společnost. Důležitou myšlenkou tehdejší doby bylo zapojení žen do společnosti, především do pracovního procesu a to bez omezení, které bylo způsobováno vykonáváním role ženy v domácnosti a péčí o dítě. Cílem bylo pracovní mobilizovat ženy s myšlenkou nastolení rovnosti mužů a žen, kdy bylo mateřství bráno jako nevýhoda. Z toho důvodu byly ve velkém budovány sítě jeslí a školek, kde byla zajištěna péče o dítě, nově, po celý týden s tím, že matky mohly nastoupit do zaměstnání

již od tří měsíců věku dítěte, což bylo období, kdy ženám končila mateřská dovolená. Názor, že školené pečovatelské síly v zařízeních zastávají péči o děti lépe než jejich matky, byl schvalován a demonstrován odborníky z řad pedagogů či psychologů. Odborníci uváděli, že matka není schopna vědět, co je pro dítě nejlepší, když nemá potřebné odborné vzdělání v oblasti péče o dítě. Toho času zároveň pediatri uváděli, že je umělá výživa zdravější než mateřské mléko a proto taktéž podporovali umístění dětí do jeslí již ve velmi nízkém věku života dítěte. Možný uvádí, že výše uvedený model emancipace žen a umístování dětí do jeslí neměl dlouhého trvání. Jako důvod vnímá častou nemocnost dětí a vysoké finanční náklady na provoz jeslí a školek. Stát uznal, že absolutní uvedení žen do pracovního procesu již v brzkém věku dítěte není efektivní, nýbrž ekonomicky velmi nákladné. Jako řešení byl zvolen kompromis a to formou prodlužující se mateřské dovolené. Odborníci z řad psychologů, pediatri a pedagogů nově hlásali, že dítě potřebuje k řádnému vývoji péči matky. (Ivo Možný, 2002, stránky 154 - 155)

Nezávislost jedince na společenských standardech a normách s touhou po rovném postavení mužů a žen ve společnosti je však ve většině případů zastíněna přirozeností ženy a tedy touhou po plození potomků a zakládání rodin. Většina žen si dobrovolně a vědomě volí vykonávat roli matky, která je spojená s nižším ekonomickým příjmem, omezením svobody a horšími podmínkami na trhu práce.

Je evidentní, že rodina prošla zásadními změnami v rámci vývoje v průběhu času od minulosti až do dnešní doby. Mezi hlavní změny Možný uvádí například legitimizaci předmanželského sexu, antikoncepci a s tím spojenou kontrolu nad početím a rozením dětí, snížením počtu dětí v domácnosti – nižší porodnost, rození mimomanželských dětí nebo zvýšení rozvodovosti. (Ivo Možný, 2008, stránky 21 - 23) Dalším důležitým činitelem ve vývoji rodiny uvádí fakt, že dříve bylo běžné přenechat vhodný výběr partnera na rodičích, kteří zohledňovali jak společenské postavení nadcházejícího ženicha či nevěsty či jejich ekonomickou situaci. Manželství bylo toho času považováno za nezrušitelné. Výše uvedené se však změnilo společně se změnou pohledu na manželství, kdy v minulosti za manželství ručila víra v Boha a tedy nerozdvajitelnost páru, který se spojit ve svazek manželský před Bohem. Tento pohled byl však nenávratně nahrazen pojetím svazku manželského jako občanské smlouvy.

Naopak období postmoderní společnosti je charakteristické větší tolerancí k rozvodovosti, nevhodnými výběry partnera či vysokou sociální mobilitou, což způsobuje nižší stabilitu partnerství a tedy vyšší míru rozvodovosti a rozpadů rodin. (Jan Jandourek, 2001, str. 148) Podle Kuchařové a kol. je rodina postmoderní ohrožena taktéž oslabením z pohledu plnění základních rodinných funkcí. Tato situace dle Kuchařové a kol. způsobuje vyšší míru závislosti na státu a také na společnosti. (Věra Kuchařová a kol., 2019, str. 17)

1.2 Typologie rodin

V následující podkapitole zaměříme pozornost na typologii rodin a to z hlediska psychologického. Z pohledu psychologie je rodina rozdělena na základě její funkčnosti, tedy do jaké míry rodina zvládá plnit své základní funkce, potřebné pro řádný vývoj dětí. Z hlediska společnosti rodina plní funkci psychologickou, ekonomickou, sociální a biologickou. Pokud některou z výše uvedených funkcí rodina nenaplňuje, lze hovořit o vzniku či rozvoji sociálně patologických jevů v rodinném prostředí. Jedná se především o rodiny dysfunkční a afunkční, kde rodina neumí zajistit řádný vývoj nezletilých dětí a taktéž neplní společenské požadavky na jejich výchovu. (Fisher Slavomil, Škoda Jiří, 2009) Matějček a Dytrych uvádí, že v rodinách, které jsou charakterizované jako dysfunkční a afunkční, jsou velmi časté napjaté vztahy mezi partnery, které způsobují poškození rodinné soudržnosti, bez které je prosperující výchova značně komplikovaná až ohrožená. U dětí, které jsou psychicky méně odolné hrozí taktéž psychická traumatizace. (Matějček Z., 2002) Podle tzv. Dotazníku funkčnosti rodiny, který sleduje a hodnotí sociální a ekonomickou situaci rodiny, osobnost rodičů, osobnost sourozenců, osobnost dítěte, péči o dítě a zájem o dítě, stabilitu rodiny a složení rodiny, lze rozdělit tyto rodiny do čtyř typů: funkční rodina, problémová rodina, rodina dysfunkční a rodina afunkční. Charakteristiky výše uvedených typů rodin byly zformulovány pro potřeby praxe k diagnostice funkčnosti rodiny sledovaného dítěte. (Dunovský, 1999)

- Funkční rodina je rodina, která ve všech směrech své funkce plní řádně. Tyto rodiny jsou charakterizovány dobrými interpersonálními vztahy a zajišťují řádný vývoj a výchovu dítěte. Rodina má otevřené, láskyplné vztahy, kde společně sdílí své názory, tráví společně volný čas, rozvíjí potenciál dětí a její členové pomáhají dětem se úspěšně zařadit do společnosti. (Rozsypalová, 2003) . V naší populaci se vyskytuje

cca 85 % rodin, které lze považovat za rodiny funkční. (Fisher Slavomil, Škoda Jiří, 2009)

- Problémovou rodinu lze charakterizovat závažnějšími poruchami všech či některých funkcí, které však zásadně neohrožují vývoj nezletilého dítěte či dětí v rodině a neohrožují ani fungování rodinného systému. Důležitým charakteristickým znakem je skutečnost, že si rodina dokáže pomoci vlastními silami, případně si o pomoc umí říci či ji dokáže vyhledat a to buď pomocí jednorázovou či krátkodobou. (Fisher Slavomil, Škoda Jiří, 2009) Jako příklad lze uvést stav, kdy se rodina ocitne v tíživé ekonomické nebo bytové situaci, zároveň však nedochází k ohrožení zdravého vývoje nezletilého dítěte či dětí v rodině. Může se také jednat například o matku samoživitelku či o náhlou nemoc v rodině spojenou s úbytkem příjmů. (Rozsypalová, 2003)
- V dysfunkčních rodinách jsou přítomny poruchy vážného rázu a to ve všech či v některých funkcích rodiny. Tyto poruchy již závažným způsobem ohrožují prospěch a řádný vývoj dítěte. Rodina je ohrožena jako celek, kdy není schopna tyto poruchy sama řešit. V případě dysfunkčních rodin je dle Fišera a Škody potřeba realizovat opatření v podobě sanace rodiny. (Fisher Slavomil, Škoda Jiří, 2009) Dysfunkční rodina poskytuje takové prostředí, které je pro vývoj dětí ohrožující a to například užíváním návykových látek, nevhodným chováním rodičů či nezájmem o vlastní děti a jejich výchovu. (Rozsypalová, 2003)
- Rodina, která dítěti podstatným způsobem škodí či dokonce dítě ohrožuje na životě, nazýváme rodinou afunkční. V tomto případě je sanace rodiny již bezpředmětná a neplní svůj účel. Situaci je důležité řešit rychle a to zajištěním bezpečí pro nezletilé členy rodiny, tedy odebráním dítěte či dětí z afunkčního rodinného prostředí. (Fisher Slavomil, Škoda Jiří, 2009)

1.3 Krizové situace v rodině

Vztah rodiny a zaměstnání, vztah veřejného a soukromého života a profesních a rodinných ambicí se řadí mezi dlouhodobá a primární témata rodinného života. (Hamplová Dana, Simona Pikálková, 2002) Dnešní sociální i demografické změny tvoří takové prostředí, které rodině ubírá na síle a zvyšuje se tím předpoklad, že rodiny budou muset čelit rizikům jak psychologickým, sociálním tak i rizikům ekonomickým. Dle

Kuchařové lze očekávat navýšení počtu rodin, kterým hrozí především ekonomické ohrožení s dopadem na sociální status rodiny a na psychický stav jejích členů. (Věra Kuchařová a kol., 2019) Mezi primární oblasti problematiky dnešních rodin uvádí například přepracovanost a s tím spojené zdravotní komplikace (duševní poruchy), vysokou míru rozvodovosti a s tím spojené dopady na různé oblasti života dětí a na psychiku dětí, problematiku chudoby, problematiku sociální exkluze či například nízkou životní úroveň mnoha rodin jak v Evropě, tak v České republice. V neposlední řadě uvádí také nadužívání psychoaktivních látek či problematiku násilí v rodinách. Pokud se rodině nevede kompenzovat potřeby dané situace a nalézt možnosti řešení, dochází k tzv. rodinné krizi. (Irena Sobotková, 2012) Níže se budeme zabývat vybranými krizovými situacemi, které v rodinách nastávají a jsou důvodem ohrožení rodinného systému či odebrání dítěte z rodinného prostředí.

1.3.1 Rozvod

V České republice můžeme sledovat nárůst rozvodovosti již před rokem 1989. Rozvody jsou stále častější než tomu bylo v minulosti. Příčinu větší míry rozvodovosti lze dovést z větší nezávislosti žen na mužích, z větší finanční podpory státu pro rodiny po rozvodové situaci a rovnému postavení žen ve společnosti. (Matoušek, 2015) Nejběžnějším důvodem rozpadu manželství lze sledovat nevěru a rozdílné povahy manželů. Dále pak ztrátu zájmu o rodinu, agresivitu vůči jejím členům, závislostní chování, intimní nesoulad nebo zdravotní problémy. (Maurice Berger, 2011)

Rozpad rodiny a s tím spojený rozvod rodičů lze charakterizovat jako velmi náročnou životní situaci dítěte. Rozvod a rozpad rodiny má negativní dopad na celou rodinu v oblasti právní, etické, sociální, emoční a také má značný dopad v rovině psychologické. (Matějček Z., 2002). Děti se dle Průchové (Průchová, 2002) při rozvodu rodičů nejvíce obávají následujících situací:

- Když nemá kontakt s rodičem, který opustil domácnost a dochází k bránění ve styku či kontaktu s druhým rodičem. Dítě se cítí opuštěné.
- Je-li vtahováno do konfliktů svých rodičů. Dítě si přeje žít jako rodina, všichni společně. Přání dítěte je silné i v případech probíhajících neshod a hádek mezi rodiči.

- Dítě se obává změny bydliště a s tím spojené ukončení navázaných sociálních vazeb v místě dosavadního bydliště.
- Dítě má obavy z opuštění druhým rodičem. Tato obava se prohlubuje v situaci, kdy je v rodině více dětí, které se následkem rozvodu rozdělili.
- Dítě zažívá pocity méněcennosti.
- Dítě se obává, že je příčinou rozpadu rodiny. Tento strach pramení, dle Průchové, ze situace, kdy se dítěti rozvod rodičů pouze oznámí bez předchozího vysvětlení situace.

S rozvodovou problematikou souvisí také pojem syndrom zavrženého rodiče a s tím související pomlouvání druhého rodiče, kritika, manipulace a v neposlední řadě spiknutí proti druhému rodiči. V této situaci jeden rodič programuje své dítě proti druhému rodiči, což je rodič zavrhuje neboli programující. Takový rodič syndrom podporuje a vědomě ho vytváří. Rodič, proti kterému stojí rodič programující, se nazývá zavrženým rodičem. Dítě se v této situaci stává dítětem odcizeným. (Warshak, 2003)

Níže se podíváme na to, co to syndrom zavrženého rodiče znamená. Syndrom zavrženého rodiče označuje „proces, kdy dítěti je vůči rodiči vštěpován odpor a kritika, které jsou neoprávněné anebo přehnané.“ (Gardner, 2010, str. 12) Syndrom lze vidět v rodinách, kde se rodiče rozvádí a dítě se tak ocitá ve velmi náročné situaci, jelikož se nezletilý následkem působení jednoho z rodičů identifikuje s jedním z rodičů, který na něj působí a přebírá tak jeho postoje a názory o rodiči druhém. Rodič, který na dítě takto negativně působí, dítě zahlcuje informacemi, které druhého rodiče vykreslují v negativním obraze. Cíleným působením na nezletilého lze docílit toho výsledku, že dítě svého druhého rodiče nepřijímá, ba naopak ho odmítá. (Gardner, 2010) Pro zdravý vývoj dětí je proto vhodné budovat soudržný rodičovský postoj, nezatahovat potomky do rodičovských konfliktů a o druhém rodiči hovořit pouze v dobrém. Řešení problémů by mělo zůstat pouze mezi rodiči, nikoliv jimi zatěžovat své děti. (Novák Tomáš, Průchová Bohumila, 2007) Smith ve své knize uvádí, že je pro děti velmi důležité aby věděly, že se rozvod týká pouze rodičů a ti jsou také schopni si své problémy řešit společně mezi sebou, aniž by jimi bylo dítě jakkoliv zatěžováno. (Smith, 2004)

1.3.2 Syndrom CAN

V populaci je možné se setkat s dětmi, které žijí v takovém rodinném prostředí, které lze charakterizovat jako společensky nepřijatelné. Děti z výše uvedených rodin trpí řadou nedostatků, které se negativně podepisují na jejich psychickém, fyzickém, zdravotním stavu i sociálním postavení. Výsledkem takového zacházení jsou poranění fyzická i psychická, negativní psychosociální vývoj a další patologické jevy. V nejhorším případě může život v takovémto prostředí zapříčinit dítěti také smrt. Ublíživání nezletilému je ve většině případů vědomé a dělí se do třech základních forem, kterými jsou týrání, zneužívání a zanedbávání. (Fisher Slavomil, Škoda Jiří, 2009)

Odborný název pro výše uvedené zacházení s nezletilým dítětem či s nezletilými dětmi se nazývá syndrom CAN (Child Abuse and Neglect). Hovoříme o syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Vágnerová, shodně jako Fisher a Škoda, ve své publikaci uvádí, že se jedná o zacházení nenáhodné a jedná se o poškození duševního stavu, tělesného stavu i stavu společenského. V neposlední řadě také dochází k narušení vývoje dítěte, které vzniká na základě úmyslného jednání jiné dospělé osoby či rodičů vůči dítěti. (Vágnerová Marie, 2014)

Jak již bylo výše uvedeno, existují různé formy syndromu CAN, které si nyní představíme.

- Týrání fyzické představuje veškeré zacházení s dítětem, které lze charakterizovat jako nepřiměřené. Výsledkem takového zacházení jsou zranění tělesná, poškození dítěte trvalého rázu či smrt. Do fyzického týrání můžeme zahrnout tělesné tresty, které jsou používány jako způsob výchovy. (spánková deprivace, bodné rány, popáleniny, dušení, trhání vlasů, bití předměty, bití rukou) (Fisher Slavomil, Škoda Jiří, 2009)
- Týrání emoční neboli psychické spočívá v časté kritice vůči nezletilému. Rodič či jiná dospělá osoba dítěti neustále nadává a terorizuje ho. Dle Matouška se emoční týrání prolíná do týrání fyzického i do sexuálního týrání a zanedbávání dítěte. (Matoušek Oldřich, 2010) Psychické neboli emoční týrání nese negativní dopad na citový vývoj dítěte, jeho sebehodnocení, osobnost a rozvoj mezilidských vztahů. Může se jednat o nadměrné zatěžování dítěte péčí o sourozence, následně srovnávání s úspěšnějším sourozencem, odmítání dítěte a s tím spojená citová deprivace nebo citové vydírání

a také nadávky a ponižování, zesměšňování či vyvolávání v dítěti pocit strachu pod hrozbou výhrůžek. (Fisher Slavomil, Škoda Jiří, 2009)

- Zneužívání sexuální formou zahrnuje sexuální styk dítěte s dospělou osobou nebo incest či jiné sexuální praktiky konané na dítěti včetně výroby dětské pornografie. (Matoušek Oldřich, 2010) Sexuálním zneužíváním je myšleno každé nevhodné vystavení nezletilého dítěte sexuálnímu chování nebo kontaktu, které má za cíl uspokojit potřeby osoby zneužívající. Fišer a Škoda uvádí, že se jedná i o takové formy kontaktu, které může dítě prožívat jako poměrně tělesně příjemné. Upozorňují však, že i v tomto případě má takovéto chování negativní důsledek na psychický vývoj dítěte. Fišer a Škoda uvádí tři typy sexuálního zneužívání, kterými jsou typ **bezkontaktní** (masturbace, pozorování nahého nezletilého, obnažování se před dítětem, nucení dítěte sledovat soulož), typ **s kontaktem** (líbání nebo osahávání dítěte, líbání či osahávání na intimních místech, líbání prsou, líbání pohlavních orgánů dítěte, provozování sexuálního styku, či nucení nezletilého k manipulaci s pohlavními orgány svými nebo s orgány zneuživatele) a **zneužívání komerční**, které zahrnuje nucení nezletilého dítěte k prostituci či k pornografii. (Fisher Slavomil, Škoda Jiří, 2009)
- Zanedbávání je forma týrání dítěte, ve které dochází k újmě ve vývoji dítěte v oblasti duševní i tělesné. Dítě nemá dostatek péče a jsou vážným způsobem opomíjeny jeho potřeby. (Pemová Terezie, Ptáček Radek, 2016) Zanedbávání rozeznáváme ve formě **seberealizace** (zanedbávání vzdělání, výchovy, bránění ve školní docházce), ve formě **tělesné** (nedostatek jídla, nedostatek oblečení, nedocházení k lékařům, neposkytnutí lékařské péče, zanedbávání fyzických potřeb či nedostatek přístřeší), ve formě **citové** (odmítání dítěte, citová deprivace neboli neuspokojování citových potřeb dítěte) a ve formě **bezpečí**, kdy nad dítětem není žádný dozor, dítě bývá opouštěno a ponecháváno často samo. (Fisher Slavomil, Škoda Jiří, 2009)

Negativní dopad pro vývoj nezletilého dítěte má také nadměrná psychická zátěž při vyšetřování syndromu CAN, kdy se nezletilý, jako oběť trestného činu, stává také obětí vyšetřování. V tomto případě hovoříme o zdlouhavém vyšetřování, kdy je dítě vystavováno opakovaným výpovědím nebo je věrohodnost výpovědi dítěte zpochybňována. Jedná se o jev zvaný sekundární viktimizace. (Vágnerová Marie, 2014) Všeobecně lze však říci, že je velmi složité oddělit jednotlivé druhy špatného zacházení

s nezletilým dítětem. Největší pozornost na sebe poutají případy velmi brutálního rázu, které jsou v naší společnosti spíše ojedinělé. Matoušek uvádí, že lze nejčastěji pozorovat týrání dětí ve formě zanedbávání potřeb dítěte. (Matoušek Oldřich, 2010) Dále uvádí, že není možné stanovit absolutní kritéria, která mohou jasně definovat mantinely špatného zacházení s dítětem a zároveň aby byla nezávislá na kultuře a době, ve které se společnost aktuálně nachází. (Matoušek Oldřich, 2010) Z tohoto pohledu je velmi důležité věnovat pozornost prevenci výskytu syndromu CAN. (Jitka Skopalová, 2010) Matoušek s Matouškovou ve své publikaci zdůrazňují, že klíčovým krokem v prevenci výskytu syndromu CAN je správná volba cílové skupiny, která definuje vhodnou preventivní strategii a v neposlední řadě také vhodný okruh osob a prostředí, které má taková program kromě dítěte zahrnovat. Doporučují zapojit do preventivního programu co nejvíce zúčastněných osob a to i těch, kterých se problém týká vzdáleně. Z jejich pohledu je důležité působit ne jen na nezletilé dítě, ale i na jeho okolí a to vhodnou koordinací spolupráce institucí, odborníků či případně také dobrovolníků. (Matoušek Oldřich, Matoušková Andrea, 2011)

1.3.3 Mnohoproblémová rodina

Rodina, která má potíže dlouhodobého rázu, které se prolínají z generace na generaci a zároveň se týkají jednotlivců i různých sfér rodinného života, nazýváme rodinou mnohoproblémovou. Charakteristickým znakem pro tento typ rodin je fakt, že rodina své problémy neumí řešit a zároveň není schopna využít dostupné pomoci v podobě nabízejících se sociálních služeb. Rodina má problémy, které spolu ve většině případů souvisejí a jedná se o problémy vnitřní a vnější. (Lisa Kaplan, 1986) K podstatným znakům vnitřních problémů rodin mnohoproblémových patří například chaos, dezorganizace, dezintegrace, negativní emoční reakce, nejasná komunikace nebo izolovanost jednotlivých členů či výskyt destruktivních konfliktů v rodině. (Matoušek Oldřich, 2010) Večerka a kol. ve své publikaci uvádí, že výchovný styl v mnohoproblémových rodinách je typický lhostejností k nezletilým dětem nebo pocitem bezmoci, nepravidelností, emočním chladem či nedůsledností. (Kazimír Večerka, Jakub Holas, Markéta Štěchová, 2000) Jako příklady vnějších problémů uvádí autoři problémy s hospodařením s penězi, problémy s docházením do práce či s nalezením práce, problémy s docházkou do školy a se vzděláním, problémy s provozem domácnosti,

problémy s bydlením, s výchovou dětí a vztahů jak v širší rodině, tak vztahů s okolím a v neposlední řadě také problémy při kontaktu s institucemi. (Matoušek Oldřich, 2010) K výše uvedenému Večerka a kol. uvádí, že postoj rodičů ke vzdělání a jejich vzdělanostní úroveň je velmi nízká a tak požadavky rodičů na vzdělání svých dětí a v neposlední řadě také jejich schopnost děti ve vzdělání podporovat je taktéž velmi nízká. Podobný postoj jako ke vzdělávání mají dospělí jedinci také k práci, s tím, že členové mnohoproblémové rodiny ve většině případů nemají naučené či dostatečně osvojené pracovní návyky a je proto pro ně přirozenější si zaměstnání nehledat či aplikovat vyhýbavé tendence v chování ve vztahu k zaměstnání. (Kazimír Večerka, Jakub Holas, Markéta Štěchová, 2000) V rodinách mnohoproblémových se taktéž vyskytuje řada individuálních problémů, které spolu navzájem souvisí a jsou přítomny v různé intenzitě, míře a v různých kombinacích. Mezi tyto problémy spadá například závislost na návykových látkách, prostituce, zločinnost, závislost na hazardních hrách, dlouhodobá nezaměstnanost, týrání, zneužívání či zanedbávání dětí v rodině, předčasné těhotenství, záškoláctví, duševní nemoci, incestní chování a další. (Matoušek Oldřich, 2010)

Kagan a Schlosbergová nazývají ve své publikaci rodinu mnohoproblémovou také rodinou v opakujících se krizích. Tento název vypovídá o přístupu rodin při řešení krize, do které se opakovaně dostávají a také vypovídá mnohé o spolupráci těchto rodin s pomáhajícími organizacemi. Při zažehnutí krize rodina mnohoproblémová již o spolupráci ztrácí zájem a s organizacemi přestává komunikovat. (Richard Kagan, Shirley Schlosberg, 1989)

Rodiny mnohoproblémové žijí svůj život převážně ve stresu, kdy jim ze všech stran hrozí nebezpečí různé intenzity a v různých oblastech. Tyto rodiny řeší náročné životní situace každodenně do té míry, že již život ve výše popsaném koloběhu vnímají jako normu a umí z výše uvedeného životního stylu čerpat energii. V případě otevření se pomoci zvenčí, kdy je rodina ochotna spolupracovat se sociálními službami či dalšími organizacemi, je mnohoproblémová rodina donucena reagovat na problém takového rázu, který je natolik náročný, že rodině nic jiného nezbyvá, než využít nabízené pomoci institucí k řešení své nad rámec komplikované situace. Ve chvíli, kdy se problém již nejeví jako obrovské, hrozící nebezpečí, se rodina opět distancuje od navázané spolupráce a jak již bylo uvedeno výše, přestává komunikovat. (Matoušek Oldřich, 2010)

1.3.4 Užívání psychoaktivních látek v rodině

Užívání psychoaktivních látek a s tím spojená závislost je pro společnost, pro jedince i pro jeho rodinu velmi nežádoucí a představuje značnou zátěž. Globálně platí, že 9 % všech onemocnění vzniká na základě zneužívání psychoaktivních látek a s tím se pojí i další problémy zdravotního a sociálního rázu. (Fisher Slavomil, Škoda Jiří, 2009)

Každá psychoaktivní látka ovlivňuje psychickou činnost člověka a některé z psychoaktivních látek vyvolávají v neposlední řadě také závislost. V tom případě hovoříme o návykových látkách, které mění psychický stav člověka. Jedná se o chemické látky, které mohou vytvořit návyk a závislost fyzickou (somatickou) či závislost psychickou. Malá a Pavlovský ve své publikaci uvádí, že psychická závislost přetrvává značně déle než závislost fyzická a to především proto, že člověk se po pravidelném užívání stává závislým na příjemném duševním stavu, který si návykovou látkou vyvolává. (Malá Eva, Pavlovský Pavel, 2002) Ilegálně užívané psychoaktivní látky, mnohdy označovány jako drogy, mění v mozku existující procesy a tím ovlivňují motivaci jedince, jeho myšlení, náladu, chování, atd. (Fisher Slavomil, Škoda Jiří, 2009) Klinemann uvádí, že je v různých sociokulturních prostředích odlišná míra tolerance vůči užívání různých psychoaktivních látek a ve své publikaci popsal tři hlediska užívání psychoaktivních látek z pohledu legality. (Klingemann Harald, 2004)

- Užívání psychoaktivních látek v podobě medikamentů (tlumení bolesti, navození spánku, tlumení depresivních stavů, ovlivňování poruch nálad, navození povzbuzení, potlačení úzkosti, atd.)
- Ilegální užívání psychoaktivních látek pro jiné než lékařské účely. Většina zemí již užívání psychoaktivních látek v rámci mezinárodních úmluv zařadila do ilegálních činností, včetně obchodování s těmito látkami (hašiš, opiáty, kokain, halucinogeny, stimulancie, sedativa, hypnotika, atd.).
- Legální užívání psychoaktivních látek ve výrobcích, které jsou volně prodejně. Jako příklad Klinemann uvádí alkoholické nápoje, které mohou být požitý pro uhašení žízně (pivo, víno) nebo grog pro zahřátí. Dále uvádí kofein a v něm obsažené stimulanty (theofylin, thein, theobromin) či energetické drinky (Semtex, Redbull) a dále například

nikotin v tabákových výrobcích. Zdůrazňuje však, že i přesto, že jsou výše uvedené výrobky používány legálně a k jiným účelům, nelze se vyknout jejich účinkům, což je působení na psychiku člověka.

Jak je již výše zmíněno, závislost je stav, který se může vytvořit jak velmi rychle, tak také vzniká jako efekt dlouhodobého užívání chemických látek, které ovlivňují činnost člověka. K rozvoji závislosti napomáhají jak osobnostní předpoklady, vrozené dispozice tak i prostředí, ve kterém se jedinec pohybuje či vyrůstá. Bartoňová s Matouškem uvádí, že mezi faktory, které usnadňují vznik závislostního chování, jsou například stresující události, psychické poruchy či kontakt se závislými jedinci. (Matoušek Oldřich, Pazlarová Hana a kol., 2014) Charakteristickým znakem závislé osoby je neschopnost ovládat své chování, zvyšovat dávky užívané psychoaktivní látky s cílem dosáhnout stejného účinku, jako tomu bylo v minulosti. Závislost na psychoaktivní látce má vždy negativní dopad na okolí závislého jedince, kdy ovlivňuje jeho vztahy s rodinou, vztahy s okolím a v neposlední řadě také pracovní uplatnění. Mezi finančně nejnákladnější typy závislostí řadí výše uvedení autoři závislost na hazardních hrách a na nealkoholových drogách a uvádí, že s těmito závislostmi přichází také značné ekonomické problémy, kdy jedinci již nejsou schopni přispívat do rodinného rozpočtu, ale naopak rodině finančně velmi škodí.

Rodina, ve které žije osoba závislá velmi trpí i v dalších ohledech a to například ve stylu fungování rodiny jako celku, kde je velmi důležitá rodičovská role a také role partnerská. Užívání psychoaktivních látek má negativní dopad na plnění těchto rolí, kdy závislá osoba výše uvedené role nezvládá. Tlak, který je vyvíjen na závislého člověka k plnění svých povinností může snadno vyústit až k agresivnímu chování či v typickou spirálu domácího násilí. Závislostní chování jednoho nebo obou z rodičů nepříznivě působí na fyzický, psychický i sociální vývoj nezletilého dítěte a to především z následujících důvodů (Oldřich Matoušek, 2014):

- Rodič užívající návykové látky nevnímá potřeby svého dítěte
- Rodič užívající návykové látky vnímá potřeby dítěte pouze omezeně nebo je vnímá jako omezující

Výše uvedené způsoby vnímání potřeb dítěte vedou až k zanedbávání péče o dítě, kdy závislí rodiče neplní základní životní potřeby nezletilého (nedostatek oblečení, stravy,

lékařské péče, atd.) anebo používají nepřiměřené tresty, které jsou způsobeny impulzivním chováním, které je zapříčiněné užíváním psychoaktivních látek. Výskyt syndromu CAN je dle autorů, v rodinách, kde jsou přítomny psychoaktivní látky, až několikrát vyšší než výskyt syndromu CAN ve zbytku populace. (Matoušek Oldřich, Pazlarová Hana a kol., 2014). Je velmi důležité neopomenout také tzv. transgenerační přenos, který se v tomto případě vztahuje na závislostní chování rodiče či obou rodičů, kteří svým stylem života ovlivňují své dítě či děti a to nežádoucím způsobem. V publikaci Podpora rodiny autoři uvádí, že pokud dítě vyrůstá v rodině, kde se užívají psychoaktivní látky a rodiče či jeden z rodičů nezvládá plnit své role, dítě je negativně ovlivněno proto, že je nuceno se se závislostním chováním svých rodičů vyrovnávat. Je proto větší probabilita, že se dítě stane osobou závislou anebo si vybere za svého partnera člověka, který vykazuje známky závislostního chování. Tímto způsobem dochází k přenosu problematiky na další generace, kde jsou zakomponovány jak faktory negenetické, tak i faktory genetické. (Matoušek Oldřich, Pazlarová Hana a kol., 2014)

1.4 Legislativní rámec

Ochrana dítěte je zabezpečena v celé řadě dvoustranných i vícestranných mezinárodních smlouvách a v právních předpisech. Úkolem státu je ochraňovat nezletilé děti před různými druhy zneužívání, násilí a v neposlední řadě je stát povinen chránit zájmy dítěte a zajistit právo dítěte na řádný vývoj. V České republice je výše uvedené ukotveno v normách mezinárodního a ústavního typu. Do této legislativy patří především Listina základních práv a svobod a Úmluva o právech dítěte. Uvedené mezinárodní dokumenty se reflektovaly při vzniku zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. (Staněk Antonín, 2006)

Ve sféře ochrany ohroženého dítěte lze za nejdůležitější mezinárodní dokument pokládat Úmluvu o právech dítěte. Úmluva o právech dítěte byla akceptována Valným shromážděním OSN 20. 11. roku 1989 ve městě New York. Hovoříme o mezinárodněprávní smlouvě upravující lidská práva. Špeciánová ve své publikaci zmiňuje také další mezinárodněprávní pakty, které předcházely výše uvedené Úmluvě o právech dítěte. (Špeciánová Šárka, 2003)

- Všeobecná deklarace lidských práv – rok 1948

- Ženevská deklarace práv dítěte – rok 1924,
- Deklarace práv dítěte přijatá Organizací spojených národů – rok 1959
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
- Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech z roku 1966.

O důležitém pojmu „blaho dítěte“ se hovoří v Úmluvě o právech dítěte a považuje se za zásadní pojem v právní úpravě nezletilých dětí. Výše uvedený pojem znamená, že je stát povinen zabezpečit nezletilému dítěti ochranu a péči v takové míře, aby bylo zajištěno blaho dítěte. Zároveň se v Úmluvě hovoří o postavení dětí a jejich zájmů, ve výkladu právní úpravy, která hovoří o tom, že je povinnost zohledňovat zájem dítěte, který je v primárním postavení před jakoukoliv činností týkající se nezletilých dětí. Výše uvedené je zaznamenáno v ustanovení § 5 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, dle kterého je primárním zájmem sociálně-právní ochrany dětí blaho dítěte. (Špeciánová Šárka, 2003)

V Úmluvě o právech dítěte se uvádí povinnost smluvních států konat žádoucí správní, zákonodárná, výchovná a sociální opatření vedoucí k ochraně nezletilých dětí před násilím jakéhokoliv druhu a zneužíváním či zanedbáváním. Cestou vedoucí k eliminaci výše uvedeného je dle Špeciánové, vznik ujednání mezi členy Úmluvy, že budou zavádět takové sociální programy, které jsou cílené na prevenci výše uvedených nežádoucích jevů a na pomoc obětem. Výše uvedené se uvádí v článku 19 Úmluvy o právech dítěte. Jako kontrolní faktor a faktor ověřování účinnosti opatření Špeciánová ve své publikaci zmiňuje vznik desetičlenného Výboru pro práva dítěte, který se zavazuje kontrolovat, na základě předložených informací od smluvních stran, zprávy a to každé dva roky od připojení se do Úmluvy o právech dítěte a následně každých pět let. Zprávy obsahují informace o vzniklých a zavedených opatřeních, které slouží k zajištění práva nezletilého dítěte. Tímto způsobem je zabezpečeno dodržování Úmluvy o právech dítěte od států, které se zavázaly výše uvedenou Úmluvou. (Špeciánová Šárka, 2003)

Zákon č. 93/1964 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, upravuje většinu souborů právních norem zabývajících se rodinnými vztahy. V zákoně o rodině v § 1 se píše, že primárním smyslem uzavření manželského svazku je založení rodiny s dětmi a jejich řádná výchova. V hlavě první, ve druhé části, je definován pojem rodičovská

odpovědnost. Pod rodičovskou odpovědnost spadá soubor povinností a práv, které mají rodiče vůči nezletilému dítěti. Pod práva a povinnosti, vyplývající z rodičovské odpovědnosti, spadá především péče o tělesný, citový, rozumový, mravní vývoj dítěte a o jeho zdraví. V hlavě první, ve druhé části, pod § 31 se hovoří také o povinnosti řádně zastupovat nezletilé dítě a řádně spravovat jeho jmění. Ve druhé části, konkrétně ve druhém odstavci, se uvádí, že každý rodič je vázán povinností chránit zájmy nezletilého dítěte. Dále se uvádí, že žádný rodič nesmí použít takových výchovných prostředků, kterými by poškodil důstojnost nezletilého dítěte a jakýmkoliv způsobem ohrozil jeho vývoj citový, rozumový, tělesný či mravní a také jeho zdraví. V zákoně o rodině se hovoří také o omezení rodičovské odpovědnosti, kde je uvedeno, že pouze soud má pravomoc omezit rodičovskou odpovědnost a také rodičovskou odpovědnost pozastavit. Zbavení rodičovské odpovědnosti nastává tehdy, když rodič závažným způsobem rodičovskou odpovědnost zneužívá nebo ji zanedbává. (Holub Milan, Nová Hana, Sládková Hyklová Jana, 2007)

2 SOCIÁLNÍ PRÁCE

Základní myšlenkou a posláním sociální práce bylo pomoci lidem, které postihla tíživá sociální situace a žili v nouzi. Sociální práce je založena na lásce k lidem, pocitu odpovědnosti vůči slabším a morální odpovědnosti vůči komunitě a jejím smyslem bylo chránit lidskou důstojnost a posilovat etiku sociálně slabé společnosti. Následně směřovala svůj zájem na problémy společnosti, jako je problematika zdravotní péče, poskytování sociálních služeb, problematika chudoby nebo problematika bydlení. Mezi primární hodnoty sociální práce i nadále patří participace, spravedlnost a rovnost a jejím záměrem je vyšší kvalita života člověka, které obnáší úsilí o zlepšení mezilidských vztahů, napomáhání sociálním změnám ve společnosti a zmírnění negativních vlivů ve společnosti. Sociální práce stojí na lidskoprávních hodnotách a na respektu k odlišnostem. (Reamer G. Frederic, 2018)

2.1 Historie sociální práce

Sociální práce se ve starověku objevovala v podobě tzv. kmenové solidarity, která znamenala poskytování podpory mezi členy v rámci rodinného systému. Ve výše uvedeném období měly zájmy skupiny přednost před zájmy jedince. Se založením městských států se zároveň vytvořila forma poskytování pomoci ze strany státu směrem k lidem, kteří žili v extrémně těžkých životních podmínkách (formou pomoci bylo poskytování jídla, penze vojákům a sirotkům, či bohatí lidé živili lidi chudé). V období starověkého Řecka a Říma bylo typické přidělování podpory, které nemuselo být primárně určeno jednotlivcům, nýbrž davu (hostiny pro chudé). Vážný problém za dob starověkého Řecka a Říma bylo dlužní otroctví. (Kratochvílová Ivana, 2013)

V období středověku byly charitativní činnosti především doménou církve, která vybudovala instituce, které byly méně, či více zaměřené na určitou skupinu lidí – např. útulky pro lidi. 16. století bylo charakteristické, z pohledu historie sociální práce tím, že v některých městech vznikaly tzv. chudinské zákony. Začínali se rozlišovat chudí, kteří byly chudí pouze falešně a ti, kteří doopravdy žili pod hranicí chudoby. V období středověku byli lenní páni povinováni se starat, za všech okolností, o své poddané. Tato povinnost však nebyla věcně vynutitelná. Od 16. století je možné zaznamenat prvotní

pokusy o individuální zacházení s potřebnými osobami. 16. století je v rámci sociálních problémů charakteristické vysokým počtem žebráků a snahou o jejich regulaci. Nařízením, které dávalo žebrákům právo žebrot pouze na určených místech, se dá hovořit o první cílené evidenci žebrajících osob. V rámci práce s potřebnými osobami měli obce v rámci svých povinností zajistit pomoc pro osoby, spadající do místně příslušné obce. Principem křesťanství bylo vést osoby, které mohou pracovat k samostatnosti, tedy výchova k práci. Podpora a pomoc byla cíleně směřována pouze pro osoby, které nejsou práce schopné. Charitativní činnosti se v období konce středověku a v období renesance dále věnují vznikající bratrstva církevní, kdy se jednalo o sdružení věřících. Souběžně s nimi se zakládají řády katolické, které zabezpečovali vzdělání a umožňovali chudším lidem se vzdělávat (např. selesianům). Již v období vzniku církevních bratrstev byla mezi lidmi solidarita a proto vznikaly při kláštorech instituce, které podporovaly osoby sociálně slabé, například věnováním oblečení, jídla či peněz. V roce 1601 byl vydán první zákon, který nepohlížel na církev jako na instituci, která je povinna zabezpečovat osoby se zdravotním postižením či osoby hendikepované nebo chudé. Zákon byl vydán v Anglii královnou Alžbětou a nazýval se Zákon o chudých. Zákon o chudých přesunul spoluodpovědnost za potřebné osoby na místní úřady, na příbuzné těchto osob a na tzv. dozorce nad chudinou, což byl nově vytvořený typ městského úředníka. Jako člověk chudý bylo možné být registrován jen pro ty osoby, které neměli rodinu a které žili v místně příslušné farnosti.

Dle Zákona o chudých byli chudí rozděleni do následujících tří skupin: (Kratochvílová Ivana, 2013):

- osoby chudé, práce schopné – povinnost práce v donucovacích pracovnách
- osoby práce neschopné – život v chudobincích pouze v případě, že neměly kde žít, případně bylo těmto osobám poskytováno jídlo, oblečení a topivo
- děti závislé – o tyto děti pečoval dospělý bezplatně, v případě, že žádný dospělý neměl zájem se bezplatně starat o dítě závislé, tak byla vybrána osoba, která za péči požadovala nejnížší finanční obnos

V období Novověku, na konci 18. století, docházelo k rušení velkého počtu klášterů. Místo klášterů byly zakládány sirotčince, blázince, chudobince, špitály a další

státem řízená a kontrolovaná zařízení. Primárním znakem období novověku byla centralizace. Ve století devatenáctém se charitativních aktivit ujímaly především ženy, patřící do středních a vyšších vrstev, mající soucit s chudými. Na přelomu 18. a 19. století byly přijímány zákony, které pokrývali chudým lidem rozdíl mezi mzdou a životním minimem. Důvodem vzniku výše uvedených zákonů bylo udržení společenské stability. Na konci 19. století registrujeme předávání odpovědnosti v péči o osoby hendikepované na státní orgány, obce a regiony. V některých případech byla péče o osoby hendikepované přidělena opět církvi. Koncem devatenáctého století vznikla inovativní aktivita, hnutí, které se zajímalo o studium a pozorování důvodů vzniku chudoby a s tím spojené působení vedoucí k eliminaci chudoby a preventivní působení vedoucí k zamezení vzniku chudoby. Výsledkem výše uvedeného hnutí bylo primárně vedení osob k soběstačnosti. Metodou pomoci bylo zvoleno poradenství. Na základě výše uvedených ambicí vzniklo první komunitní centrum s počáteční formou supervize v sociální práci. Devatenácté století je charakteristické vznikem organizací pro děti a mládež, s cílem pomoci mladým lidem ve vzdělání a v zajištění kvalitního trávení volného času. Organizace, které vznikly, se nazývaly YMCA (Young Men's Christian Association) a YWCA (Young Women's Christian Association) a jak již vyplývá z názvu, jednalo se o organizace církevního charakteru. Organizace necírkevního typu pro mládež vznikla na začátku 20. století se zaměřením na skauting.

Počátkem 20. století vznikají také školy, které byly orientované na výuku sociální práce. Výuka byla z počátku nabízena ve formě kurzů a dominantní metodou sociální práce byla toho času práce s rodinou a případová práce. Metody komunitní a skupinové sociální práce mají počátek v období před první světovou válkou. Jako samostatná disciplína, profesní specializace, vznikla však sociální práce až na konci 19. století a to primárně v USA a v zemích západní Evropy. V počáteční fázi vzniku sociálního zabezpečení byly dávky a služby poskytovány pouze osobám nejchudším. Až počátkem 20. století začaly nevládní organizace a vybraná politická uskupení zavádět plošné podpory pro osoby hendikepované. Značný vliv na sociální práci začaly mít také obory pedagogiky a psychologie, jelikož bylo uznáno, že je žádoucí vnímat situaci klienta v celkovém kontextu a zaměřit se na vlivy, které na něj působí nebo působily v minulosti, během vývoje. Počátky preventivního působení ze strany sociálních pracovníků směrem

k osobám potřebným lze zaznamenat po druhé světové válce. Nastal rozvoj činností, které měly za úkol působit především na ohrožené děti a mládež a s tím je také spojený rozvoj komunitní práce. Od let osmdesátých je zaznamenán značný rozmach svépomocných skupin, které se zabírají pomocí duševně nemocným lidem, lidem závislým na drogách, lidem závislým na alkoholu, osobám nezaměstnaným a také lidem, kteří prochází krizí. Postupem času svépomocné skupiny svou pozornost a poskytování pomoci konkretizují dle problematiky. Zaznamenáváme rozdělení pomoci poskytované například obětem domácího násilí, obětem trestným činů či různé problémy, které se vyskytovaly v rodinách. (Kratochvílová Ivana, 2013)

Bartletová (Harriet M. Bartlett, 1970) vnímá začátky vzniku sociální práce ve 20. – 30. letech dvacátého století a uvádí, že specifické obory daly vzniknout sociální práci z odlišného pojetí. Výše uvedené vysvětluje tím, že si každý obor (např. školství či zdravotnictví) vytvořilo vlastní metody pomoci a jejich aplikace byla odlišná, v závislosti na problematice jedince, kterou bylo potřeba řešit v dané situaci. Například v oboru zdravotnictví lékaři vycítili návaznost mezi zdravím a sociální potřebou. Byly proto vybudovány sociální struktury, například v nemocnicích či ve školách, kde se zaměstnanci sociálních služeb učili analyzovat, identifikovat a nacházet faktory a také aplikovat metody sociální práce, které jsou potřebné pro identifikaci problematiky daných osob. Bartletová stejně jako Kratochvílová vnímá specializaci oboru sociální práce v rámci sociální práce s rodinou a s dětmi a uvádí, že bylo sociálními pracovníky vnímáno časté setkávání s dětmi v rámci školy, jejichž rodiče neměli dostatečné rodičovské dovednosti. Cílem sociálních pracovníků bylo nabízet podporu a pomoc v domácím prostředí rodiny. Zároveň však byla pozornost sociálních pracovníků spolupracujících s rodinou a dětmi zaměřena také na problémy psychosociálního rázu či na problémy v manželství. V rámci různých druhů problémů, se kterými se rodiny potýkaly, nastala potřeba multidisciplinární spolupráce.

2.2 Charakteristika sociální práce

Při zamýšlení se nad obsahem, cílem a smyslem sociální práce nevyhnutelně dojdeme k závěru, že se jedná o odvětví, které je velmi široce zaměřené a to jak z hlediska cílových skupin, tak i z hlediska obsahu a rozsahu pomoci. Odlišné vymezení sociální práce lze nalézt například ve Slovníku sociální práce od autora Roberta Lee Barkera. (Robert Lee

Barker, 2003) Ve své publikaci charakterizuje sociální práci jako formu pomoci, mající za cíl předat klientovi dostatečné schopnosti a dovednosti k tomu, aby byl klient schopen vést život soběstačně a kvalitně, aby byl schopen poskytnout řádnou výchovu nezletilým dětem a uměl zajistit dostatečnou zdravotní péči či vzdělání. Dále ve své publikaci charakterizuje sociální práci jako aplikovanou vědu, která se orientuje na pomoc lidem v dosahování uspokojivého stupně jejich fungování z psychosociálního hlediska a sděluje, že základem sociální práce, z pohledu vědy, je aplikace vědeckých zjištění do praktického konání s tím, že je potřeba, aby metody a teorie sociální práce byly efektivní a spolehlivé.

Oldřich Matoušek sociální práci charakterizuje jako disciplínu společenskovední a zároveň jako obor praktické činnosti. Uvádí, že cílem sociální práce je vysvětlování, identifikace, eliminace a řešení sociálních problémů. Jako příklady problémů, na které se sociální práce zaměřuje, uvádí delikvenci mládeže, nezaměstnanost, chudobu, zanedbávání výchovy dětí či diskriminaci skupin obyvatel. Podle Matouška je sociální práce založena na solidaritě společnosti s cílem naplnit lidský potenciál. Pomoc sociálních pracovníků při výkonu sociální práce je směřována jak ke komunitám a skupinám obyvatel, tak i k rodinám či jednotlivcům. Nabízenou pomoc sociálních pracovníků lze využít k nabytí způsobilosti k uplatnění v sociální oblasti nebo k opětovnému získání způsobilosti při její ztrátě. V neposlední řadě lze prostřednictvím sociální práce vytvářet příznivější podmínky pro společnost. V případě, že se jedná o klienty, kteří se nemohou společensky uplatnit, lze pomocí sociální práce vytvářet podmínky, které podporují výše uvedené klienty v co nejdůstojnějším způsobu života. (Matoušek Oldřich, 2003)

Podobně jako Oldřich Matoušek tak i Pavel Mühlpachr ve své publikaci charakterizuje sociální práci jako vědní obor, který se specializuje na studování původu problémů, které vychází ze specifických sociálních podmínek. Problémy vycházející z těchto podmínek řeší komunity, skupiny i jedinci. Dále uvádí, že sociální práce bádá jak nad možnostmi prevence sociálních problémů tak i nad možnostmi resocializace a zároveň zpětně hodnotí dosažených výsledků, týkající se změn v sociální oblasti. (Mühlpachr Pavel, 2008)

Kvapilová sděluje, že se sociální práce vyznačuje připraveným, záměrným a přímým kontaktem mezi klientem a sociálním pracovníkem. Smyslem přímé práce mezi

klientem a sociálním pracovníkem v rámci výkonu sociální práce je, dle Kvapilové, určení sociální diagnózy a poté uskutečnění sociální terapie, která se zakládá na sociálně – výchovném ovlivňování, působení či směřování klientů, vedoucí ke změně jejich sociální situace a postojů. Dále charakterizuje sociální práci ve smyslu sociálních opatření a to s technickým zaměřením, pod kterým Kvapilová představuje dávky a služby sociální péče, organizaci dávek a služeb sociální péče a využití rozhodnutí, posudků a nálezů z dalších oblastí, včetně spolupráce s odborníky, zabývajícími se podporou a pomocí lidem. (Kvapilová Světla, 2011)

V rámci charakteristiky sociální práce lze říci, že sociální práce je aplikovatelná v následujících situacích: (Matoušek Oldřich, Kodymová Pavla, Koláčková Jana, 2010)

- Přímá sociální práce mezi klientem a sociálním pracovníkem v rámci poskytnutí podpory a pomoci při komunikaci s jinými subjekty, například komunikace s úřady, atp.
- Předávání informací klientovi o jeho nárocích a právech i o dostupných formách pomoci v rámci zlepšení aktuální životní situace klienta.
- Poskytnutí odborného zhodnocení situace, týkající se naplňování základních potřeb klienta a odborné zhodnocení zdrojů, které je možné k naplnění potřeb využít.
- Vytváření preventivních opatření v rámci zamezení nežádoucího chování, které ohrožuje společnost.

Níže uvedené druhy sociální péče lze nalézt v zákoně o sociálních službách, v rámci výkonu sociální práce: (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách)

- služby zaměřené na sociální prevenci - nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, sociálně aktivizační služby pro osoby se zdravotním postižením, sociálně aktivizační služby pro seniory, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, kontaktní centra, terénní programy, sociální rehabilitace, raná péče, telefonická krizová pomoc, tísňová péče, atd.
- Služby sociální péče - chráněné bydlení, týdenní stacionáře, osobní asistence, domovy pro osoby se zdravotním postižením, podpora samostatného bydlení, sociální služby poskytované v zařízeních ústavní péče a zdravotnických zařízeních, odlehčovací služby, atd.

- Sociální poradenství

Oldřich Matoušek ve své publikaci uvádí ohrožené skupiny, kterým věnuje specifickou pozornost při sociální práci: (Matoušek Oldřich, Pazlarová Hana a kol., 2014)

- Rodiče samoživitelé
- Rodiny mnohoproblémové
- Děti týrané, zneužívané či zanedbávané
- Oběti domácího násilí
- Uživatelé návykových látek
- Osoby nezaměstnané
- Osoby bez domova
- Uprchlíci
- Rodiny v rozvodu
- Osoby zdravotně znevýhodněné
- Osoby s duševním onemocněním
- Riziková mládež, atp.

Sociální práce je uplatňována v mnoha problematických oblastech týkajících se dětí, mládeže či péče o rodinný systém, osob zdravotně postižených či osob ve vysokém věku. Sociální práce se využívá také při práci s imigranty, etnickými skupinami, nepřizpůsobivými občany a dalšími. (Kratochvílová Ivana, 2013) Oldřich Matoušek sociální práci dále charakterizuje jako činnost profesionální, která se zabývá poskytováním podpory a pomoci komunitám, skupinám i jednotlivcům. Sociální práce se specifikuje na zlepšení či obnovu schopnosti sociálního fungování klientů. Poskytování podpory a pomoci klientům, směřující ke zlepšení sociálního fungování se uskutečňuje v případě, kdy je potřeba pomoci individuálně či skupinově percipována a vyslovena. Obecně lze charakterizovat sociální práci jako obor, zabývající se sociálními rolemi a jejich vykonáváním v rámci mezilidských vztahů. (Matoušek Oldřich, 2001)

2.3 Sociální pracovník

Každý člověk, který začíná pracovat jako sociální pracovník, má jiná očekávání, která si s sebou do zaměstnání nese. Obecně však lze předpokládat, že primární motivací člověka, v roli sociálního pracovníka, je poskytování podpory a pomoci druhým lidem s cílem zlepšit jejich náročnou životní situaci. Při výkonu práce sociálního pracovníka je však důležité mít na paměti dodržování určitých zásad při práci s klienty a to z důvodu udržení profesní bezúhonnosti a profesní odpovědnosti. (Handon M. Rose, 2009)

Oldřich Matoušek charakterizuje sociálního pracovníka jako osobu, která učinila rozhodnutí se věnovat oboru sociální práce a zároveň disponuje potřebným vzděláním. Uvádí, že primárním úkolem člověka, který se rozhodl pro výkon povolání sociálního pracovníka lze považovat poskytování pomoci jednotlivcům, rodinám i komunitám s cílem obnovení či dosažení způsobilosti k sociálnímu uplatnění. Rozvoj sociálního pracovníka je podstatný jak v oblasti sebeuvědomění, tak v rozvíjení dovedností a v rozvíjení schopností jedince, který se rozhodl pro zaměstnání sociálního pracovníka. Na základě osobního rozvoje sociální pracovník dále rozvíjí své klienty. (Matoušek Oldřich, 2008) Mezera ve své publikaci říká, že si majorita lidí volí takové zaměstnání, či pracovní prostředí, které poskytuje možnost rozvoje schopností a dovedností jedince a zároveň umožňuje naplnění osobních potřeb. (Mezera Antonín, 2008)

Osobnost sociálního pracovníka představuje významnou roli při budování profesního vztahu s klientem, který by měl být založen na vzájemné důvěře a otevřeném přístupu. Na osobnost sociálního pracovníka působí různé vlivy, které formují způsob jeho práce. Mezi vlivy, které působí na osobnost sociálního pracovníka Kopřiva uvádí například zpětnou vazbu od nadřízených, zpětnou vazbu od klientů nebo od kolegů. K výše uvedenému sděluje, že zpětná vazba, která je založena na pozitivních aspektech, umožňuje sociálnímu pracovníkovi se ujistit o tom, že svou práci provádí dobře. Dále sděluje, že pozitivní hodnocení je při výkonu sociální práce velmi důležité, jelikož se tím zvyšuje motivace sociálního pracovníka a také jeho osobní spokojenost, která se promítá do výkonu sociální práce. V neposlední řadě může pozitivní hodnocení zamezit syndromu vyhoření. Kopřiva sděluje, že napomoci syndromu vyhoření může například opakující

se negativní hodnocení od nadřízených, klientů nebo od kolegů, dále uvádí nízké výsledky v práci a opakující se rozčarování z výkonu sociální práce. (Kopřiva Karel, 2011)

Kopřiva (Kopřiva Karel, 2011) ve své publikaci také hovoří o vztahu, který vzniká mezi sociálním pracovníkem a klientem, jelikož vztah mezi sociálním pracovníkem a klientem považuje za nejdůležitější aspekt při výkonu sociální práce. Právě vztah a kvalita vztahu mezi výše uvedenými subjekty považuje Kopřiva za významově prvořadý a to nejen v profesích pomáhajících. Mezi základní charakteristiky, potřebné k vytvoření kvalitního pracovního vztahu Kopřiva uvádí následující:

- přijetí
- slušnost
- spoluúčast
- porozumění
- pocit, že klient pomáhajícímu není na obtíž
- osobní přístup
- zájem o nitro člověka
- důvěra

Kopřiva k výše uvedenému doplňuje, že každý, kdo vykonává povolání sociálního pracovníka, musí mít pochopení pro každého klienta (příkladem uvádí osoby hendikepované, staré, nemocné, chudé nebo osoby nemorální) a v každé chvíli, tedy kdykoliv dochází ke spolupráci mezi klientem a sociálním pracovníkem. Poukazuje také na tendence, které se v pracovním vztahu vyskytují a mají na vztah mezi klientem a sociálním pracovníkem negativní vliv.

- nadbytečná kontrola – snaha sociálního pracovníka převzít kontrolu nad klientem, způsobující snížení motivace ze strany klienta v řešení své problémové situace
- sebeobětování – přílišná péče o klienta, která způsobuje závislost klienta na sociálním pracovníkovi

Smutek a Kappl uvádí, že kvalitu vztahu mezi klientem a sociálním pracovníkem ovlivňuje mimo jiné také pohled klienta, tedy do jaké míry klientovi sociální pracovník

připadá inteligentní, svědomitý, přívětivý a emocionálně stabilní. (Smutek Martin, Kappl Miroslav, 2006)

Podle Mühlpachra na sebe sociální pracovník bere také roli osoby, která prosazuje sociální změny ve společnosti. Výše uvedené vysvětluje interestem sociálního pracovníka do nalézání východisek při řešení sociálních problémů a do hledání příčin problémů společenských. Zastává tak roli advokáta skupin, roli podpory sociální iniciativy, roli analytika sociálních problémů, případně mobilizátora politických hnutí. (Mühlpachr Pavel, 2008)

Při výkonu práce sociálního pracovníka, jakožto pracovníka v pomáhající profesi, se očekávají dovednosti, které umožňují výkon tak náročného povolání, jako je přímá práce s lidmi. Matoušek ve své publikaci uvádí obecné předpoklady a dovednosti, kterými by měl každý sociální pracovník disponovat: (Matoušek Oldřich a kolektiv, 2013)

- inteligence – zájem o získávání nových znalostí a dovedností, vzdělávání se v dané oblasti, osvojování si nových teorií, učení se novým technikám, socioemoční dovednost
- přitažlivost – styl jednání sociálního pracovníka s klientem, sounáležitost, podobnost názorů, odbornost sociálního pracovníka, dobrá pověst sociálního pracovníka
- důvěryhodnost – čestnost sociálního pracovníka, srdečnost sociálního pracovníka, otevřenost, diskrétnost, způsob jakým sociální pracovník využívá své moci nad klientem, porozumění, spolehlivost
- komunikační dovednosti – základ pro budování vztahu mezi sociálním pracovníkem a klientem
- naslouchání – porozumění klientovo sdělení, na základě analýzy klientova neverbálního chování, pozorování a správné interpretaci klientovo sdělení
- empatie – mezilidská forma předávání informací, založená na sdělování, porozumění a naslouchání

2.4 Etika v sociální práci

Etiku lze označit jako doktrínu, zabývající se chováním jedince ve společnosti s cílem vysvětlit hlediska a principy, které počínání jedince či skupiny jedinců způsobují.

Na etiku lze nahlížet, z filosofického hlediska, jako na „vztah člověka ke světu“ (Jankovský Jiří, 2018) Thompson ve své publikaci doplňuje, že se etika zabývá bádáním nad mravními rozhodnutími člověka, která se následně pokouší zdůvodnit. Podle Thompsona etiku formulují základní otázky týkající se smyslu života. (Thompson Mel, 2004)

Své využití zastává etika také v sociální práci a v dalších pomáhajících profesích. Využití etiky v sociální práci je zásadní pro žádoucí přístup sociálního pracovníka při výkonu své profese. Z pohledu sociálního pracovníka je důležité mít osvojené etické hodnoty a zároveň ovládat a porozumět pojmům, které se z pohledu etiky vyskytují. Mezi základní etické pojmy, které jsou pro výkon profese sociálního pracovníka z pohledu etiky důležité, podle Fishera a Milfajta jsou například: (Fisher Ondřej, Milfait René a kol., 2008)

- svoboda, mravnost, morálka
- zlo a dobro, svědomí

Jako důležitý aspekt výše uvedení autoři uvádí potřebu se s výše uvedenými pojmy ztotožnit. Ztotožnění se s etickými pojmy do značné míry ovlivňuje kvalitu výkonu práce a tedy schopnosti sociálního pracovníka, zvolené metody sociální práce, podobu sociálních služeb, kvalitu vzdělání sociálních pracovníků nebo třeba nastavení sociální politiky. Z výše uvedeného lze vyhodnotit, že etika v sociální práci pokládá základ pro správné využití sociální práce v praxi.

Pomocí kodexů v zařízeních i prostřednictvím univerzálních etických kodexů se v profesích pomáhajících aplikuje a dodržuje etický manuál. Etiku sociální práce lze pojmut ze dvou hledisek: (Fisher Ondřej, Milfait René a kol., 2008)

- studijně – teoretický vědní obor - sociální pracovník dokáže kriticky recenzovat dilemata v sociální práci a komplikace ve své praxi
- souhrn hodnot, norem, tradic, zvyků a postupů, které jsou při výkonu sociální práce vhodné, prostřednictvím kterých je možné poskytnout profesionální pomoc klientům (jinými slovy lze použít označení metody sociální práce)

O etice při výkonu sociální práce ve své publikaci hovoří také Mátel, který zmiňuje problematiku související s důvěrou ze strany klientů směrem k sociálnímu pracovníkovi nebo k instituci, etické problémy související se soukromím klientů nebo se sebeurčením

klientů. Uvádí, že zde existuje riziko vzniku konfliktu mezi sociálním pracovníkem a klientem a také dilemata a konflikty mezi hodnotami profesními a osobními u sociálního pracovníka. (Mátel Andrej a kolektiv, 2010)

Etiku v sociální práci je možné pojmout jako návod, uvádějící jak korektně postupovat při výkonu profese sociálního pracovníka. Dále je možné prostřednictvím etiky v sociální práci hodnotit osobní přístup sociálního pracovníka a zamýšlet se nad jednáním z mravního pohledu či lze etiku využít jako nástroj, který umožňuje zamýšlení se nad profesí z hlediska praktického. Aplikace etiky v sociální práci umožňuje sociálnímu pracovníkovi vylepšit své postupy. Obecně lze říci, že prostřednictvím etiky dochází k působení na společnost, dochází k působení na osoby, které se na sociální práci podílejí či kteří sociální práci vykonávají nebo kteří ji využívají ke zkvalitnění vlastního života. V neposlední řadě dochází prostřednictvím etiky v sociální práci právě ke zkvalitňování sociální práce jako takové. (Fisher Ondřej, Milfait René a kol., 2008)

Matoušek ve své publikaci uvádí sedm primárních pravidel, na základě kterých by měl být úspěšný a kvalitní vztah mezi klientem a sociálním pracovníkem založen. (Matoušek Oldřich, 2008)

- respektovat jedinečnost klienta
- respektovat emocionální projev klienta
- respektovat a přijmout přednosti i nedostatky klienta
- vžít se do pocitů klienta, na základě empatie zvolit vhodný způsob přístupu a komunikace s klientem
- respektovat právo klienta na svobodné rozhodnutí
- nehodnotit klientovo charakter
- mlčenlivost sociálního pracovníka – v případě nutnosti tento slib porušit, je třeba klienta o této skutečnosti informovat

2.5 Etická dilemata sociálních pracovníků

Role sociálního pracovníka s sebou nese zodpovědnost ve formě rozhodnutí, která do jisté míry ovlivňují či dokonce rozhodují o budoucnosti či osudech klientů. Sociální organizace mohou pro tyto případy určit postupy, na které se sociální pracovník může

obrátit v případě eticky komplikovaných situací, které je nucen v rámci výkonu práce řešit. Může se také stát, že sociální pracovník s danými postupy nebude vnitřně souhlasit a velmi snadno se tak ocitne v rozporu s tím, co je dáno zákonem či danou organizací a mezi svými osobními hodnotami, názory a přesvědčeními. Matoušek upozorňuje na fakt, že není možné se předem připravit na budoucí náročné situace, které s sebou povolání sociálního pracovníka přináší. Hovoří o situacích, které nazývá etickým problémem a etickým dilematem. Dále uvádí, že je individuální pohled na etická dilemata a na etické problémy zcela běžný, jelikož každý člověk, v roli sociálního pracovníka, může mít odlišné postoje a názory. Výše uvedené zdůvodňuje tím, že je každý sociální pracovník ovlivněn jak osobními zkušenostmi, hodnotami, vnímáním dané situace tak i osobním morálním rozhodováním. Je možné se však setkat i se sociálními pracovníky, kteří pravidla organizace dodržují striktně a osobní názor na danou situaci neřeší či se jí nijak nezabývají. Důvodem bývá potřeba se vyhnout eticky náročným situacím. (Matoušek Oldřich, 2003)

Při výkonu povolání sociální práce, v rámci řešení komplikovaných situací s klienty, je důležité si uvědomit, zda se jedná o situaci, která je eticky problematická nebo zda se jedná o tzv. etické dilema. Mezi výše uvedenými situacemi existuje podstatný významový rozdíl. V situacích, kdy se sociální pracovník zabývá etickým problémem, se obvykle již vyskytuje postup, který vede k řešení problému, které je přijatelné či korektní a to i za situace, že se zvolený postup sociálnímu pracovníkovi nezamlouvá či se zvoleným postupem sociální pracovník osobně nesouhlasí. Naopak v případě, když je sociální pracovník postaven před etické dilema, které je potřeba vyřešit, čelí volbě mezi takovými způsoby řešení situace, kdy ani jeden postup nesměřuje k uspokojení přání či potřeb klienta a zároveň ani s jednou z nabízejících se možností sociální pracovník vnitřně nesouhlasí. V praxi to vypadá tak, že se sociální pracovník rozhoduje mezi možnostmi či postupy, které se jeví jako nejmenší zlo a zároveň je nucen čelit případným důsledkům zvoleného rozhodnutí, které se mohou jevit jako nežádoucí nebo i nepříjemné. Pokud se jedná o dilema, které lze označit za dilema morální, vyskytuje se zde možnost dlouhodobého zatížení svědomí sociálního pracovníka. (Mátel Andrej a kolektiv, 2010)

Musil charakterizuje etické dilema následovně: „Dilema je nutná (někdy obtížná) volba mezi dvěma vzájemně se vylučujícími možnostmi.“ (Musil Libor, 2004, str. 36) Dále

k tématu dodává, že se sociální pracovník, v případě řešení etických dilemat, rozhoduje mezi variantami řešení, které bývají vzájemně si odporující. Je potřeba zvolit jednu ze dvou či více variant, které nepřinášejí požadované řešení situace. Podle Musila někteří sociální pracovníci usilují o odložení řešení situace nebo se řešení situace snaží zcela vyhnout. (Musil Libor, 2004)

Ideální situace, podle Nečasové, nastává ve chvíli, kdy se povinnosti a práva sociálního pracovníka vzájemně doplňují. Zmiňuje však, že v praxi se povinnosti a práva dostávají do vzájemného rozporu a to v závislosti na jiné povinnosti sociálního pracovníka, který má povinnost vůči profesi, zaměstnavateli, klientům a ke společnosti. V případě, že se povinnosti a práva dostávají do rozporu, hovoříme o situaci, kde existují dvě a více dilemat. Sociální pracovník je postaven do situace, kdy je nucen mezi možnostmi rozhodnout. Nečasová ve své publikaci hovoří o níže uvedených oblastech, ve kterých dle jejího názoru dochází k dilematům nejčastěji: (Nečasová Mirka, 2001)

- oblast, která se vztahuje k obecnému blahu
- oblast, týkající se kvality života klienta a práv klienta
- oblast, která se týká strukturálního tlaku a nerovnoprávnosti

Ve své publikaci Nečasová zmiňuje také situace, ve kterých etická dilemata vznikají nejčastěji: (Nečasová Mirka, 2001)

- situace, ve které je evidentní, jak se má sociální pracovník rozhodnout, ale sociální pracovník doporučený postup rozporuje
- situace, kdy sociální pracovník má výběr z více možností řešení situace, avšak si není jistý, která ze zvolených možností povede k lepšímu výsledku

3 Sociální práce s rodinou

Na rodinu je možné nahlížet jako na základní a nejdůležitější prvek společnosti. (Kantorová Jana, 2010) Rodina hraje důležitou roli v procesu socializace dítěte a proto je stabilní a bezpečné rodinné zázemí velmi důležité pro jeho zdravý vývoj. V rodinném prostředí se odehrává ne jen socializace, ale i výchova dítěte či dospívajících dětí, avšak faktorů, které se na těchto procesech podílejí je mnohem více. Sobotková ve své publikaci uvádí například volnočasové aktivity, vrstevnické skupiny nebo školní prostředí. Při výchově v rodině dochází, dle Sobotkové, k přirozenému procesu vzájemného ovlivňování jednotlivých členů rodiny, kdy jsou jednotlivci vzájemně citově angažovaní a jsou zároveň aktivní jak v interakci mezi sebou, tak i ve výchově nezletilých dětí. Vzájemné projevy se rodinných příslušníků osobně dotýkají, kdy například rodiče prožívají radost anebo zklamání v reakci na projevy či úspěchy dítěte. (Nielsen Sobotková Veronika a kolektiv, 2014) Matoušek ve své publikaci uvádí, že rodina dítěti předává v neposlední řadě také sociální dovednosti, které dítě získává prostřednictvím jeho směřování k hodnotám či nutnosti čelit určitým typům konfliktů, díky kterým se nezletilý učí tyto sociální dovednosti osvojovat. Rodina, dle Matouška, předurčuje jak vztahy k dalším skupinám lidí tak i osobní vývoj dítěte. (Matoušek Oldřich, 2003) Rodinné klima a rodinné prostředí je také velice důležité pro osvojení si základních dovedností jako například reagovat na své okolí, reagovat na situace, ve kterých se člověk ocitá a které se učí postupem času vhodně řešit. Nezletilý se učí různé druhy sociálních rolí, které jsou v čase proměnlivé a závislé na kulturním prostředí. Prostředí rodiny by mělo poskytovat pocity bezpečí a jistoty. V rodině také dochází ke kulturnímu přenosu z generace na generaci, rodina nastavuje dítěti normy, kulturní vzorce (zákony, mravy, zvyky) a vytváří hodnotový systém, který si dítě osvojuje. (Knotová Dana a kolektiv, 2014)

Výše uvedené je však ideální stav, kdy rodina plní veškeré své funkce řádně. Dle Matouška jsou důvodem prvotního kontaktu se sociálními pracovníky a s tím spojené zahájení sociální práce s rodinou, problémy nezletilých dětí častěji, nežli problémy dospělých osob v rodině a dále uvádí, že je žádoucí mapovat rodinný systém komplexně. (Matoušek Oldřich, 2001) Nabízená podpora a pomoc, které jsou poskytované v rámci sociální

práce s rodinami mohou být dle potřeb rodiny krátkodobé i dlouhodobé. K posouzení funkčnosti rodiny uvádí následující indikátory: (Matoušek Oldřich, 2003)

- hospodaření rodiny
- sociální vazby rodiny a vztahy k příbuzenstvu
- stav domácnosti z aspektu požadavků a potřeb jednotlivých členů rodiny
- základní potřeby členů rodiny a jejich naplnění
- komunikační styl rodiny
- pracovní uplatnění rodičů, přístup k práci
- vývoj nezletilých dětí v rodině
- hodnotová orientace rodiny
- vztahy k institucím

V rámci sociální práce s rodinou je dle Matouška důležité správně posoudit oblasti resp. funkce rodiny, které v rodině fungují a oblasti, resp. funkce, kde rodina potřebuje podporu a pomoc. K posouzení funkčnosti rodiny je zapotřebí přímá práce s rodinou, tedy osobní kontakt s rodinou, ideálně v domácím prostředí rodiny a to na základě spolupráce, která obnáší delší časové rozpětí. K výkonu přímé práce s rodinami, které vyžadují podporu a pomoc je potřeba určitých dovedností, které sociální pracovník nabyde praxí a osvojenými zkušenostmi. K úspěšnému zmapování funkčnosti rodiny je podstatné navázat s klienty pracovní - partnerský vztah a vybudovat si u klientské rodiny důvěru. Matoušek dále uvádí, že problém definovaný rodinou by měl mít privilegium při řešení před tím problémem, který identifikoval a pojmenoval sociální pracovník. Upozorňuje však, že tato posloupnost by se měla uplatnit pouze v případě, kdy je to v souladu se zákonem a není ohrožen zdravý vývoj dítěte. (Matoušek Oldřich, 2003)

Sociální práce s rodinou je zaměřena na rodiny s dětmi, které se nachází v dlouhodobé či krátkodobé krizi či náročné životní situaci. Sociální práce může být orientována jak na samotné dítě či děti v rodině, tak i na celý rodinný systém. Sociální práce je vykonávána s cílem zamezit či zmírnit dopady negativního působení na děti a především je poskytována s cílem obnovit narušené funkce rodiny. Pomoc, která je nabízená rodinám s dětmi je třeba zvolit citlivě s ohledem na potřeby rodiny a s ohledem na vyhodnocení jejich momentální situace. (Bechyňová Věra, Konvičková Marta, 2020) Na

specifické formy pomoci rodinám a jejich dětem se zaměříme v následujících podkapitolách.

3.1 Sanace rodiny

Rodinu, která má problémy s naplňováním svých základních funkcí nazýváme rodinou ohroženou. Cílem sociální práce s rodinami a dětmi je, aby i sociálně ohrožená rodina uměla poskytnout svým členům určitou formu bezpečí a podpory, především pro děti. Prostředkem podpory v situacích, kdy dochází k ohrožení dítěte, například zanedbáváním péče o dítě, patří mimo jiné i sanace rodiny. (Bechyňová Věra, Konvičková Marta, 2020) Slovo či pojem sanace vznikl z latinského slova „sanare“, nesoucí význam „uzdravit“. V zahraničí se lze setkat s pojmem „family preservation“ neboli „udržování rodiny“ či „family support“, které v překladu znamená „podpora rodiny“. Sanací rodiny neboli podporou rodiny charakterizujeme takové programy, jejichž cílem je pomáhat členům rodiny naplňovat své potřeby. Sanace rodiny neboli podpora rodiny se nezabývá pouze zájmy dítěte, ale sleduje také chování dospělých členů rodiny a jak na sebe vzájemně působí. (Matoušek Oldřich, Pazlarová Hana a kol., 2014)

„Klientem sanace je celá rodina jako interakční systém ohrožený špatnou sociální situací, izolovaností, zvýšenou mírou stresu, frustrací rodičů i jejich výchovnou nezkušeností, která má přímý dopad na prospívání dítěte. Členové sanované rodiny mají své specifické potřeby i přesto, co aktuálně prožívají, co v životě již zažili a co ovlivňuje kvalitu jejich rodičovství.“ (Bechyňová Věra, Konvičková Marta, 2020, str. 51) Bechyňová ve své publikaci vymezuje sanaci rodiny jako souhrn postupů sociálních služeb, sociálně-právní ochrany dětí a dalších programů, které jsou ukládány především rodičům dítěte, jejichž působení a vliv na dítě způsobuje nezletilému ohrožení biologického, psychologického a sociálního vývoje. V případě včasného nepodchycení situace v rodině a z toho vyplývající akutní ohrožení dítěte, může dojít k umístění nezletilého dítěte či dětí mimo rodinný systém. Základní myšlenkou a cílem sanace rodiny je, dle Bechyňové, podpořit dítě skrze pomoc, která je poskytována jeho rodině. Cílem je tedy poskytnout dítěti i rodičům potřebnou podporu a pomoc k udržení rodiny jako celku a tím předejít, zmírnit či eliminovat příčiny, díky kterým dochází k ohrožování dítěte. Jinými slovy lze říci, že sanace rodiny slouží k zamezení rizik, které mohou vyústit až k odebrání dítěte, tedy

jeho případnému umístění mimo rodinný systém a v případě, že je již nezletilé dítě díky míře ohrožení v rodině odebráno z rodinného prostředí, slouží sanace rodiny k upravení podmínek v rodině tak, aby bylo možné dítě navrátit zpět do rodiny. (Bechyňová Věra, Konvičková Marta, 2020)

V rámci poskytování služby sanace rodiny je důležité uvést, že v rámci sociální práce s rodinou a její podpory dochází také k poskytování pomoci, která slouží jako podpůrná pomoc pro rodiny, ve kterých došlo k návratu dětí, z ústavní výchovy či náhradní rodinné péče, zpět do domácího prostředí. Činnost sanace rodiny slouží také jako pomoc těmto rodinám při udržení nastalých potřebných, žádoucích, pozitivních změn. Výsledek poskytování služby sanace rodiny však ovlivňuje také řada faktorů jak ze strany sociálního pracovníka, tak i ze strany ohrožené rodiny. (Bechyňová Věra, Konvičková Marta, 2011)

- **Faktory, které jsou závislé na aktuální sociální situaci rodiny.** Zde je důležité zmapovat rodinné prostředí k získání dostatečných informací ohledně situace, která rodinu a dítě ohrožuje a vyvodit možné následky těchto problémů. Vezmeme-li v potaz, zda se jedná o potencionální, chronické či akutní ohrožení, můžeme vyhodnotit, zda se jedná o rodinu, která je vhodná pro sanování. Pokud se jedná o problémy dlouhodobého rázu a dítě zároveň není přímo ohrožené, nejedná se o klientskou rodinu pro poskytování služby sanaci rodině.
- **Faktory na straně rodičů.** V tomto případě hraje roli nedůvěra rodičů v instituce a nízká míra motivace rodiny ke spolupráci a k potřebným změnám. Tato nedůvěra a nízká motivace může pramenit v nízkém sebevědomí a nedůvěře ve vlastní rodičovské schopnosti. Je proto důležité poukazovat na silné stránky rodičů a také jejich ocenění. Cílem sanace je také podpora a motivace rodičů k vytvoření stabilního prostředí pro výchovu a vývoj dětí.
- **Faktory prostředí.** Životní styl rodiny je ve velké míře ovlivněn širší rodinou, komunitou a přáteli, se kterými se rodina stýká a v neposlední řadě také jejich společnými zájmy. Při sanaci rodiny je vhodné se zaměřit na komunitu rodiny, do jaké míry se vzájemně ovlivňují a jaké vlivy na sebe přenášejí. (Bechyňová Věra, Konvičková Marta, 2011)

3.2 Rodinná konference

Rodinné konference jsou nástrojem využívaným k řešení problémů v rodině, které se nejčastěji týkají nezletilých dětí. Metoda rodinných konferencí vychází z myšlenky, že je rodina dostatečně způsobilá k nalezení řešení obtížné životní situace, ve které se aktuálně nachází, nejlépe. Úkolem sociálního pracovníka je v tomto případě poskytnout rodině dostatek informací, poskytnout potřebnou podporu a pomoc, především s organizací postupu, aby byl proces pomoci co nejefektivnější. Role sociálních pracovníků je u rodinných konferencí upozaděna a přednostní právo k rozhodování o řešení problému se přenáší na rodinný systém. Metoda rodinných konferencí vychází z předpokladu, že právě rodina umí nejlépe vyhodnotit své přednosti a slabiny a tudíž dokáže, s dostupnými informacemi, svůj problém vyřešit nejefektivněji. (Pavlíková Gabriela, Martínková Kateřina a Ženíšková Jana, 2015). Dle výše uvedených autorů metoda rodinných konferencí aktivuje rodiny ke snaze řešit vyskytující se problémy vlastními silami, jsou zároveň využívány vazby rodin na komunitu, kde rodina žije a v neposlední řadě zde hraje roli individuální přístup k rodinám, s ohledem na jejich možnosti a schopnosti. (Pavlíková Gabriela, Martínková Kateřina a Ženíšková Jana, 2015)

Metoda rodinných konferencí je založena na následujících základních přístupech: (Dominelli Lena, 1999)

- důvěra v rodinu, že je schopna zodpovědně rozhodovat o svých členech
- dodržování domluvy o transparentnosti a otevřenosti
- podpora rodiny k činnosti, podpora k vlastním rozhodnutím
- podpora v aktivaci rodinného systému

Pavlíková a kol. ve své publikaci také uvádí rozdělení rolí, které je pro úspěšné řešení problémů a nastavení rodinné konference zásadní. Každý z účastníků má jasně stanovené role, díky kterým je možné rodinnou konferenci pořádat. Autorky uvádí následující: (Pavlíková Gabriela, Martínková Kateřina a Ženíšková Jana, 2015)

- **role koordinátora:** Koordinátor organizuje konferenci, připravuje dítě a rodinu, širší rodinu, přátele rodiny a další potenciální účastníky na setkání, pomáhá rodině s organizací setkání a informuje odborníky, které se na žádost rodiny mohou dostavit,

o jejich pozici při rodinné konferenci. Koordinátor nevyjadřuje svůj názor a nenabízí řešení problému. Úkolem koordinátora je motivovat rodinu k nalezení vlastního řešení daného problému, které má být směřováno k podpoře nezletilého dítěte, nikoliv k řešení osobních problémů či konfliktů a motivovat rodinu k účasti na rodinné konferenci. Koordinátor dává rodině prostor, aby si organizaci setkání naplánovala sama a zároveň respektuje individualitu rodinného systému a s tím spojené kulturní odlišnosti a zvyky.

- **role odborníka:** Odborníci podávají informace k poskytovaným službám v daném oboru, kterého se problém rodiny týká či poskytují informace k odborným tématům (závislostní chování, poruchy příjmu potravy, duševní onemocnění, atd.)
- **role klíčového pracovníka:** Klíčový pracovník motivuje rodinu k využití možností, kterou rodinná konference nabízí a tedy mít možnost rozhodovat o postupu při řešení problému, který zatěžuje rodinu. V ideální situaci je klíčový pracovník také navrhovatelem rodinné konference. Ideálním klíčovým pracovníkem je pracovník SPOD, který pomáhá rodině plnit vytvořený plán, přináší základní otázky do setkání a odkrývá oblasti ohrožení dítěte a v neposlední řadě také poskytuje informace. Dále kontroluje, zda rodina stanovený plán naplňuje. Plán je vhodné zařadit do individuálního plánu ochrany dítěte.
- **role rodiny:** Rodina tvoří plán, který obsahuje konkrétní postup vedoucí k řešení problémové situace v rodině a chrání nejlepší zájem dítěte. Rodina rozhoduje o přehodnocení vytvořeného plánu. Do role rodiny se při rodinných konferencích řadí také osoby, které jsou pro nezletilé dítě důležité. Může se jednat o přátele, sousedy nebo i vzdálené příbuzné.
- **role obhájce:** Nezletilý si při rodinné konferenci může zvolit osobu, která bude obhajovat jeho zájmy. Jedná se o tzv. podpůrnou osobu, jinak řečeno „obhájce“. Nezletilý si obhájce volí sám, může se jednat o přítele, kterému důvěřuje či někoho k rodině. Koordinátor v rámci své role sděluje před rodinnou konferencí podpůrné osobě, že bude obhajovat zájmy dítěte a nebude tedy vystupovat za sebe, ale za nezletilé dítě.

Dále je setkání účastníků rozděleno do následujících tří fází: (Pavlíková Gabriela, Martínková Kateřina a Ženíšková Jana, 2015)

1. Po prvotním představení všech zúčastněných osob na rodinné konferenci začínají hovořit odborníci. Jejich úkolem je informovat rodinu o důležitých skutečnostech, které následně rodina použije ke svému rozhodování.

2. Následně odborníci, klíčový pracovník i koordinátor přechází do jiné místnosti a rodina tak má k dispozici dostatek soukromí k nalezení řešení problému. Rodina pracuje na plánu rodiny. Druhá část, dle autorů, se může pohybovat v rozpětí třiceti minut až několika hodin. Podstatné je poskytnout rodině dostatek času.

3. Po rodinné poradě se do místnosti opět vrací koordinátor a klíčový pracovník, který vytvořený plán schvaluje. Plán musí být konkrétně zpracovaný a pro nezletilé dítě bezpečný. Jednotlivé výstupy z plánu je vhodné uvést do individuálního plánu ochrany dítěte.

3.3 Případová konference

Případová konference je nástroj pomoci, při sociální práci s rodinou, v situacích, kdy je potřeba poskytnout podporu a pomoc ohroženému dítěti a zaručuje kroky, které sledují nejlepší zájem dítěte. Případové konference vytváří systém pomoci, který je přístupný a otevřený a umožňuje naplňovat aktuální potřeby ohroženého dítěte a řešit aktuální problémy v rodinném systému. Výhodou případových konferencí je možnost osobního setkání všech zainteresovaných osob a navázání spolupráce bez nejasností, dohadů či nevyřčených otázek. Důležité pro úspěšnost případové konference je ochota spolupráce ze strany klientské rodiny, tedy především účast rodiny na případové konferenci a následné plnění dohodnutých postupů, v rámci pomoci ohroženému dítěti. Případové konference neboli případová setkání dávají možnost propojit podpůrné sítě a vytvořit atmosféru vhodnou pro spolupráci, vedoucí ke zlepšení situace ohroženého dítěte. Je vhodné se společně dohodnout na takovém postupu podpory a pomoci, který je pro klientskou rodinu nejpřínosnější, uchopitelný a splnitelný. Cílem je, aby se ohrožená rodina dokázala identifikovat s postupem a přijala ho za svůj. Tímto přístupem lze vrátit odpovědnost

za ohrožené dítě zpět jeho rodině a osobám zodpovědným za jeho výchovu a vývoj, kteří zároveň se zodpovědností získávají důvěru ve zlepšení náročné situace a s tím spojenou sílu a motivaci na změně aktivně pracovat. Případová konference umožňuje rozložení odpovědnosti za případ mezi zúčastněné osoby tím, že každý ze subjektů je zodpovědný za včasné dokonání úkolu, který byl pro jednotlivé účastníky na případové konferenci domluven, s ohledem na potřeby ohroženého dítěte. (Pemová Terezie, Ptáček Radek a kol., 2011) „Případová konference je plánované a koordinované multidisciplinární setkání odborníků, kteří s rodinou a ohroženým dítětem pracují ve své každodenní praxi. Tito odborníci jsou vědomě nebo automaticky průvodci rodiny a dítěte v obtížné situaci. Případové konference realizuje multidisciplinární tým, znamenající pro rodinu podpůrnou síť. Členy tohoto týmu jsou nejčastěji: pracovník OSPOD, pracovník centra pro sanaci rodiny, třídní učitel dítěte nebo výchovný poradce, pracovník speciálně pedagogického centra, lékaře nebo zdravotní sestra, ředitel či pracovník zařízení pro výkon ústavní výchovy atp. Případové konference (nebo pouze její části) se mohou zúčastnit rodiče a dítě, jichž se případová konference týká.“ uvádí Bechyňová ve své publikaci. (Bechyňová Věra, 2012, str. 91) Matoušek s Pazlarovou o případových konferencích sdělují, že se jedná o schůzku všech účastníků, ve stejný čas a na stejném místě, kdy dochází k intenzivnímu kontaktu všech přítomných. Setkání je v časovém horizontu 90 – 120 minut. Během setkání se tvoří pro rodinu individuální plán, který má za cíl pomoci ohrožené rodině nebo klientovi, jedná se tedy o konkrétní výstup z realizované případové konference. (Matoušek Oldřich, Pazlarová Hana, 2010)

Cílem případových konferencí je posouzení situace rodiny a ohroženého dítěte, sdílení informací s účastníky případové konference, nalezení postupu, který vede k naplnění potřeb dítěte, aktivizovat rodinu k činnosti a zajistit rodině potřebnou podporu a pomoc a v neposlední řadě také kontrolovat plnění dohodnutých postupů. (Pemová Terezie, Ptáček Radek a kol., 2011)

Při sociální práci s rodinou je potřeba využívat koordinovaného přístupu, který umožňuje využít metoda případové konference. Důležitým faktorem, který je potřeba zohlednit, jsou možnosti klienta a životní situace, ve které se klient (rodina

s dítětem/děťmi) aktuálně nachází. Proto se domnívám, že je velmi podstatné zmínit také proces posouzení situace rodiny, který je podstatný při vyhodnocení situace a možností ohrožené rodiny. Navrátil ve své publikaci uvádí, že právě posouzení aktuální situace ohrožené rodiny je základním kamenem pro zvolení dalšího postupu při práci s klientskou rodinou. Jinými slovy lze říci, že na vyhodnocení situace klíčovým sociálním pracovníkem závisí zvolení následné strategie, jejíž cílem je zlepšení náročné životní situace ohrožené rodiny. Klíčový sociální pracovník se při své práci zaměřuje na vyhodnocení okolností, příčin a dalších faktorů, které dle jeho vlastního, odborného pohledu podněcují vytváření problémových situací v rodině a následně tyto situace dále prohlubují. (Navrátil Pavel, Janebová Radka a kol., 2010)

Stejně tak jako Pemová a Ptáček, tak i Bechyňová (Bechyňová Věra, 2012) uvádí proces objektivního posouzení situace ohrožené rodiny jako jeden z cílů případové konference. Poukazuje na důležitost posouzení rodinné situace z různých úhlů pohledu a apeluje na vhodné stanovení dílčích cílů a reálných kroků, v časově ohraničeném období a to z toho důvodu, že výstup případové konference ohrožené rodiny obsahuje plán, který je sestavován na základě znalostí a informací o rodinném systému, se kterým sociální pracovník a další odborníci pracují. Do jeho obsahu jsou zakomponovány dílčí kroky ke změně, které vychází z aktuální situace ohrožené rodiny, zahrnující oblasti péče o dítě, fungování domácnosti a v neposlední řadě také změny v oblastech výchovy ohroženého dítěte či dětí. Bechyňová uvádí, že individuální plán na pomoc ohroženému dítěti obsahuje také osobní zkušenosti sociálního pracovníka či osobní zkušenosti ostatních odborníků, kteří jsou zapojeni do práce s rodinou. K tomu, aby byl individuální plán ze strany rodiny přijat a aby byl řádně realizován, dochází dle Bechyňové v případě, že:

- je bezpečný, tzn. že je potřeba s citem hovořit a pojmenovat problémy, na kterých rodina potřebuje pracovat
- je srozumitelný, tedy rodina plán chápe, protože jsou v něm uvedeny konkrétní body, co vše a do kdy je potřeba udělat
- je úměrný schopnostem ohrožené rodiny, tedy zakomponované úkoly a jejich počet je úměrný schopnostem rodiny tyto úkoly splnit
- je časově objektivní, tedy opět odpovídá schopnostem rodiny tyto úkoly plnit v reálném čase a zároveň je časově jasně definováno, do kdy mají být tyto úkoly

splněny

- je pro rodinu smysluplný, tedy ohrožená rodina rozumí tomu, z jakého důvodu jsou jednotlivé úkoly zapracovány do plánu na ochranu dítěte
- jsou zpětně hodnotitelné, rodina je seznámena s dalším postupem, nedojde li k jejich naplnění

Posouzení rodiny ohroženého dítěte se také realizují i v případech, kdy se vyskytují nejasnosti, na které je třeba najít odpověď. Sociální pracovník hledá odpovědi například na některé z níže vybraných otázek: (Navrátil Pavel, Janebová Radka a kol., 2010)

- Je potřeba rodině zajistit poskytování podpůrných sociálních, či preventivních služeb?
- Je zde riziko ohrožení zájmů dítěte ?
- Hrozí zde odebrání nezletilého dítěte z rodinného prostředí?
- Je zde vidina návratu nezletilého dítěte do rodinného prostředí?

Použití metody případové konference jako metody sociální práce s ohroženou rodinou je doporučováno jak v případě potřeby preventivně působit na rodinný systém tak i v případě potřeby navázání bližšího vztahu s rodinou a zajistit tak intenzivnější působení na její členy. Případovou konferenci je doporučováno dle uvedených autorů a využít v následujících, vybraných, případech: (Pemová Terezie, Ptáček Radek a kol., 2011)

- Je-li potřeba vyhodnotit situaci, ve které se dítě nachází a získat také informace z různých úhlů pohledu, pro další práci s rodinou.
- Je-li zapotřebí zkoordinovat a sladit vzájemnou spolupráci se zainteresovanými subjekty.
- Je-li potřeba rozhodnout například o odebrání dítěte z rodinného prostředí

Dle mého názoru lze případové konference řadit mezi metody sociální práce s rodinou, které mohou napomoci ohrožené rodině zvýšit kvalitu života celého rodinného systému. Podmínkou pro zlepšení situace ohrožené rodiny je však, dle mých osobních zkušeností z praxe, zájem o spolupráci ze strany rodiny.

3.4 Sociální poradenství

Poradenství je vnímáno jako univerzální metoda, která se využívá napříč různými obory a je využívána všemi pomáhajícími profesemi. Poradenství se poskytuje v institucích, například na základních, středních i vysokých školách, ale poskytuje se i v zařízeních, jako jsou například různé kliniky, psychiatrická zařízení či ve věznicích, v armádě i v podnikatelském sektoru, v organizacích s odlišným zaměřením či na úřadech. Poradenství je pojímáno jako metoda, která vede k vyřešení problému či více problémů člověka a pomáhá k dosažení cíle. (Matoušek Oldřich, 2008)

Z pohledu služeb poskytujících sociální poradenství je poradenství vnímáno jako metoda předávání potřebných informací a pomoc při uplatňování zájmů a práv jedince, například v rámci vzdělávacích, výchovných či aktivizačních služeb, které jsou směřovány k lidem procházejícím nepříznivou sociální situací, s motivací nalézt řešení problému. Z obecného pohledu lze poradenství vnímat jako profesionální sdělení neboli poskytnutí odborné rady. Jde o formu poskytnutí podpory a pomoci, vedoucí ke zlepšení stavu věci. (Paulík Karel, 2009) Špaténková ve své publikaci charakterizuje poradenství jako poskytnutí pomoci ve formě rady, návodu, námětu či nápadu klientovi, který se na základě získaných informací má možnost aktivně rozhodnout, jak využije nabízené možnosti či postupy, při řešení situace. Poradce dává možnost nalézt způsoby, jak zvládnout situaci co nejlépe. (Špatenková Naděžda a kol., 2017)

Sociální poradenství lze pojmout jako vzájemnou spolupráci mezi pracovníkem, který poskytuje poradenství a klientem. Podpora a pomoc ze strany poradce umožňuje rozšíření možností klienta a odvíjí se od klientovo přání a cíle. Klient se na poradce obrací z důvodu problémů, které lze také nazvat překážkami, v uskutečnění jeho záměrů či naplnění potřeb. Podle Úlehly přichází klient za poradcem s přáním tyto překážky eliminovat či odstranit, aby bylo možné uskutečnit naplnění potřeb. Poradce, na základě svých odborných znalostí a zkušeností, poskytuje klientovi odpovědi na dotazy ve formě rad, nabídek, postupů či návodů a to na základě metody rozhovoru s klientem. (Úlehla Ivan, 2005) Sociální poradenství se opírá o dobrovolný přístup klienta, jelikož klient ve většině případů, přichází proto, že se dobrovolně, samostatně rozhodl zajistit si odbornou pomoc. Klient sděluje sociálnímu poradci své osobní zkušenosti a vize. Sociální poradce

může klientovi poskytnout náhled na aktuální situaci a poskytnout klientovi jiný pohled na chování či jednání, které klient pociťuje jako náročné. Sociální poradce pomáhá nalézt možnosti, kde by bylo vhodné učinit změnu. (Dryden Windy, 2008)

Matoušek (Matoušek Oldřich, 2003) ve své publikaci dělí sociální poradenství na dvě složky:

- poradenství základní
- poradenství odborné

U základního poradenství Matoušek sděluje, že se jedná o sociální poradenství, které se používá ve všech sociálních službách. Je postaveno na sdělování informací o možnostech, nárocích a službách, které dopomůžou klientovi zmírnit či vyřešit náročnou životní situaci. Informace, které klient při základním sociálním poradenství obdrží, vychází ze systému, který zajišťuje zaměstnanost nebo ze sociálního systému, do kterého je zařazeno například pojištění. Součástí základního poradenství je také zprostředkování další odborné pomoci.

V zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách se uvádí, že základní poradenství je povinen poskytnout každý poskytovatel sociální služby. V § 2 odstavce 1 zákona o sociálních službách je uvedeno, že je právem každého člověka obdržet bezplatné sociální poradenství. (Zákon č. 108/2006 Sb., § 2 odstavec 1)

Druhou složkou je sociální poradenství odborného rázu. Matoušek odborné sociální poradenství charakterizuje jako podporu a pomoc, která je lidem poskytována přímo na daný problém, který jedinec potřebuje vyřešit. Dle Matouška se jedná zejména o sociální problémy v mezigeneračním, či manželském soužití, o problémy v péči o nezletilé děti či problémy v péči o zdravotně postižené osoby nebo také o problémy, se kterými se potýkají osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody. Matoušek dále uvádí, že je odborné sociální poradenství aplikováno na praktické řešení a na konkrétní pomoc v náročné sociální situaci klienta. (Matoušek Oldřich, 2003)

Odborné sociální poradenství definuje také zákon o sociálních službách v § 37 odstavci 3, kde je uvedeno, že sociální poradenství, které je charakterizováno jako odborné, je poskytováno v závislosti na specifických potřebách sociálních skupin

obyvatelstva. Jako příklad jsou v zákoně uvedeny poradny pro zdravotně postižené osoby, poradny pro seniory, poradny pro oběti trestných činů, občanské poradny, poradny rodinné či poradny manželské nebo také poradny pro oběti domácího násilí. Odborné sociální poradenství obnáší také půjčování kompenzačních pomůcek a sociální práci s osobami, které se pohybují na hraně společnosti či mohou společnost ohrozit svým chováním. (Zákon č. 108/2006 Sb., § 37, odst. 3)

Michalík (Michalík Jan, 2007) ve své publikaci uvádí tři činnosti, které poskytují služby odborného sociálního poradenství:

- aktivity sociálně terapeutické
- pomoc při řešení osobních zájmů klienta a s tím spojené poskytnutí podpory a pomoci při aplikaci práv klienta a jeho oprávněných zájmů
- pomoc při kontaktu se společenským prostředím

Vybrané druhy poradenských situací ve své publikaci uvádí a interpretuje Paulík: (Paulík Karel, 1994)

- O krizovém poradenství hovoříme v situacích, kdy spolupracujeme s klientem, který čelí náročným životním situacím, ve kterých může pociťovat stres i frustraci. Poskytnutím krizového poradenství by se měl klient začít více orientovat v daném problému nebo situaci (ztráta zaměstnání, manželská krize, odchod do penze).
- Funkci nápravnou neboli usnadňující či ulehčující, připisuje autor facilitačnímu poradenství. Cílem facilitačního poradenství je pomoci klientovi prohloubit své sebezpoznání, pochopit daný problém, či upravit nedostatky a vyhotovit postup pro nápravu dané situace.
- Poskytnutím preventivního poradenství lze, dle Paulíka, pozitivně ovlivnit kroky v situacích, kdy je jedinec nucen se rozhodnout (jako příklad autor uvádí situace, které lze charakterizovat jako životně důležité – dále uvádí, že se jedná především o informační charakter).
- Poradenství mající za cíl předcházet patologickým jevům, dále autor uvádí jako cíl udržení životní rovnováhy, se nazývá poradenství vývojové. Vývojové poradenství vychází

z uvědomění si přirozeného vývoje jedince a úkolů, které z vývojových etap plynou. Výsledkem je udržení si pozitivního sebehodnocení.

Trojici primárních forem poskytování poradenské činnosti uvádí ve své publikaci Novosad (Novosad Libor, 2009):

- Guidance neboli informování či vedení poskytuje poradenství ve formě výchovného nebo i osvětového charakteru. Cílem výše uvedeného typu poradenství je předat dostatek informací klientovi, potřebných pro samostatný přístup ke zdárnému vyřešení překážky nebo problému. Výše uvedený typ poradenství je ve většině případů používán při práci s větší skupinou osob. Jako příklad Novosad zmiňuje práci s výchovnou skupinou nebo se školní třídou, kdy dochází ke sdílení informací od poradce směrem ke klientům. Charakter poradenství ve formě informování, či vedení lze připodobnit vyučování. Jedná se o komunikaci jednosměrnou.
- Poradenství, které je charakteristické interaktivním přístupem, u přístupu psychologického také přístupem prožitkovým, se nazývá counseling. V českém pojetí lze counseling přeložit jako „poradenství v užším slova smyslu“. Výše uvedený přístup má pomoci klientům či klientovi k nalezení možností řešení problému, hlubšímu náhledu na problém a s tím spojené rozklíčování příčin. Poradenství v užším slova smyslu je postaveno na individuální diagnostice, terapeutické intervenci a obousměrné komunikaci. Cílem výše uvedeného typu poradenství je aktivovat změnu v klientovo chování a prožívání. V psychologii se tento typ poradenské pomoci nazývá psychoterapie.
- Konzultační činnost je poslední typ uvedené poradenské činnosti, který spočívá v poskytování odborného poradenství dalšímu odborníkovi v rámci péče o klienta.

Poradenská činnost je také vykonávána v rámci sociálně - právní ochrany dětí, kdy sociální pracovník poskytuje rodičům či osobám zodpovědným za výchovu dítěte preventivní a poradenskou činnost. Cílem sociálního poradenství v rámci sociálně – právní ochrany dětí je vytvoření vhodných podmínek pro zdárnou výchovu a vývoj nezletilých dětí. (Bechyňová Věra, Konvičková Marta, 2011)

Obecní úřad obce s rozšířenou působností, v rámci sociálně – právní ochrany dětí, disponuje pravomocí uložit rodičům, či osobám zodpovědným za výchovu nezletilého dítěte, povinnost využít odborné poradenské zařízení a to v následujících případech: (Holub Milan, Nová Hana, Sládková Hyklová Jana, 2007)

- Rodiče či osoby zodpovědné za výchovu dítěte nezabezpečili nezletilému odbornou poradenskou pomoc a to i přesto, že OSPOD již odborné poradenství v minulosti doporučoval a dítě i nadále výše uvedený druh pomoci nezbytně potřebuje.
- Rodiče či osoby zodpovědné za výchovu dítěte nemají dostatečné kompetence při řešení problémových situací při péči o dítě bez odborné poradenské pomoci (konflikty vznikající při úpravě styku a určení výživného na nezletilé dítě)

Poradenská činnost při sociálně – právní ochraně dětí se používá například v níže uvedených situacích: (Holub Milan, Nová Hana, Sládková Hyklová Jana, 2007)

- poskytování nebo zprostředkování poradenství při vzdělání dítěte, jeho výchově nebo při péči o dítě zdravotně postižené
- poskytování poradenství osobám v rámci pěstounské péče či osvojení
- poskytování poradenské pomoci rodičům po umístění dítěte do zařízení pro výkon ústavní výchovy či do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc – poradenství je směřováno k úpravě rodinných poměrů, umožňující návrat nezletilého dítěte do rodinného prostředí

4 OSPOD

Sociálně - právní ochranu dítěte lze charakterizovat jako ochranu dítěte před nepříznivým vývojem. Jedná se o zajištění práva dítěte na život, zajištění práva na řádnou výchovu, na řádné vzdělání a zaměstnání. Sociálně – právní ochrana dítěte znamená také ochranu práva dítěte na život v rodině a na řádnou rodičovskou péči. Mimo jiné zahrnuje také ochranu oprávněných zájmů dítěte (svoboda myšlení, náboženství a svědomí) či identitu dítěte a chrání dítě před jakýmkoliv duševním násilím, násilím tělesným a zanedbáváním, vykořisťováním či zneužíváním. Dle zákona č. 359/1999 Sb, o sociálně právní ochraně dětí, SPOD zaštiťuje také zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být vychováváno ve své biologické rodině, poskytuje podporu a pomoc, která je zaměřena na obnovení narušených funkcí rodiny. (§1 zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění)

Účelem SPOD je také zajistit ochranu nezletilým dětem, kteří se nemohou sami bránit v případě negativního působení okolních vlivů na jejich osobu, které narušují vývoj dítěte. Jedná se o poskytnutí zvýšené ochrany ze strany státu. (Tomeš Igor, 2009) Funkcí sociálně právní ochrany dětí je, mimo jiné, vést rodiče k plnění rodičovské odpovědnosti, apelovat na rodinu a předat rodině dostatečné informace, které vedou k odstranění těchto nedostatků v péči. SPOD také působí na samotné dítě, zabraňuje dítěti přístup do prostředí, které je nebezpečné pro jeho vývoj, poskytuje sociálně-právní poradenství rodičům, sleduje nežádoucí působení na vývoj dítěte a uskutečňuje taková opatření, která vedou k jejich nápravě. Orgán sociálně právní ochrany dětí představuje také vykonávání role opatrovníka dítěte v zastupování dítěte v průběhu správního jednání, trestního řízení či vztahů s cizinou. OSPOD navrhuje zbavení či omezení rodičovských práv v případech, kdy je to potřeba pro ochranu nezletilého dítěte. Navrhuje uložení, prodloužení či zrušení ústavní výchovy dítěte nebo navrhuje zařazení dítěte do náhradní rodinné péče. SPOD vychází z Úmluvy o právech dítěte, která v České republice vešla v platnost dne 6. února 1991. (Zelená Martina, Klégrová Alžběta, 2006)

Výkon sociálně právní ochrany dětí, z pohledu jeho působnosti, je definován v Zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. (Bechyňová Věra, Konvičková Marta, 2011)

Práva a povinnosti orgánu SPOD jsou určena zákonem. V ČR zajišťují sociálně – právní ochranu dětí, dle zákona: (Matoušek Oldřich, Křišťan Alois, 2013)

- MPSV ČR
- obecní úřady,
- obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- krajské úřady,
- Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí

Sociálně – právní ochranu zajišťují také: (Holub Milan, Nová Hana, Sladká Hyklová Jana, 2007)

- komise pro sociálně-právní ochranu dětí
- pověřené osoby
- kraje v samostatné působnosti
- obce v samostatné působnosti

Sociálně - právní ochranu dětí mohou také vykonávat tzv. osoby pověřené, které nejsou orgánem sociálně – právní ochrany dětí, jsou pouze pověřené jejím výkonem. O pověření k výkonu rozhoduje Krajský úřad, který rozhoduje také o míře pověření. Dle zákona může být uděleno pověření v odlišném rozsahu k 25 vymezeným činnostem. (Matoušek Oldřich, Křišťan Alois, 2013)

Jak je již uvedeno výše, jsou pracovníci sociálně – právní ochrany dětí, dle zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, povinni chránit zdraví, život a zájmy, ohrožených dětí. Na základě výše uvedeného je pracovníkům OSPOD umožněno provádět sociální šetření v místě bydliště rodiny, u zaměstnavatele rodičů dítěte, atp. a to i bez předchozího souhlasu členů rodiny. Sociálním pracovníkům OSPOD je taktéž umožněno se dotazovat na péči rodičů a na nezletilé dítě ve vzdělávacích zařízeních, zjišťovat informace od lékařů či jiných osob, které s nezletilým dítětem přichází do kontaktu. V případě zajištění informací, na základě kterých lze vyhodnotit, že se jedná o dítě ohrožené, mají pracovníci OSPOD právo i povinnost podat návrh k soudu na opatření, zajišťující bezpečí dítěte. Mezi tato opatření patří například návrh na nařízení soudního dohledu, návrh na umístění dítěte do náhradní rodinné péče, návrh na umístění dítěte

do ústavní výchovy či návrh na zbavení nebo omezení rodičovských práv. V případě, že soud návrh sociálního pracovníka schválí, je povinností sociálního pracovníka OSPOD monitorovat další vývoj v rodině v rámci sociální práce s ohroženou rodinou. (Bechyňová Věra, Konvičková Marta, 2011)

Sociální pracovník je dle zákona č. 359/1999 Sb. povinen:

- poskytovat podporu a pomoc rodičům či osobám, zodpovědným za výchovu dítěte
- pravidelně vyhodnocovat situaci ohrožené rodiny a dítěte
- mapovat prostředí rodiny a nežádoucí vlivy, které na dítě v prostředí působí
- jmenovat příčiny vzniku nežádoucích vlivů na nezletilé dítě
- činit kroky, vedoucí k omezení vlivu nežádoucích faktorů působících na dítě
- tvorba individuálního plánu ohroženého dítěte
- pořádání případových konferencí

Vyjma situací daných zákonem (např. součinnost s orgány činnými v trestním řízení) jsou sociální pracovníci orgánu sociálně právní ochrany dětí vázány mlčenlivostí v rámci všech záležitostí, se kterými se setkají při výkonu SPOD. Mlčenlivost se vztahuje také na anonymní oznámení ve věci špatné péče o nezletilé dítě. (Matoušek Oldřich, Kříšťan Alois, 2013)

Sociálně-právní ochrana náleží všem dětem, tedy osobám nezletilým, bez ohledu na státní občanství, které pobývají na území České republiky. Pro ilustraci níže zmiňuji výčet situací, které zákon uvádí v §2 odst. 2 ZSPOD. Sociálně-právní ochrana se vztahuje na nezletilé dítě, které: (Holub Milan, Nová Hana, Sladká Hyklová Jana, 2007)

- má na území ČR trvalý pobyt
- má podle zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 140/ 2001 Sb., povolení k trvalému pobytu či je nahlášen k pobytu na území ČR po dobu 90 dnů a to nejméně
- podalo žádost o udělení mezinárodní ochrany na území ČR
- je oprávněno trvale pobývat na území ČR
- pobývá na území ČR s rodičem, který podal žádost o udělení oprávnění pobytu se záměrem získat dočasné ochrany na území ČR nebo které již pobývá na základě

uděleného oprávnění k pobytu se záměrem dočasné ochrany na území ČR, dle zvláštního právního předpisu, kterým je zákon č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců

- sociálně – právní ochrana se vztahuje také na děti, kteří nemají na území ČR povolení k trvalému pobytu či nejsou hlášeni k pobytu v ČR po dobu 90 dní nejméně

Sociálně – právní ochrana dětí je poskytována na základě situace, ve které se nezletilé dítě aktuálně nachází. Předním hlediskem SPOD je blaho a zájem dítěte. Níže jsou uvedeny základní zásady pro poskytování sociálně – právní ochrany dětem. (Holub Milan, Nová Hana, Sladká Hyklová Jana, 2007) Sociálně – právní ochrana se soustředí na děti vykazující níže uvedené:

- rodiče dětí zemřeli
- rodiče dětí neplní povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, či zneužívají práva vycházející z rodičovské zodpovědnosti, či rodičovskou odpovědnost nevykonávají
- osoba, které bylo dítě či děti svěřeny do výchovy, neplní povinnosti vyplývající ze svěřeni dítěte/děti do péče
- zájmem OSPOD jsou děti vedoucí nemravný a zahálčivý životní styl, který se projevuje zanedbáváním školní docházky, požíváním alkoholu či užíváním návykových látek nebo také praktikováním prostituce, dále děti které spáchaly trestný čin či děti mladší 15 let, které spáchaly čin jinak trestný, soustavně či opakovaně páchající přestupky či jiným způsobem narušují občanské soužití
- v zájmu OSPOD jsou děti, opakovaně se dopouštějící útěků od rodičů či útěků od jiných fyzických či právnických osob, které jsou odpovědné za výchovu dítěte
- děti, u kterých existuje podezření, že na nich byl spáchán trestný čin a děti, na kterých byl trestní čin spáchán (TČ ohrožující zdraví, lidskou důstojnost, život dítěte, jmění či mravní vývoj)
- v zájmu SPOD jsou děti, opakovaně umisťovány do zařízení, které jsou zodpovědné za výchovu dítěte a to opakovaně a na žádost rodičů či jiných osob, zodpovědných za péči o dítě nebo či umístění děti v těchto typech zařízení je delší než 6 měsíců
- v zájmu OSPOD jsou děti, které jsou ohrožovány násilím (mezi rodiči, osobami odpovědnými za výchovu dítěte, násilím mezi jinými fyzickými osobami)

- v zájmu OSPOD jsou děti, které jsou odloučeni od svých zákonných zástupců, jedná se o žadatele o azyl a v případě, že skutečnosti jsou v takové intenzitě či trvají po dobu, že negativně působí na vývoj dětí či mohou být či jsou důvodem nepříznivého vývoje dětí

V okamžiku, kdy je nezletilé dítě umístěno do zařízení pro výkon ústavní výchovy, je sociální pracovník OSPOD povinen poskytnout rodičům podporu a pomoc, která směřuje k úpravě rodinných poměrů tak, aby bylo možné nezletilé dítě vrátit zpět do rodiny. (Matoušek Oldřich, Kříšťan Alois, 2013) Matoušek, Kodymová a Koláčková ve své publikaci uvádí, že leč zákon nařizuje orgánům sociálně - právní ochrany dětí aktivně vykonávat depistáž, monitoring, aktivně vyhledávat děti, které jsou ohrožené vlivy prostředí, rodiny, atp. nebo působit na rodiče tak, aby plnili svou rodičovskou zodpovědnost, jsou na sociální pracovníky kladeny nároky, které neodpovídají podmínkám pro kvalitní vykonávání sociálně – právní ochrany dětí a to z hlediska počtu sociálních pracovníků a počtu případů, které spadají na jednoho sociálního pracovníka v rámci výkonu sociálně – právní ochrany dětí. Uvádí, že v běžné praxi lze vidět, že se jeden sociální pracovník zabývá i více než 400 rodinami za jeden rok. (Matoušek Oldřich, Kodymová Pavla, Koláčková Jana, 2010) Bechyňová s Konvičkovou na výše uvedené téma uvádí, že z jejich pohledu lze jen obtížně dostát požadavků, které jsou na sociální pracovníky orgánu sociálně – právní ochrany dětí kladeny, při jejich aktuálních počtech a pracovní náplni. Jako pozitivum však sdělují, že se zvyšuje počet nestátních neziskových organizací i obecních organizací, které poskytují sociálně – aktivizační služby pro rodiny s dětmi, které jsou nástrojem sanace rodin a to v rámci nového směru při komunitním plánování na úrovni obcí a dotačními podmínkami MPSV ve spojitosti se zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Sociální pracovníci tak ve spolupráci s nestátními neziskovými organizacemi získávají možnost vytvářet a propojovat síť služeb, která poskytuje podporu a pomoc ohroženým rodinám a zároveň umožňuje propojení, které přináší propojení pomoci, podpory a pravomoci. (Bechyňová Věra, Konvičková Marta, 2011)

5 EMPIRICKÁ ČÁST

V roli sociálního pracovníka se v rámci výkonu zaměstnání setkáváme s lidmi, kteří se ocitli v náročné životní situaci a žádají o poskytnutí podpory a pomoci ze strany státu nebo organizací, poskytující takové sociální služby, které jsou orientované na řešení daných, velmi často dlouhodobých, problémů. V rámci sociální práce s ohroženými rodinami se velmi často setkáváme s množstvím problémů, které by klientská rodina měla řešit a nedokáže si sama pomoci, problémy proto přetrvávají a v mnoha případech se prohlubují či vznikají další problematické situace, které jsou pro ohroženou rodinu negativní. Důsledkem nedostatku informací anebo prostředků či schopností rodičů hrozí ohrožení vývoje nezletilých dětí. V případech, kdy si rodina neumí sama pomoci, dochází k navázání spolupráce mezi klientskou rodinou a dalšími institucemi, které mohou rodině poskytnout potřebnou podporu a pomoc. Empirická část je proto zaměřena na prvotní způsob navázání spolupráce s ohroženými rodinami a na služby, které jsou ohroženým rodinám, z pohledu sociálního pracovníka sociálně – právní ochrany dětí, nejčastěji doporučovány. V empirické části se lze dočíst, jaké rodiny jsou nejčastěji klienty OSPOD a s jakými problémy se na OSPOD nejčastěji obrací. Empirická část se zaměřuje také na efektivitu spolupráce rodin se sociálně – aktivizačními službami pro rodiny s dětmi, z pohledu sociálních pracovníků a na to, zda rodina s OSPOD spolupracuje a jak pracovník OSPOD spolupráci s ohroženými rodinami vnímá. Ve výzkumné části byly zjišťovány také informace o dotazovaných pracovnících OSPOD a jejich názor ohledně sociálních a návazných služeb v místě jejich působení a také jak subjektivně vnímají vlastní informovanost o dostupných sociálních a návazných službách.

V empirické části byla zjišťována především charakteristika klientů OSPOD a jejich způsob řešení problematické životní situace a také jejich otevřenost z pohledu spolupráce a sdělování informací s orgánem sociálně – právní ochrany dětí.

5.1 Výzkumná otázka

K dosažení cíle výzkumného šetření je důležité si stanovit výzkumnou otázku. Na základě problematiky a komplikovanosti práce se sociálně ohroženými rodinami byla zvolena taková výzkumná otázka, která zjišťuje, jaké metody využívají sociální pracovníce OSPOD při své práci s ohroženou rodinou. Prostřednictvím výzkumné otázky bylo záměrem zjistit od dotazovaných respondentů, jaké sociální služby jsou nejčastěji doporučovány klientům a jak sociální pracovníce OSPOD hodnotí potřebnost sociálně – aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi a efektivitu spolupráce se sociálně – aktivizačními službami.

V rámci empirického výzkumu byly zvoleny následující hypotézy:

H1 - Sociální pracovníce OSPOD nejčastěji při práci s ohroženou rodinou navazují spolupráci s neziskovými organizacemi, které poskytují sociálně - aktivizační službu pro rodiny s dětmi.

H2 - Ohrožené rodiny mají tendenci v krizích nekomunikovat se sociálními pracovníci OSPOD.

Na základě výše uvedených hypotéz byly zvoleny hypotézy alternativní:

H1A - Sociální pracovníce OSPOD při práci s ohroženou rodinou nenavazují spolupráci se sociálně - aktivizačními službami pro rodiny s dětmi.

H2A - Ohrožené rodiny v období krize se sociálními pracovníci OSPOD komunikují intenzivněji než v období, kdy krizí neprocházejí.

5.2 Výzkumná metoda

Pro empirickou část diplomové práce byla k výzkumu vybrána kvantitativní metoda formou dotazníkového šetření. Výše uvedená forma výzkumného šetření byla zvolena proto, že lze prostřednictvím dotazníků získat objemné množství informací a lze také prostřednictvím dotazníků oslovit větší počet respondentů za relativně krátké časové období. Pomocí dotazníkového šetření bylo záměrem zjistit, zda sociální pracovníci doporučují svým klientům takové organizace, které poskytují sociálně – aktivizační služby

pro rodiny s dětmi, a v jaké míře výše uvedené aktivizační služby, v rámci spolupráce s ohroženými rodinami, využívají.

5.3 Výzkumný vzorek a jeho výběr

Jako základní soubor dotazníkového šetření byly zvoleny orgány sociálně – právní ochrany dětí v Ústeckém kraji. Prostřednictvím dotazníků byly osloveny instituce sociálně – právní ochrany dětí v Mostě, Teplicích, Ústí nad Labem, Bílině, Chomutově, Žatci, Lounech, Kadani, Litoměřicích, Lovosicích, Litvínově, Varnsdorfu, Roudnici nad Labem, Rumburku a v Podbořanech. Jako výzkumný vzorek byl zvolen Ústecký kraj, protože z Ústeckého kraje pocházím. Byly osloveny orgány sociálně – právní ochrany dětí, které ve zdejších kraji působí. Dotazník byl zaslán všem sociálním pracovním a sociálním pracovníkům, kteří byli v době výzkumného šetření na daném úřadě zaměstnány na pozici terénní sociální pracovník, referent pro práci s rodinou a dětmi, na oddělení sociálně – právní ochrany dětí. Výzkum byl proveden kvantitativní formou, prostřednictvím e-mailové komunikace. V dotazníkovém šetření jsou zastoupeny ženy i muži s odlišnou délkou praxe v sociální oblasti.

V roce 2022 bylo realizováno výzkumné šetření prostřednictvím dotazníkové metody v elektronické formě, které je součástí diplomové práce. Dotazovaní respondenti byli informováni o anonymitě dotazníku a zároveň byli seznámeni s cílem výzkumného šetření a také jakým způsobem bude s výsledky naloženo, tedy, že slouží pouze pro vědecké účely diplomové práce. Celkem bylo rozesláno 138 dotazníků. Návratnost dotazníků činila 51 kusů.

V následující kapitole bude okomentován dotazník, který je součástí diplomové práce, a na základě kterého bylo provedeno výzkumné šetření. Následně budou k dispozici grafy s komentářem, které znázorňují výsledky výzkumného šetření.

5.4 Výsledky výzkumného šetření

Dotazník je na základě aplikovaných výzkumných otázek rozdělen do šesti částí a to na základě jejich zaměření.

První část je orientovaná na obecnou charakteristiku respondentů, kteří se výzkumu zúčastnili. V této části se dozvídáme pohlaví respondenta, délku praxe na úřadě sociálně – právní ochrany dětí, zda má respondent předchozí zkušenosti se sociální prací a také jaká je celková délka praxe na pozici sociální pracovník/pracovnice.

Druhá část výzkumného dotazníkového šetření se zaměřuje na dostupnost sociálních služeb a návazných služeb v místě působení respondenta. Ve druhé části se také dozvídáme o subjektivním názoru respondenta, který hodnotí svou vlastní informovanost týkající se dostupných možností, nabízející pomoc pro rodiny s dětmi v místě působení.

Třetí část dotazníkového šetření jsou otázky, které se zaměřují na charakteristiku problematiky klientů docházejících na OSPOD a na charakteristiku rodin, které se s uvedenými problémy potýkají při spolupráci s orgánem sociálně – právní ochrany dětí.

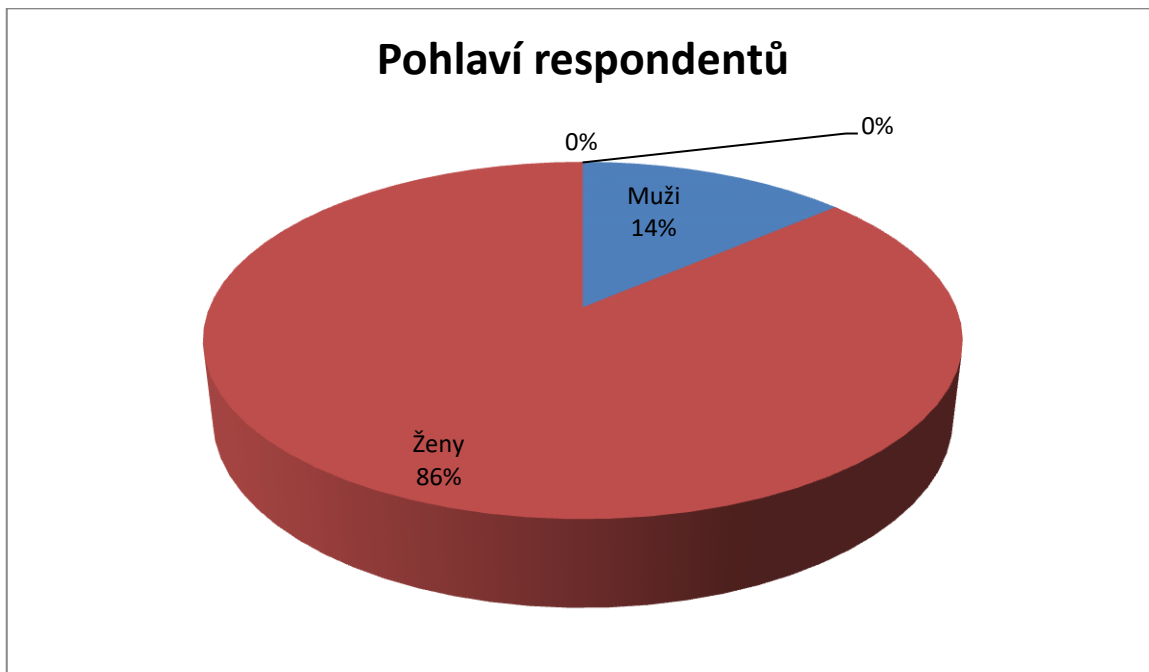
Čtvrtá část dotazníku se zaměřuje na sociálně – aktivizační služby pro rodiny s dětmi jako takové. Otázky jsou položeny tak, aby bylo možné zjistit, jaký typ sociální služby sociální pracovníci a sociální pracovníci OSPOD nejčastěji doporučují ohroženým rodinám k navázání spolupráce. Dále lze z otázek zjistit, jak často pracovníci OSPOD doporučují sociálně – aktivizační služby svým klientům a jak je pro sociální pracovníky spolupráce se sociálně - aktivizačními službami při práci s ohroženou rodinou přínosná.

Pátá část dotazníkového šetření zjišťuje, jakým způsobem sociální pracovníci OSPOD nejčastěji spolupracují se svými klienty a jak s klienty nejčastěji navazují spolupráci.

Šestá a tedy poslední část dotazníkového šetření se zaměřuje na subjektivní názor sociálních pracovníků, který mapuje kvalitu spolupráce s ohroženými rodinami. Prostřednictvím uvedených otázek se dozvídáme, jak respondent spolupráci s klienty vnímá. Soubor otázek v dotazníkovém šetření nám říká, zda dle respondenta klient, v rámci spolupráce, uvádí pravdivé informace, zda plní doporučení OSPOD, jak respondent vnímá spolupráci s ohroženou rodinou z pohledu obtížnosti a poslední otázka

v dotazníkovém šetření se ptá na to, zda klienti mají tendenci s OSPOD nekomunikovat, či naopak, zda jsou v případě potřeby spíše dostupní a komunikativní.

Graf č. 1: Pohlaví respondentů

Zdroj: Vlastní tvorba autora

První otázka empirického výzkumu se zaměřuje na zjištění pohlaví dotazovaných respondentů. Z celkového počtu dotazovaných respondentů tvoří početnější skupinu ženy. Z 51 dotazníků, které byly navraceny zadavateli, odpovědělo celkově 44 žen, což činí 86 % z celkového počtu respondentů. Mužů je ve skupině dotazovaných respondentů podstatně méně, a tedy konkrétní počet mužů z celkového počtu činí pouze 7, což je pouhých 14 % z celkového počtu respondentů. Z grafického znázornění je tedy patrné, že na orgánech sociálně – právní ochrany dětí v Ústeckém kraji mají větší zastoupení ženy než muži. Výše uvedený výsledek je možné odůvodnit tím, že jsou to právě ženy, které více inklinují k pomáhajícím profesím, tudíž lze říci, že si ženy častěji vybírají zaměstnání v sociální oblasti v porovnání s muži.

Graf č. 2: Jaká je vaše délka praxe na OSPOD?

Zdroj: Vlastní tvorba autora

Graf číslo 2 znázorňuje odpověď na druhou dotazníkovou otázku, která zjišťuje, jaká je délka praxe respondentů na orgánu sociálně – právní ochraně dětí. Z grafu lze vyčíst, že největší počet respondentů spadá do kategorie, která pracuje na OSPOD v délce 1 roku až 5 let, což odpovídá 50 % z celkového počtu dotazovaných respondentů. Druhou největší skupinou jsou sociální pracovníci s délkou praxe 6 let až 12 let, což odpovídá 28 % celkového počtu dotazovaných. Celých 19 % respondentů uvedlo, že mají praxi na OSPOD 20 let a více, a pouze 3 % dotazovaných respondentů spadá do kategorie osob s délkou praxe 13 let až 19 let. Výše uvedené informace nám říkají, že na orgánech sociálně – právní ochraně dětí v Ústeckém kraji je 50 % sociálních pracovníků, kteří mají délku praxe delší než 5 let a 50 % sociálních pracovníků s délkou praxe pod 5 let. Výše zjištěná data nám říkají, že se v Ústeckém kraji nachází kvalifikovaní sociální pracovníci s bohatými zkušenostmi z praxe, v oblasti sociálně – právní ochrany dětí.

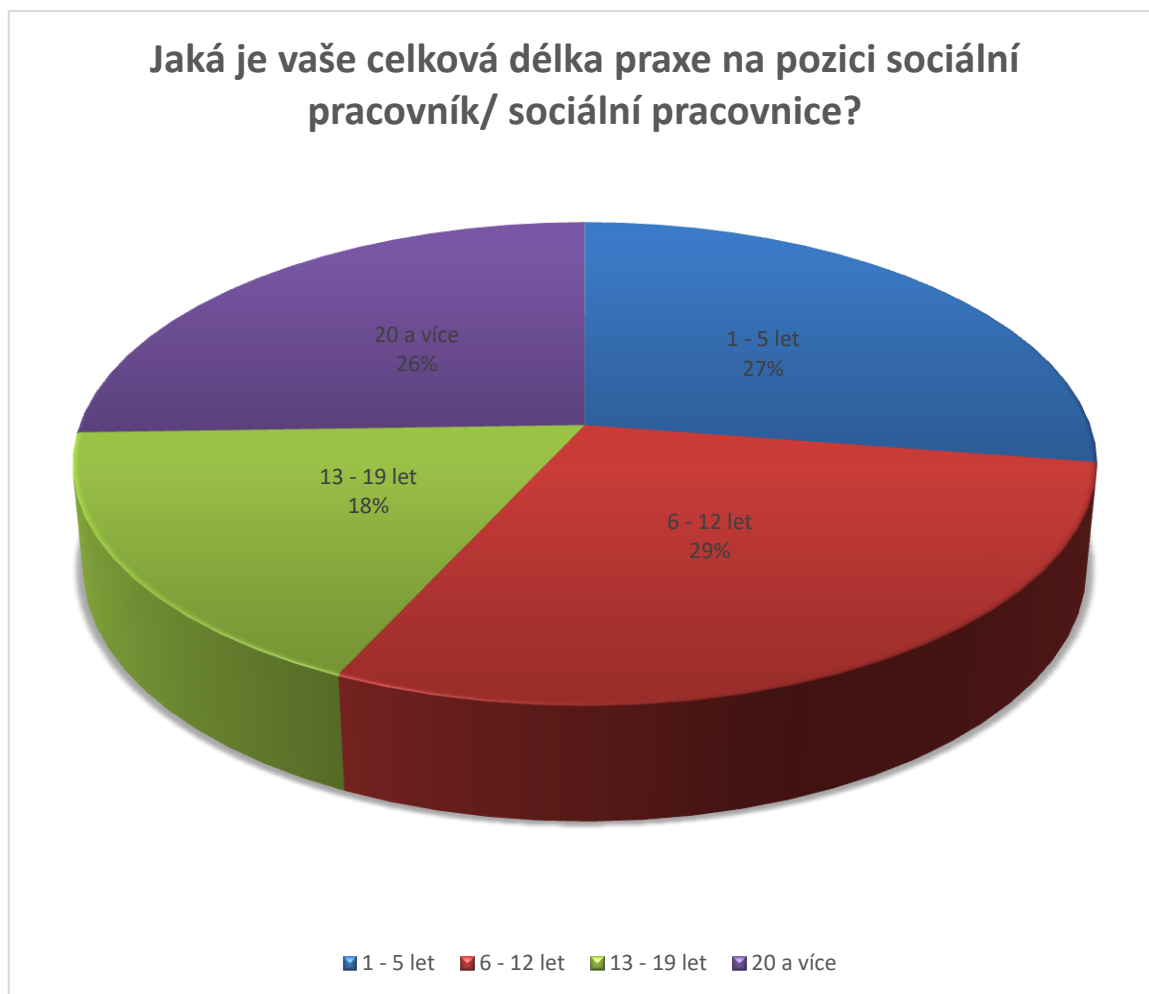
Graf č. 3: Máte předchozí zkušenosti se sociální prací?

Zdroj: Vlastní tvorba autora

Graf číslo 3 nám znázorňuje odpovědi na otázku týkající se předchozí praxe respondentů v sociální oblasti. Zjišťuje, zda respondenti vykonávali sociální práci před počátkem pracovního poměru na orgánu sociálně – právní ochrany dětí. Z grafu vyplývá, že 69 % dotazovaných již sociální práci vykonávalo ještě před nástupem na pozici sociálního pracovníka na OSPOD. 31 % respondentů předchozí zkušenost se sociální prací nemá, a tedy jako své první zaměstnání v sociální oblasti zvolili pozici sociálního pracovníka na OSPOD.

Graf č. 4: Jaká je vaše celková délka praxe na pozici sociální pracovník/ sociální pracovnice?

Zdroj: Vlastní tvorba autora

Výše uvedený graf znázorňuje odpovědi na čtvrtou položku. Uvádí, kolik let zkušeností v sociální práci mají oslovení respondenti, na pozici sociálního pracovníka, v Ústeckém kraji. Z výsledků, které jsou znázorněné výše vidíme, že se procentuálně skupiny rozdělené dle praxe nijak extrémně neliší a jsou v poměrně podobném procentuálním zastoupení. Nejméně dotazovaných sociálních pracovníků spadá do kategorie 13let – 19let praxe na pozici sociální pracovník, v celkovém počtu 18 %. 20 let a více zastává svou funkci sociálního pracovníka celých 26 % respondentů. 29 % respondentů vykonává sociální práci 6 let – 12 let a 27 % dotazovaných jsou v sociální práci poměrně krátkou dobu, tedy 1 rok až 5 let.

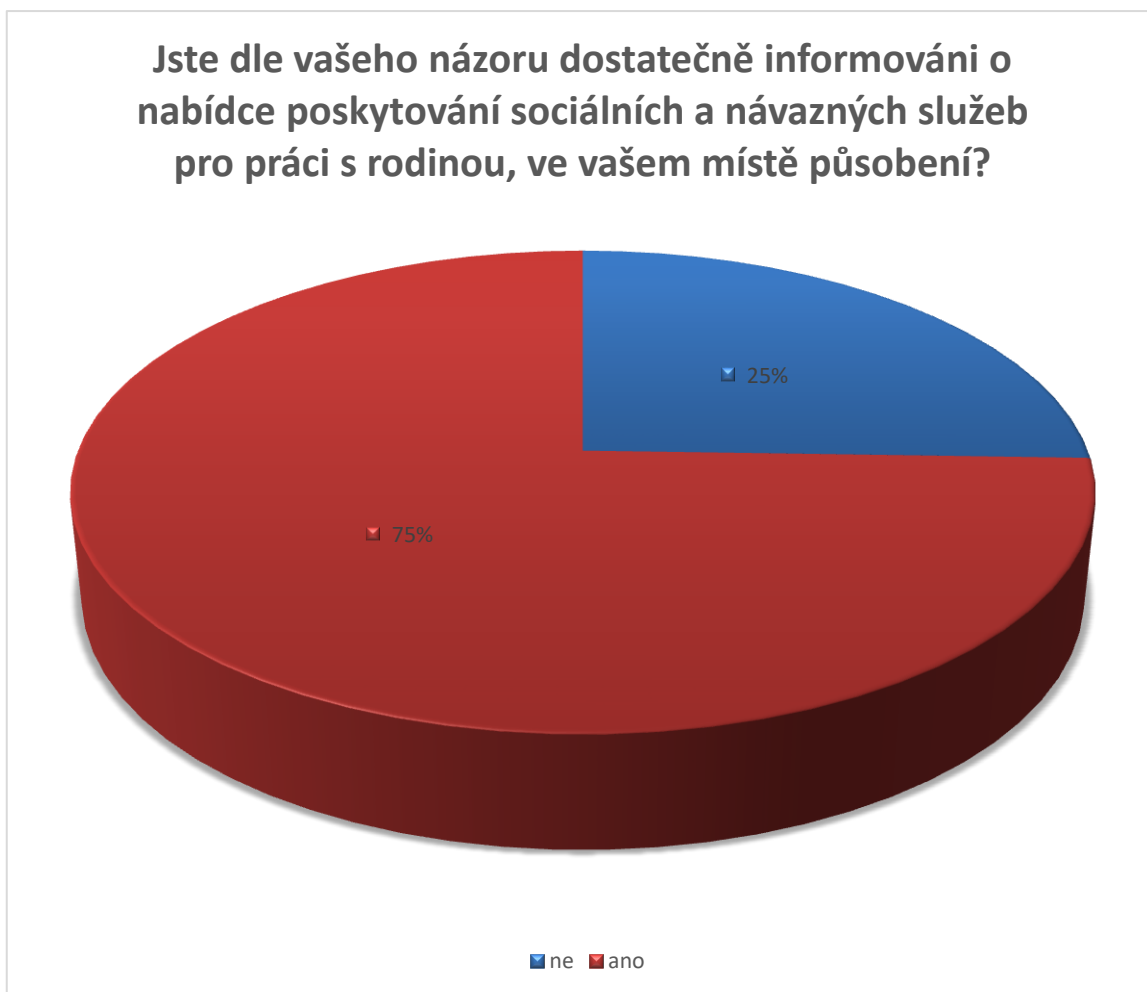
Graf č. 5: Je ve vašem městě působení dostatek sociálních a návazných služeb pro práci s rodinou?

Zdroj: Vlastní tvorba autora

Pátý graf výzkumného šetření znázorňuje subjektivní názor dotazovaných sociálních pracovníků na otázku, která nám říká, zda je dle dotyčného respondenta dostatek sociálních a návazných služeb pro práci s rodinami s dětmi v místě působení, v Ústeckém kraji. Celých 67 % dotazovaných sociálních pracovníků uvádí, že v místě působení mají dostatek služeb, které ohrožené rodiny s dětmi mohou kontaktovat, a nabídnout tak potřebnou podporu a pomoc a navázat spolupráci. Naopak 33 % respondentů uvádí, že v místě působení nemají dostatek sociálních a návazných služeb, které by s ohroženými rodinami s dětmi navázali potřebnou spolupráci, v závislosti na potřeby daného rodinného systému.

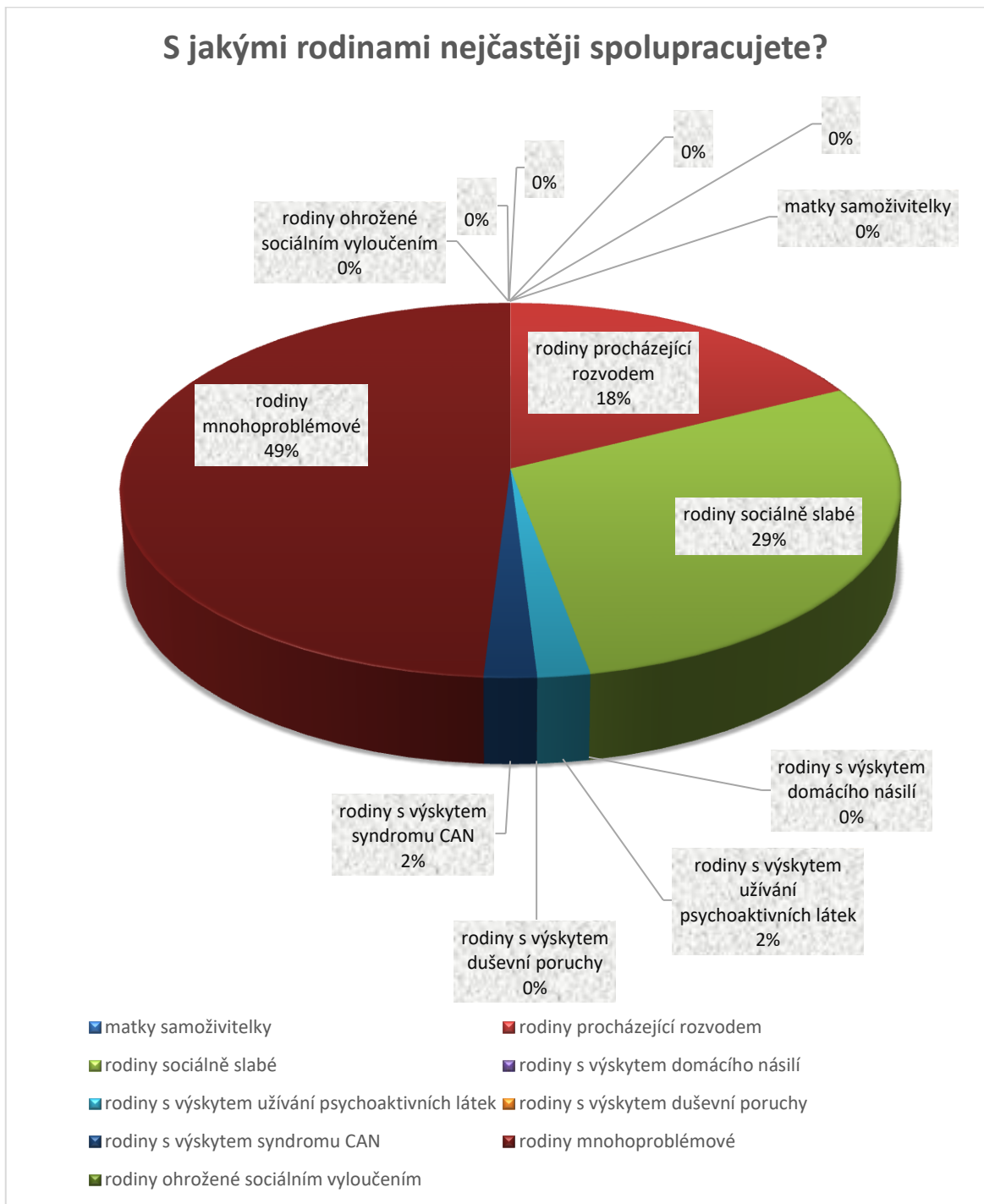
Graf č. 6: Jste, dle vašeho názoru, dostatečně informováni o nabídce poskytování sociálních a návazných služeb pro práci s rodinou ve vašem místě působení?

Zdroj: Vlastní tvorba autora

Šestý graf v pořadí znázorňuje subjektivní pohled respondenta na dostupnost informací o sociálních a návazných službách poskytujících podporu a pomoc ohroženým rodinám s dětmi, které působí v dané lokalitě. Z našich dostupných výsledků vyplývá, že 75 % dotazovaných sociálních pracovníků považuje míru informovanosti a způsob sdílení informací o dostupných sociálních a návazných službách jako dostačující. Naopak 25 % dotazovaných se domnívá, že informovanost o nabídce sociálních a návazných službách, působících v dané lokalitě, je nedostačující, a mají tak názor, že nejsou dostatečně informováni o možnostech ve svém okolí.

Graf č. 7: S jakými rodinami nejčastěji spolupracujete?

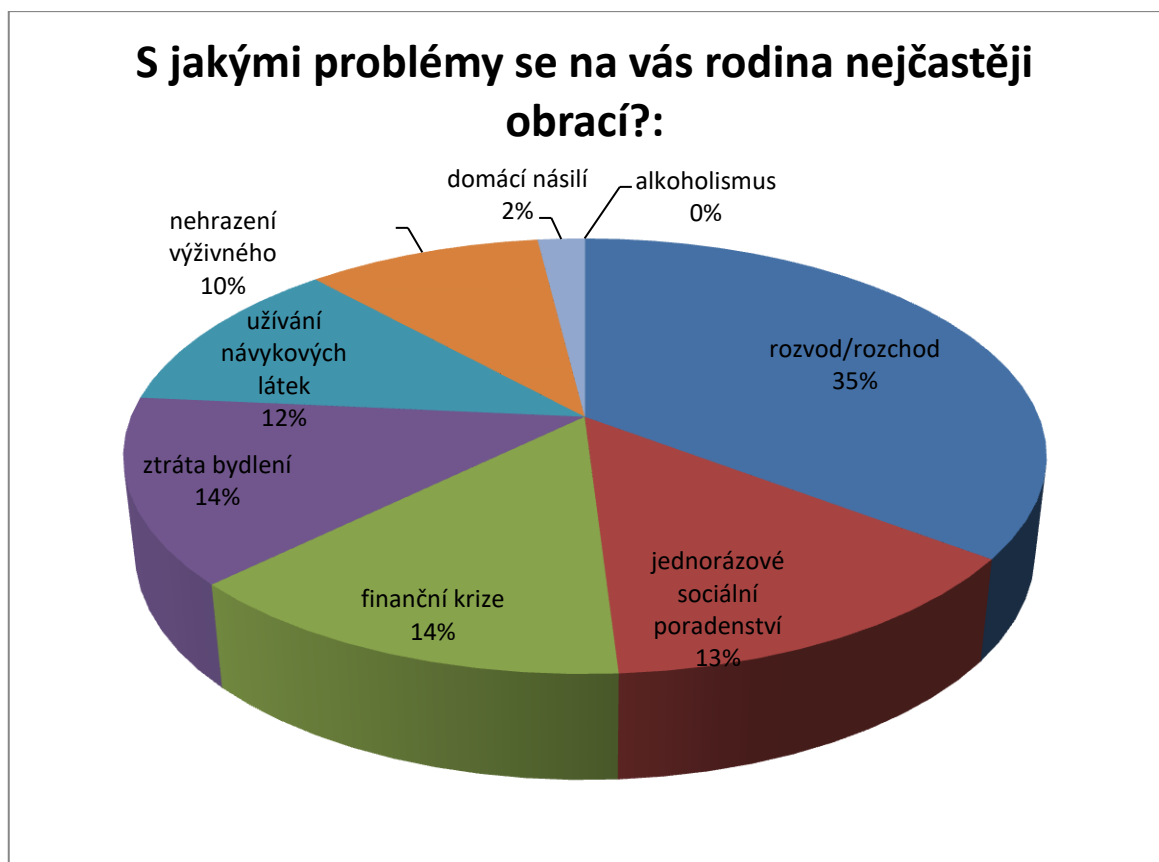

Zdroj: Vlastní tvorba autora

Graf číslo 7 odpovídá na dotazníkovou otázku, která zjišťuje s jakými rodinami sociální pracovníci OSPOD nejčastěji spolupracují. Z grafu vyplývá, že ohrožené rodiny mají ve většině případů jeden a více problémů, které jsou navzájem provázané a je potřeba je řešit. Dotazovaní sociální pracovníci v Ústeckém kraji ve většině případů

nepracují s rodinou, která by potřebovala řešit pouze jeden problém, například s duševním onemocněním, domácím násilím, sociálním vyloučením či s rodinou, která je ohrožená tím, že rodič zůstal na péči, výchovu a výživu dítěte nebo dětí sám. Výše uvedené nám sděluje, že se tyto situace kombinují s dalšími problémy, který rodinu ohrožují. 2 % dotazovaných respondentů nejčastěji pracuje s rodinami ohroženými syndromem CAN a s rodinami ohroženými užíváním psychoaktivních látek. 18 % respondentů uvádí, že nejvíce řeší problémy rodin, které prochází rozvodem a 29 % sociálních pracovníků, kteří se zapojili do výzkumného šetření, uvádí, že nejvíce klientkých rodin jsou rodiny sociálně slabé. Celých 49 % dotazovaných sociálních pracovníků v Ústeckém kraji sděluje, že rodiny, se kterými spolupracují, jsou rodiny mnohoproblémové, tedy takové rodiny, které již dlouhodobě řeší problémy různého rázu, které se v čase prohlubují, nedaří se je řešit a opakují se i v rámci transgeneračního přenosu.

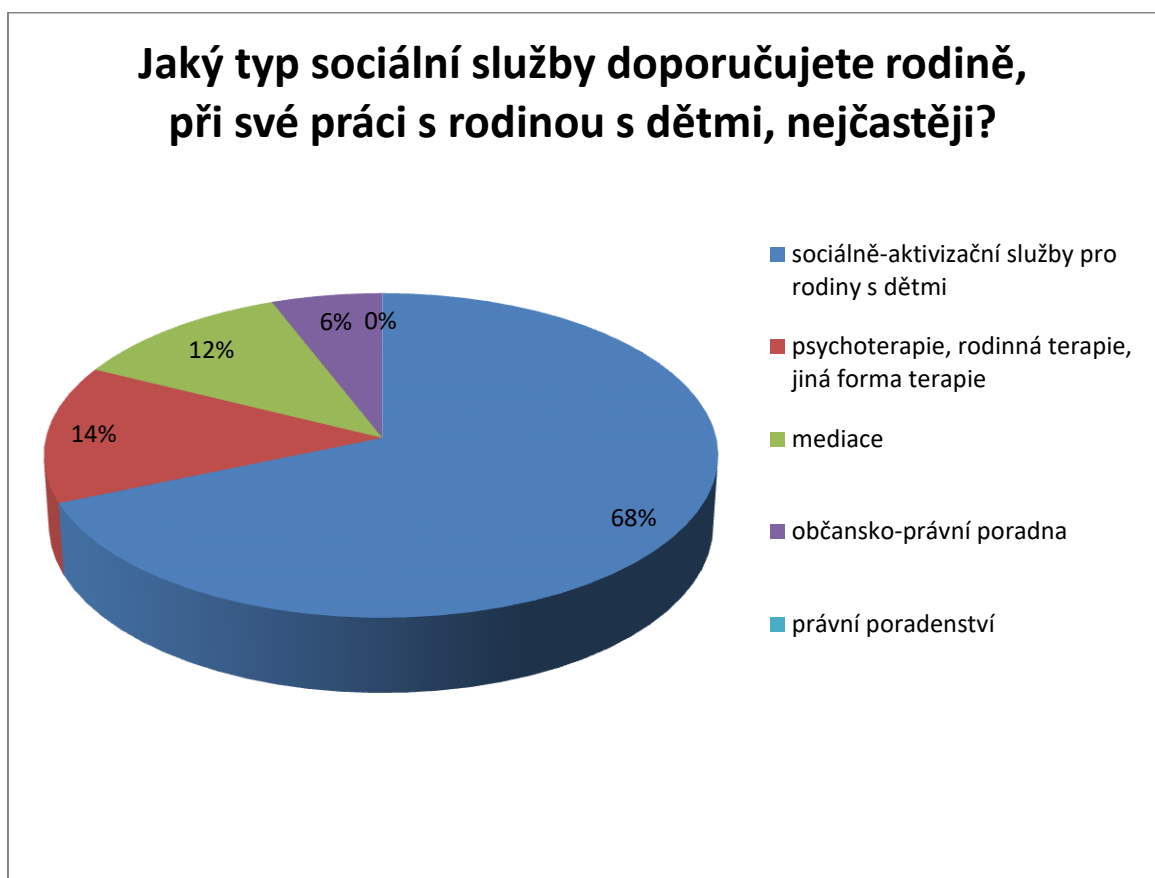
Graf č. 8: S jakými problémy se na vás rodina nejčastěji obrací?

Zdroj: Vlastní tvorba autora

Graf číslo 8 zobrazuje, s jakými problémy se ohrožené rodiny nejčastěji obrací na sociální pracovníky OSPOD. Z výše uvedeného je zřejmé, že nejčastěji se rodiny na OSPOD obrací v případě rozvodu nebo rozchodu a s tím související úpravou péče, výchovy a výživy o nezletilé dítě. 13 % respondentů uvádí, že v nejvíce případech řeší jednorázové poskytnutí sociálního poradenství a 14 % dotazovaných sděluje, že na OSPOD přichází rodiny v období, kdy prochází finanční krizí a shodně také v situaci, kdy rodina ztratila bydlení. Rozdíl mezi těmito dvěma možnostmi je v čase, resp. ve fázi, kdy se rodina rozhodne vyhledat odbornou pomoc. 12 % sociálních pracovníků uvádí, že je o pomoc chodí nejčastěji žádat rodiny ohrožené užíváním psychoaktivních látek. Naopak 10 % respondentů zhodnotilo, že se nejčastěji setkávají s žádostí o podporu a pomoc od rodin, kde jeden z rodičů nehradí výživné.

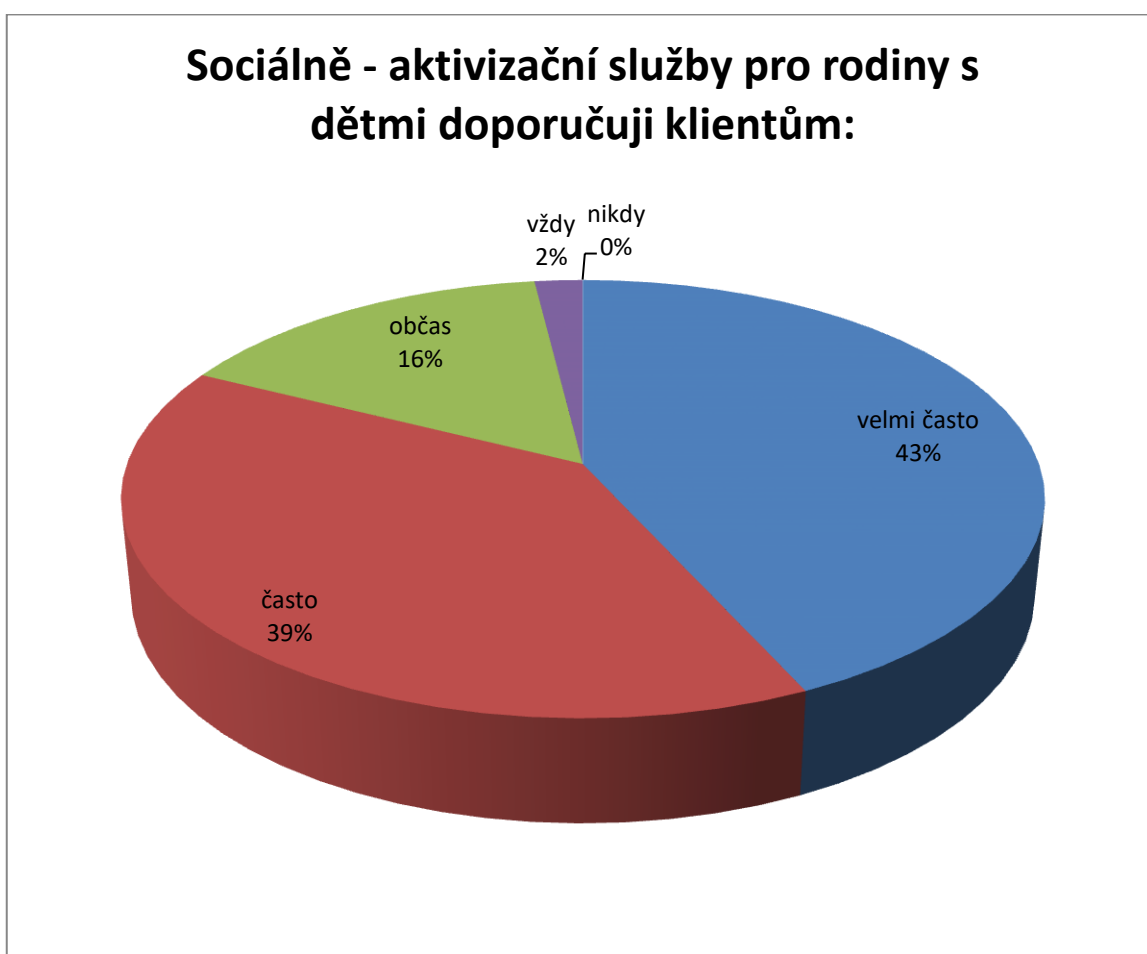
Graf č. 9: Jaký typ sociální služby doporučujete rodině, při své práci s rodinou, s dětmi, nejčastěji?

Zdroj: Vlastní tvorba autora

Graf číslo 9 zobrazuje, které služby dotazovaní sociální pracovníci nejčastěji doporučují svým klientům. Celých 68 % dotazovaných osob uvádí, že nejčastěji rodinu navazují na sociálně – aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Dále pak 14 % respondentů doporučuje rodinám nejčastěji pomoc v podobě terapií. 12 % sociálních pracovníků nejčastěji svým klientům doporučuje navázat spolupráci s mediátorem, který rodině pomůže vyřešit konfliktní situaci a 6 % sociálních pracovníků uvádí, že nejvíce své klienty odkazují na občansko – právní poradny.

Graf č. 10: Sociálně - aktivizační služby pro rodiny s dětmi doporučuji klientům:

Zdroj: Vlastní tvorba autora

Graf č. 10 vypovídá o četnosti doporučení sociálně – aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi klientům OSPOD. Četnost doporučení byla zjišťována formou tzv. škálovacích položek. Z výše uvedeného vyplývá, že 43 % sociálních pracovníků na OSPOD sociálně – aktivizační služby pro rodiny s dětmi doporučuje velmi často, 39 % dotazovaných respondentů SAS pro rodiny s dětmi doporučuje často, 16 % občas

a zbývající 2 % respondentů sociálně – aktivizační služby doporučují vždy. Z grafu číslo 10 je tedy možné vyčíst, že celých 84 % sociálních pracovníků orgánu sociálně právní ochrany dětí doporučuje k navázání spolupráce většině ohroženým rodinám výše zmíněnou sociálně – aktivizační službou pro rodiny s dětmi. Četnost doporučení služby vypovídá o její podstatné roli ve společnosti a o přínosu, který pro ohrožené rodiny s dětmi tato služba má.

Graf č. 11: Spolupráci se sociálně – aktivizační službou pro rodiny s dětmi vnímám pro ohroženou rodinu jako:

Zdroj: Vlastní tvorba autora

Jedenáctá otázka dotazníkového šetření je zaměřena na sociálně – aktivizační služby a její přínos ohroženým rodinám z pohledu dotazovaného sociálního pracovníka OSPOD v Ústeckém kraji. Výsledný graf říká, že 39 % respondentů považuje sociálně – aktivizační služby pro rodiny s dětmi za velmi přínosné, 57 % dotazovaných sociálních pracovníků je vnímá jako přínosné a 2 % respondentů uvádí, že nedokáže jejich přínos ohodnotit. Další 2 % dotazovaných respondentů uvádí, že spolupráce sociálně – aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi a ohroženými rodinami je méně přínosná. Pozitivní

výsledek však je, že žádný z dotazovaných respondentů nevnímá SAS jako nepřínosnou službu pro ohrožené rodiny s dětmi.

Graf č. 12: S ohroženou rodinou pracuji nejčastěji prostřednictvím:

Zdroj: Vlastní tvorba autora

Graf číslo 12 znázorňuje nejčastěji používanou metodu sociální práce s ohroženou rodinou jednotlivých respondentů. 53 % sociálních pracovníků OSPOD nejčastěji spolupracuje s rodinou v jejich přirozeném prostředí, tedy pomocí šetření v rodině. Metodu sociálního poradenství využívá nejčastěji 39 % respondentů. 2 % dotazovaných sociálních pracovníků nejčastěji při práci s ohroženou rodinou využívá případových konferencí. Celých 6 % dotazovaných respondentů uvádí, že při práci s ohroženou rodinou využívá jiných metod než těch, které byly nabídnuty v rámci výzkumné otázky.

Graf č. 13: Uvedte, jakým způsobem nejčastěji zahájíte spolupráci s ohroženou rodinou.

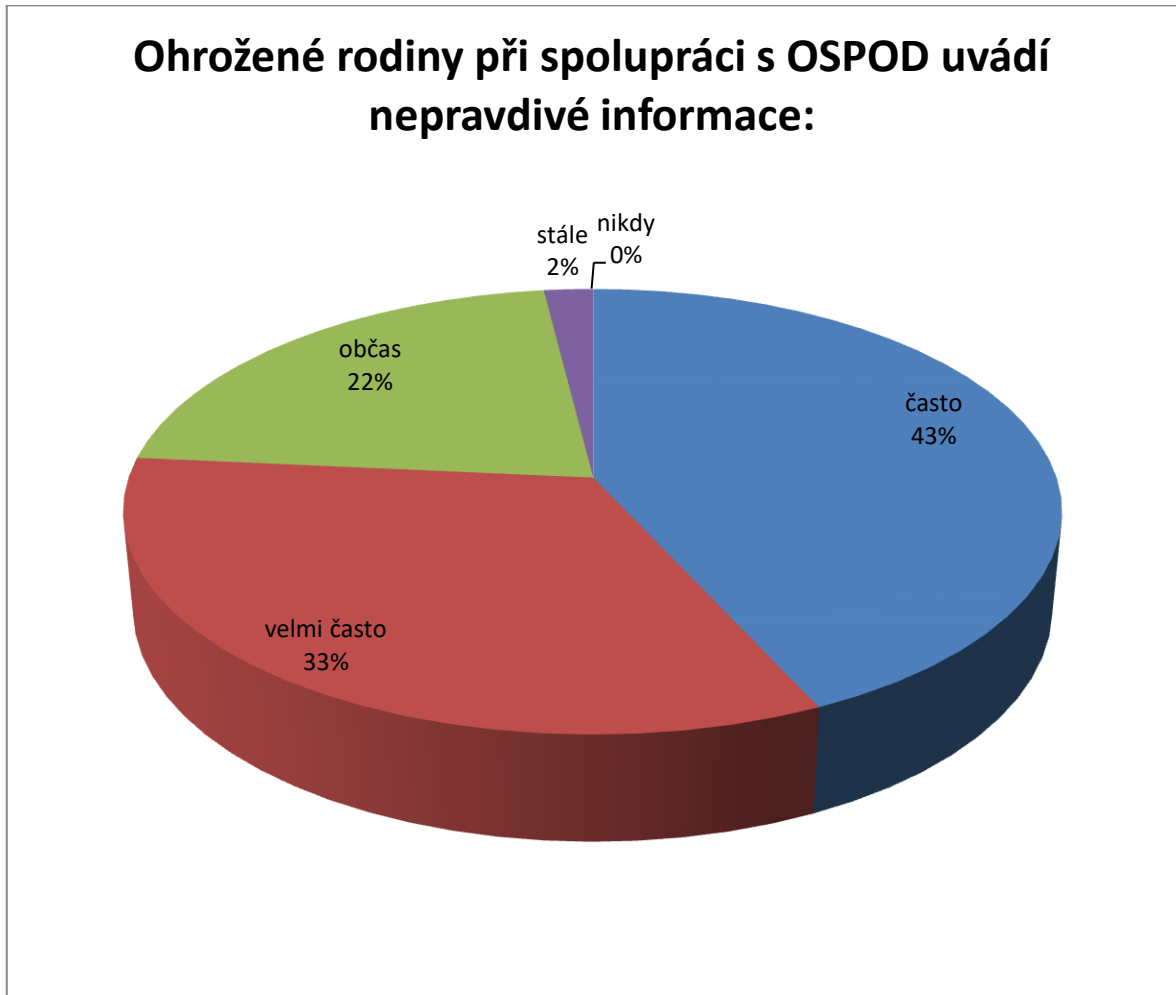

Zdroj: Vlastní tvorba autora

Graf číslo 13. zobrazuje výsledky výzkumné otázky, která zjišťuje, jakým způsobem sociální pracovníci OSPOD nejčastěji navazují spolupráci s ohroženou rodinou. Z grafu vyplývá, že respondenti nejčastěji zahajují spolupráci s ohroženou rodinou na základě oznámení ze ZŠ. Jedná se o 29 % dotazovaných sociálních pracovníků OSPOD v Ústeckém kraji. 21 % dotazovaných respondentů uvádí, že k navázání spolupráce dochází nejčastěji prostřednictvím anonymního oznámení a 20 % dotazovaných osob získá informace o ohrožených rodinách prostřednictvím oznámení od PČR. 14 % sociálních pracovníků vyhodnocuje, že je spolupráce zahájena v nejvíce případech na základě iniciativy ze strany budoucích klientů, kteří se na OSPOD dostaví bez předchozí výzvy. Prostřednictvím kolizního opatrovnictví nejvíce zahajuje spolupráci 12 % respondentů z Ústeckého kraje.

Z výzkumné otázky je patrné, že nejméně iniciativní jsou pediatři, které zvolilo pouze 4 % respondentů.

Graf č. 14: Ohrožené rodiny při spolupráci s OSPOD uvádí nepravdivé informace:

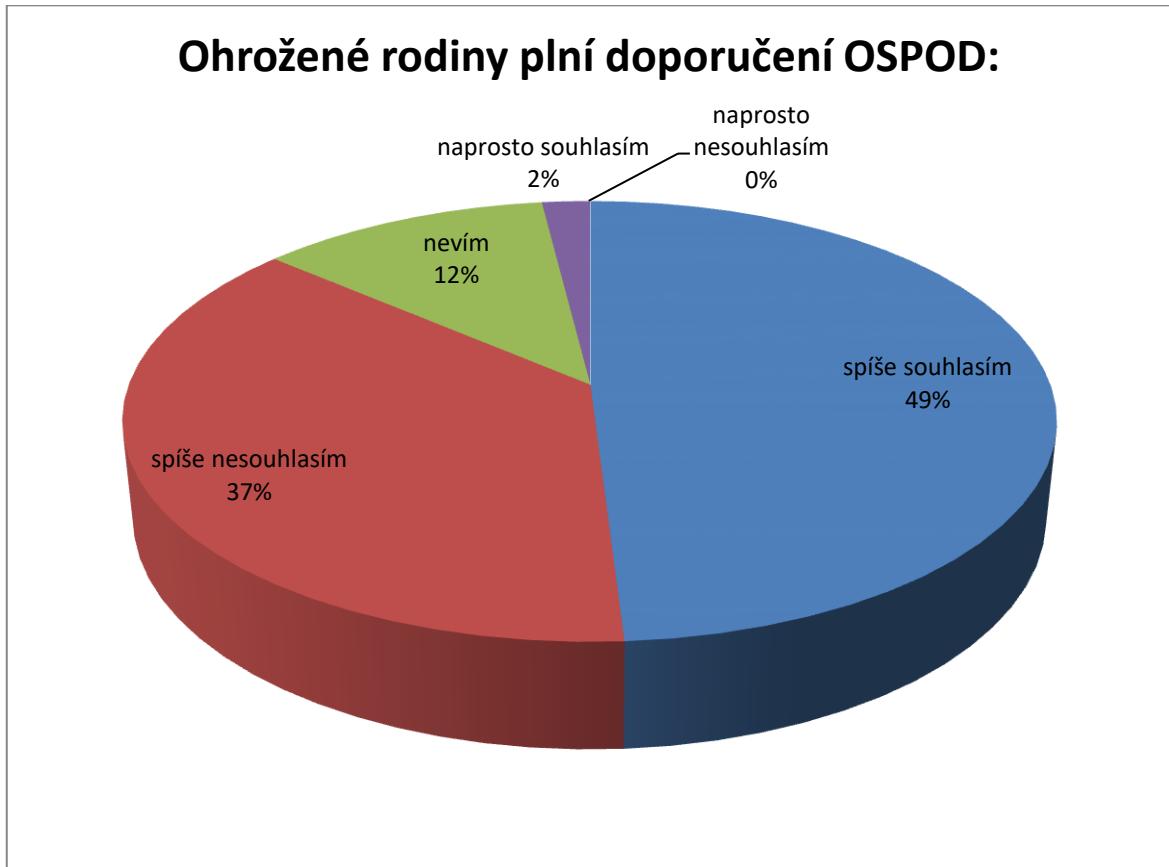

Zdroj: Vlastní tvorba autora

14. graf znázorňuje subjektivní pohled respondentů na kvalitu spolupráce mezi sociálním pracovníkem a klientskými rodinami, v závislosti na přesnosti a úplnosti sdělovaných informací ze strany ohrožených rodin směrem ke klíčovému sociálnímu pracovníkovi OSPOD. 33 % respondentů uvádí, že ohrožené rodiny velmi často sdělují nepravdivé informace a 43 % dotazovaných sociálních pracovníků sděluje, že často. Dalších 22 % respondentů uvádí, že klientské rodiny sdělují nepravdivé informace pouze občas. Naopak celá 2 % respondentů se setkala s tím, že klientské rodiny nepravdivé informace sdělují neustále. Výše uvedený graf říká, že 78 % sociálních pracovníků OSPOD

spolupracuje s rodinami, které neuvádí informace a skutečnosti tak, aby jim mohla být poskytnuta adekvátní péče, vedoucí ke zlepšení životní a sociální situace rodiny.

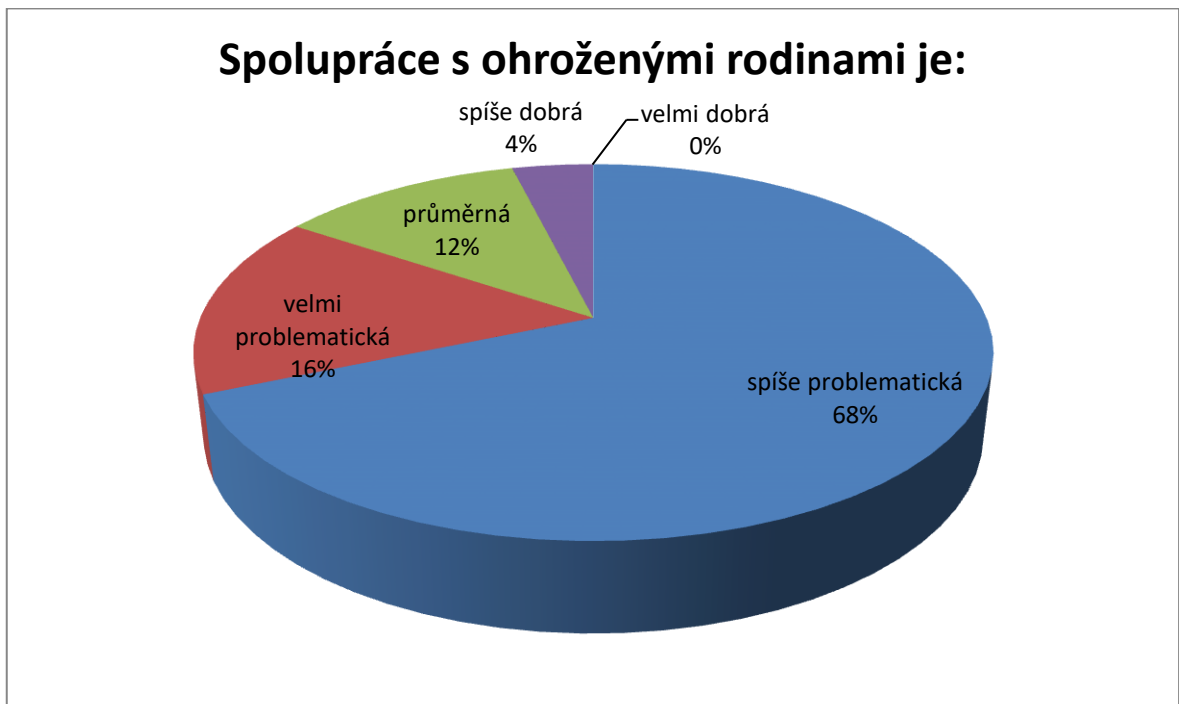
Graf č. 15: Ohrožené rodiny plní doporučení OSPOD:

Zdroj: Vlastní tvorba autora

15. graf v pořadí znázorňuje, jak sociální pracovníci hodnotí přístup ohrožených rodin k plnění doporučení ze strany OSPOD. Na základě výše uvedeného 2 % respondentů uvádí, že naprosto souhlasí s výrokem, že ohrožené rodiny plní doporučení OSPOD. Žádný z respondentů neuvádí, že by klientské rodiny doporučení OSPOD neplnily vůbec a 12 % dotazovaných uvádí, že na tuto otázku nedokáže odpovědět. 49 % dotazovaných s výše uvedeným výrokem spíše souhlasí a 37 % respondentů uvádí, že s výše uvedeným výrokem spíše nesouhlasí. Z grafu vyplývá, že 52 % dotazovaných sociálních pracovníků má dobrou zkušenost s ohroženými rodinami a jejich přístupem k doporučením, které od pracovníků OSPOD dostávají.

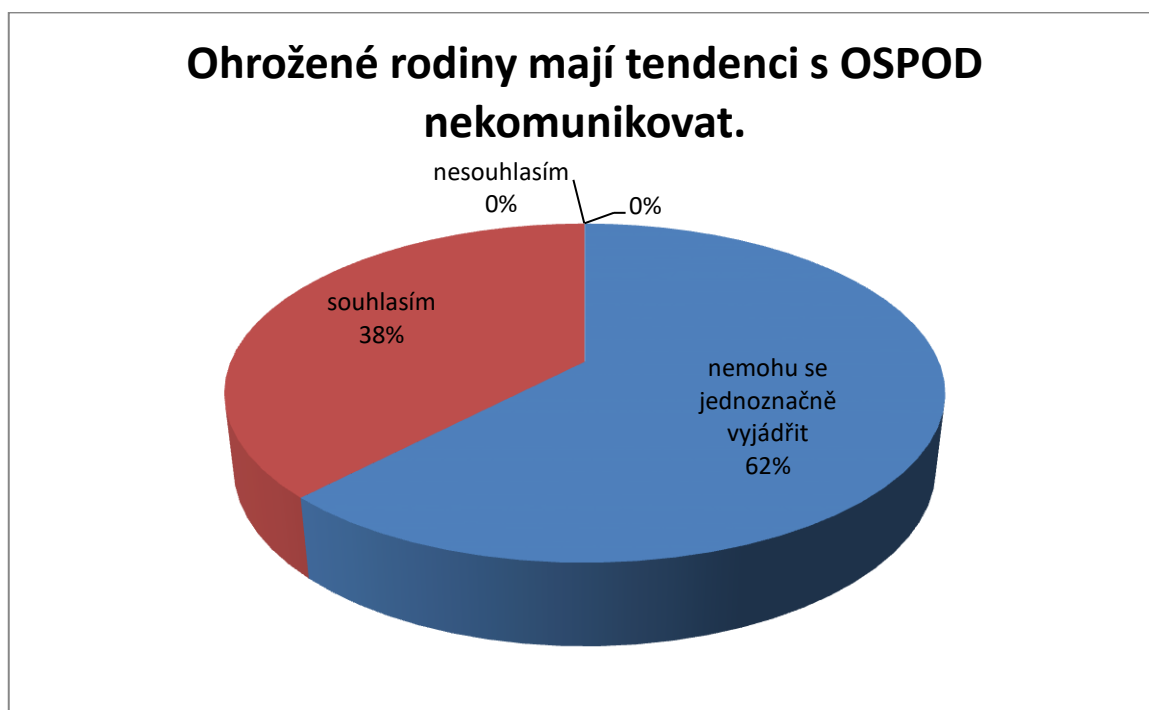
Graf č. 16: Spolupráce s ohroženými rodinami je:

Zdroj: Vlastní tvorba autora

Graf č. 16 znázorňuje názor respondentů na míru obtížnosti spolupráce s ohroženými rodinami. Z grafu je patrné, že většina dotazovaných, tedy 68 % z celkového počtu, považuje spolupráci s ohroženými rodinami za spíše problématickou, 16 % za velmi problématickou, za průměrně obtížnou považují respondenti spolupráci s ohroženými rodinami ve 12 % z celku a 4 % dotazovaných respondentů uvádí, že vnímá spolupráci s klientskými rodinami za spíše dobrou. Žádný z dotazovaných nemá v rámci spolupráce s ohroženými rodinami zkušenost velmi dobrou.

Graf č. 17: Ohrožené rodiny mají tendenci s OSPOD nekomunikovat.

Zdroj: Vlastní tvorba autora

Poslední graf z empirické části diplomové práce znázorňuje výzkumnou otázku, která zjišťuje, zda ohrožené rodiny mají spíše tendenci s OSPOD komunikovat, či naopak kontakt se sociálním pracovníkem spíše omezovat a nekomunikovat. Výsledky výše uvedené výzkumné otázky ukazují, že se více jak polovina respondentů nedokáže jednoznačně vyjádřit, tedy celých 62 % dotazovaných sociálních pracovníků. 38 % dotazovaných sociálních pracovníků jednoznačně uvádí, že s výrokem souhlasí, tedy že ohrožené rodiny s OSPOD nekomunikují tak, jak by bylo potřeba pro zlepšení situace, ve které se ohrožená rodina aktuálně nachází. Žádný z dotazovaných respondentů nevedl, že by s výše uvedeným výrokem nesouhlasil.

4.4 Výsledky výzkumného šetření

Cílem praktické části diplomové práce bylo zmapovat odbornost sociálních pracovníků a jejich názor na poskytování sociální podpory a pomoci v místě působení, v Ústeckém kraji. Dále bylo třeba zjistit, s jakými problémy se klientské rodiny v Ústeckém kraji nejčastěji potýkají, a zda jsou sociálně – aktivizační služby nepostradatelné, případně jak moc jsou služby potřeba při pomoci ohroženým rodinám s dětmi. Praktická část

diplomové práce také zjišťuje, jakým způsobem se sociální pracovníci OSPOD nejčastěji dozívají o klientských rodinách, jakým způsobem s ohroženými rodinami zahajují spolupráci a jaké metody při práci s klienty nejčastěji používají. Praktická část je také zaměřena na ohrožené rodiny a jejich přístup k řešení své problematiky a přístup k orgánu sociálně – právní ochraně dětí ve smyslu kvality spolupráce s OSPOD. Prostřednictvím dotazníkového šetření bylo zjištěno, že většina dotazovaných sociálních pracovníků, pracujících na OSPOD v Ústeckém kraji, má již několikaleté předchozí zkušenosti se sociální prací. Sociální práci na OSPOD však v nejvíce případech dotazovaní jednotlivci vykonávají 1 rok až 5 let. Co se týče sociálních a návazných služeb a s nimi spojené informovanosti o jejich nabídce, většina sociálních pracovníků uvedla, že je sociálních a návazných služeb v místě působení dostatek, stejně tak i míra informovanosti o nabízených službách a programech. Výše uvedené vypovídá o tom, že jsou sociální služby na orgány sociálně – právní ochrany dětí v Ústeckém kraji dostatečně navázány, propojeny a probíhá mezi výše uvedenými subjekty dostatečná komunikace, která umožňuje zefektivnit míru podpory a pomoci ohroženým rodinám s dětmi. Zde si lze položit otázku, zda je výše uvedené způsobeno tím, že se jedná o města s nižším počtem obyvatel, a tím pádem také s nižší nabídkou sociálních služeb, než je tomu například ve větších městech, jako je Praha. Nižší počet dostupných služeb však může zapříčinit intenzivnější a přehlednější komunikaci mezi zainteresovanými subjekty. Pomocí dotazníkového šetření bylo zjištěno, že se mezi klientské rodiny nejčastěji řadí rodiny mnohoproblémové. Definice mnohoproblémových rodin je podrobněji vysvětlena v praktické části diplomové práce. Obecně se však jedná o rodiny, které se nepotýkají pouze s jedním problémem krátkodobého charakteru, nýbrž s problémy mnohačetnými, které se předávají z generace na generaci. Děti z mnohoproblémových rodin se pak ve vysokém procentu případů stávají i nadále klienty OSPOD, avšak již nejsou v roli nezletilého, ale naopak vykonávají roli rodiče. Pokud však hovoříme o iniciativě ze strany klientů, tak lze dle dotazníkového šetření hovořit o tom, že se v nejvíce případech na OSPOD obrací klientské rodiny procházející rozvodem či rozchodem. Z empirické části výzkumného šetření, která je zaměřena na sociálně – aktivizační služby pro rodiny s dětmi bylo zjištěno, že jsou sociálně – aktivizační služby pro rodiny s dětmi nejvíce využívanou sociální službou, která má veliký význam při poskytování podpory a vedení ohroženým rodinám a jejich dětem. Poslední část výzkumu je zacílena na zmapování spolupráce mezi

sociálními pracovníky OSPOD a klientskými rodinami. Z výše uvedených grafů lze vyčíst, že je spolupráce v nejvíce případech realizována prostřednictvím sociálního šetření v rodinách. Spolupráce je však i přesto označována za problematickou. Klienti neuvádí pravdivé informace, a proto je potřeba větší míra kontroly nad některými ohroženými rodinami s dětmi. Naopak pozitivní zjištění je, že více než polovina dotazovaných respondentů uvádí, že klientské rodiny plní doporučení sociálních pracovníků orgánu sociálně – právní ochrany dětí.

V rámci empirického výzkumu byla zkoumána hypotéza H1, která říká, že sociální pracovnice OSPOD nejčastěji, při práci s ohroženou rodinou, navazují spolupráci s neziskovými organizacemi, které poskytují sociálně - aktivizační službu pro rodiny s dětmi. Alternativní hypotézou byl zvolen výrok, že sociální pracovnice OSPOD, při práci s ohroženou rodinou, nenavazují spolupráci se sociálně - aktivizačními službami pro rodiny s dětmi. Prostřednictvím dotazníkového šetření bylo zjištěno, že výše uvedená hypotéza se přijímá.

Druhá hypotéza empirického výzkumu H2 říká, že ohrožené rodiny mají tendenci v krizích nekomunikovat se sociálními pracovníky OSPOD. Naopak alternativní hypotéza sděluje, že ohrožené rodiny v období krize se sociálními pracovníky OSPOD komunikují intenzivněji, než v období, kdy krizí neprocházejí. Na základě empirického výzkumu bylo zjištěno, že se hypotéza H2 ani H2A nepotvrzují ani nezamítají, neboť 62 % respondentů se k výše uvedené hypotéze nedokázalo vyjádřit.

6 DISKUZE

Výsledek výzkumného šetření se jeví jako očekávaný, a to ve většině oblastí výzkumu. Některé části výzkumu však přeci jen byly velmi překvapující, a to jak v pozitivním smyslu, tak i ve smyslu negativním. Z šetření vyplynulo, že mají sociální pracovníci OSPOD v Ústeckém kraji praktické zkušenosti se sociální prací, a sice na vysoké úrovni. Většina sociálních pracovníků, kteří pracují pro orgán sociálně – právní ochrany dětí, již má předchozí zkušenosti se sociální prací z předchozího zaměstnání. To se jeví jako velmi přínosné, protože zkušenosti i z dalších odvětví sociální práce jsou při zaměstnání na OSPOD definitivně přínosem, především z hlediska poradenství, které sociální pracovníci, ve výše uvedeném zaměstnání, pravidelně poskytují svým klientům. Na základě hodnocení dotazovaných sociálních pracovníků vyplynulo, že nejčastěji doporučují klientským rodinám navázat spolupráci se sociálně – aktivizačními službami pro rodiny s dětmi. Tento výsledek byl očekávaný, jelikož sociálně – aktivizační služby pro rodiny s dětmi doprovází ohrožené rodiny v mnoha situacích, kde rodičům chybí kompetence, či jsou potřebné kompetence velmi oslabené. Z výsledků výzkumu však také vyplývá, že jsou sociálními pracovníci, kteří sociálně – aktivizační služby pro rodiny s dětmi příliš nevyužívají a spíše nedoporučují, a to i v případech, kdy by rodinám s dětmi tyto služby mohly výrazně pomoci k dosažení požadovaných cílů, které by vedly ke zlepšení situace ohrožené rodiny. Z výše uvedených výsledků vznikly pochybnosti o kvalitě poskytování sociálně – aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi, v místě působení respondentů, kteří v dané dotazníkové otázce odpověděli, že sociálně – aktivizační služby doporučují pouze někdy a především tuto formu spolupráce vnímají jako méně přínosnou. Velmi překvapující bylo také zjištění, že spolupráce s ohroženými rodinami je nejméně často navazována prostřednictvím sdělení od lékaře. Přitom právě dětské lékaři by měli být dostatečně informováni o oznamovací povinnosti a znacích, které ohrožená rodina vykazuje a prostřednictvím kterých se právě dítě z ohrožené rodiny řadí do § 6, tedy je na něj pohlíženo jako na ohrožené dítě. Neočekávaný výsledek vzešel z výzkumu v oblasti spolupráce s ohroženými rodinami, kdy sociální pracovníci vyhodnotili, že více jak polovina ohrožených rodin plní doporučení sociálních pracovníků OSPOD. Výsledek je však diskutabilní, jelikož se jedná o 51 % dotazovaných respondentů, kteří takto odpověděli. 49 % sociálních pracovníků, tedy dotazovaných respondentů, naopak uvedlo, že ohrožené

rodiny doporučení OSPOD spíše neplní. Zde vzniká otázka, zda může sociální pracovník svým působením ovlivnit motivaci klientské rodiny v plnění konkrétních kroků, které je potřeba vykonat pro zlepšení situace ohrožené rodiny, jež mohou zabránit i případnému odebrání nezletilého dítěte z rodinného prostředí. Velmi náročná je však spolupráce s ohroženými rodinami, které uvádí nepravdivé informace, anebo eliminují kontakt se sociálním pracovníkem, jenž se snaží ohrožené rodině pomoci. V tomto případě je snaha sociálního pracovníka mnohdy nedocenená, výsledky vynaložené práce jsou často velmi malé, anebo žádné. V této oblasti výzkum potvrdil, že spolupráce s ohroženými rodinami je v mnoha oblastech velmi problematická. Při výkonu profese sociálního pracovníka ohránu sociálně – právní ochrany dětí je velmi důležité, především z výše uvedených důvodů, dbát na psychickou hygienu, dbát o své duševní zdraví a v neposlední řadě se snažit vědomě vyvarovat syndromu vyhoření, které je při výkonu této profese velmi častým jevem, což ve své publikaci sděluje také Angelika Kallwass. (Kallwass Angelika, 2007)

ZÁVĚR

Problematika ohrožených rodin je dnes dosti diskutované téma a velká část populace je díky větší míře otevřenosti a transparentnosti k problémům, které se v minulosti řešily pouze za zavřenými dveřmi, více vnímavá. Větší vnímavost společnosti vůči tabuizovaným tématům je zapříčiněna v neposlední řadě díky službám, jež poskytují sociální práci, podporu a pomoc v různých životních oblastech, situacích a v jejich rozšířenější nabídce. Vyšší míra osvěty, než tomu bylo v minulosti, však neznamená, že si právě rodiny, které spadají mezi rodiny ohrožené, svou situaci uvědomují. Ohrožené rodiny jsou často hluboce zacykleny ve svých problémech, které si nesou celým životem a dědí se z generace na generaci. Důležitou roli při poskytování podpory a pomoci ohroženým rodinám hrají orgány sociálně – právní ochrany dětí, neziskové organizace, samotní klienti a samozřejmě komunikace a informovanost.

Z našeho pohledu je sociální práce s ohroženými rodinami velmi náročná, a to z toho důvodu, že výsledek je závislý na všech zainteresovaných jedincích. Je velmi důležité, aby byla mezi klientskou rodinou a sociálním pracovníkem OSPOD vybudovaná důvěra, která povede k otevřenosti a upřímnosti obou stran. Stejně tak je důležité mít k dispozici organizaci, která klientské rodině pomůže a poradí v jednotlivých krocích, které byly domluveny na OSPOD, pokud je ohrožená rodina nedokáže plnit vlastními silami. Sociálně – aktivizační služba pro rodiny s dětmi je v mnoha ohledech přínosem pro ohrožené rodiny, a to z toho důvodu, že tyto rodiny postrádají kompetence, které jsou potřebné pro řešení běžných povinností, pochází ze sociálně slabých poměrů, či vyrůstaly v odlišné kultuře a chybí jim základní znalosti a dovednosti či schopnosti si potřebné informace zjistit. Ve spolupráci OSPOD, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi a klientské rodiny, která projevuje zájem o aktivní přístup, věříme, že je možné, a dokonce i nevyhnutelné, výrazně zlepšit situaci rodiny, která naplňuje znaky rodiny ohrožené.

SEZNAM LITERATURY

- Matoušek Oldřich, Pazlarová Hana a kol. (2014). *Podpora rodiny pro pomáhající profese*. Praha: Portál.
- §1 zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění. (nedatováno).
- Bechyňová Věra. (2012). *Případové konference*. Praha: Portál.
- Bechyňová Věra, Konvičková Marta. (2011). *Sanace rodiny*. Praha: Portál.
- Dominelli Lena. (1999). *Community Approaches to Child Welfare*. London: Routledge.
- Dryden Windy. (2008). *Poradenství*. Praha: Portál.
- Dunovský, J. (1999). *Sociální pediatrie*. Praha: Grada.
- Evelyne Sullerotová. (1998). *Krize rodiny*. Praha: Karolinum.
- Fisher Ondřej, Milfait René a kol. (2008). *Etika pro sociální práci*. Praha: VOŠ Jabok.
- Fisher Slavomil, Škoda Jiří. (2009). *Sociální patologie: Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada Publishing.
- Gardner, R. A. (2010). *Terapeutické intervence u dětí se syndromem zavržení rodiče*. Praha: TRITON,s.r.o.
- Hamplová Dana, Simona Pikálková. (2002). Manželství, nesezdané soužití a partnerský vztah. V M. T. Mansfeldová Zdenka, *Současná česká společnost. Sociologické studie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Handon M. Rose. (2009). Client Relationships and Ethical Boundaries for Social Workers in Child Welfare. *The New Social Worker*, vol. 16, 4-5.
- Harriet M. Bartlett. (1970). *The Common Base of Social Work Practice*. New York: National Association of Social Workers.
- Holub Milan, Nová Hana, Sladká Hyklová Jana. (2007). *Zákon o rodině*. Praha: Linde Praha a. s.
- Horská, Kučera, Maur, Stloukal. (1990). *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha: Panorama Praha.

- Irena Sobotková. (2012). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.
- Ivo Možný. (2002). *Sociologie rodiny*. Praha: Slon.
- Jack Goody. (2006). *Proměny rodiny v evropské historii*. Praha: NLN - Nakladatelství Lidové noviny.
- Jan Jandourek. (2001). *Sociologický slovník*. Praha: Portál.
- Jankovský Jiří. (2018). *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, s.r.o.
- Jitka Skopalová. (2010). *Záblesky bezpečí dítěte*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Kallwass Angelika. (2007). *Syndrom vyhoření v práci a v osobním životě*. Praha: Portál.
- Kantorová Jana. (2010). *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky II*. Olomouc: Hanex.
- Kazimír Večerka, Jakub Holas, Markéta Štěchová. (2000). *Problémové děti ve školských výchovných zařízeních*. Praha: Knok polygrafie.
- Klingemann Harald. (2004). *Cultural and social aspects of drug dependence*. Geneva: WHO.
- Knotová Dana a kolektiv. (2014). *Úvod do sociální pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita.
- Kopřiva Karel. (2011). *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál.
- Kratochvílová Ivana. (2013). *Sociální práce Prepedeutikum*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně.
- Kvapilová Světla. (2011). *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Lisa Kaplan. (1986). *Working With Multiproblem Families*. Lexington Books.
- Malá Eva, Pavlovský Pavel. (2002). *Psychiatrie: Učebnice pro zdravotní sestry a další pomocné profese*. Praha: Portál.
- Matějček Z., D. Z. (2002). *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada.
- Mátel Andrej a kolektiv. (2010). *Aplikovaná etika v sociální práci*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety.
- Mátel Andrej a kolektiv. (2010). *Etika sociálnej práce*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety.
- Matoušek Oldřich. (2001). *Základy sociální práce*. Praha: Portál.

- Matoušek Oldřich. (2003). *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál.
- Matoušek Oldřich. (2003). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Slon.
- Matoušek Oldřich. (2008). *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál.
- Matoušek Oldřich. (2008). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.
- Matoušek Oldřich. (2010). *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál.
- Matoušek Oldřich. (2016). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.
- Matoušek Oldřich a kolektiv. (2013). *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál.
- Matoušek Oldřich, Kodymová Pavla, Kolářková Jana. (2010). *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál.
- Matoušek Oldřich, Křišťan Alois. (2013). *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál.
- Matoušek Oldřich, Matoušková Andrea. (2011). *Mládež a delikvence*. Praha: Portál.
- Matoušek Oldřich, Pazlarová Hana. (2010). *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál.
- Matoušek, O. (2015). *Děti a rodiče v rozvodu*. Praha: Portál.
- Maurice Berger, I. G. (2011). *Když se rodiče rozvádějí: Jak pochopit citění dítěte a jak mu pomoci*.
Portál.
- Mezera Antonín. (2008). *Pro jaké povolání se hodím? Jak si vybrat střední a vyšší odbornou školu a
snad i budoucí povolání*. Brno: Computer Press.
- Michalík Jan. (2007). *Metodika - přípravy poradců uživatelů sociálních služeb*. Praha: Evropský
sociální fond.
- Mühlpachr Pavel. (2008). *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita.
- Musil Libor. (2004). *"Ráda bych Vám pomohla, ale" dilemata práce s klienty v organizaci*. Brno:
Marek Zeman.
- Navrátil Pavel, Janebová Radka a kol. (2010). *Reflexivita v posuzování životní situace klientek a
klientů sociální práce*. Hradec Králové: Gaudeamus.
- Nečasová Mirka. (2001). *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*. Brno: Masarykova univerzita.

- Nielsen Sobotková Veronika a kolektiv. (2014). *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada.
- Novák Tomáš, Průchová Bohumila. (2007). *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha: Grada.
- Novosad Libor. (2009). *Poradenství pro osoby se zdravotním a sociálním znevýhodněním*. Praha: Portál.
- Oldřich Matoušek, H. P. (2014). *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál.
- Paulík Karel. (1994). *Kapitoly z biodromálního poradenství*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- Paulík Karel. (2009). *Vybrané poradenské a psychoterapeutické směry*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.
- Pavlíková Gabriela, Martínková Kateřina a Ženíšková Jana. (2015). *Naše rodina, naše problémy, naše řešení aneb když se sejde rodinná rada*. Pardubice: Amalthea.
- Pemová Terezie, Ptáček Radek. (2016). *Zanedbávání dětí: příčiny, důsledky a možnosti hodnocení*. Praha: Grada.
- Pemová Terezie, Ptáček Radek a kol. (2011). *Na jedné lodi aneb jak uspořádat případovou konferenci v oblasti péče o ohrožené děti*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR.
- Petr Pöthe. (1999). *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus.
- Průchová, B. (2002). *Slušný rozvod*. Praha: Era.
- Reamer G. Frederic. (2018). *Social Work Values and Ethics*. New York: Columbia university press.
- Richard Kagan, Shirley Schlosberg. (1989). *Families in Perpetual Crisis*. Norton Professional Books.
- Robert Lee Barker. (2003). *The social work dictionary*. Washington, DC: NASW Press.
- Rozsypalová, M. Č. (2003). *Psychologie a pedagogika*. Praha: Informatorium.
- Schmidová. (2011). *Rodiče, děti a jejich problémy, sborník studií*. Praha: Sdružení Linka bezpečí.
- Smith, H. (2004). *Děti a rozvod*. Praha: Portál.
- Smutek Martin, Kappl Miroslav. (2006). *Proměny klienta služeb sociální práce*. Hradec Králové: Gaudeamus.
- Staněk Antonín. (2006). *Násilí páchané na dětech*. Olomouc: Univerzita Palackého.

- Špatenková Naděžda a kol. (2017). *Krize a krizová intervence*. Praha: Grada.
- Špeciánová Šárka. (2003). *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*. Praha: Linde.
- Thompson Mel. (2004). *Přehled etiky*. Praha: Portál.
- Tomeš Igor. (2009). *Sociální správa: úvod do teorie a praxe*. Praha: Portál.
- Úlehla Ivan. (2005). *Umění pomáhat*. Praha: SLON.
- Vágnerová Marie. (2014). *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál.
- Věra Kuchařová a kol. (2019). *Česká rodina na počátku 21. století*. Praha: Slon.
- Veselá Renata a kol. (2005). *Rodina a rodinné právo*. Praha: EUROLEX BOHEMIA s.r.o.
- Warshak, R. A. (2003). *Rozvodové jedy*. Triton.
- Wolff Larry. (2007). *Týrání a zneužívání dětí ve Vídni v době Freuda: Korespondenční lístky z konce světa*. Praha/Kroměříž: Triton.
- Zákon č. 108/2006 Sb., § 37, odst. 3. (nedatováno).
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. (nedatováno).
- Zákon č. 108/2006 Sb., § 2 odstavec 1 . (nedatováno).
- Zelená Martina, Klégrová Alžběta. (2006). *Podpora rodiny*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno a příjmení autorky: Bc. Suzana Vukadinovičová

Studijní program: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Metody sociální práce s ohroženou rodinou

Vedoucí práce: PhDr. Hana Hejná

Rok dokončení práce: 2022

Počty znaků hlavního textu práce (včetně literatury, bez příloh)

Přímé citace: 4

Ostatní text: 3 300

Celkový počet znaků: 151 772

Počet pramenů a literatury: 89

Názvy souborů:

Text práce ve formátu PDF: Diplomová práce - Suzana Vukadinovic - FINAL tisk.pdf

Text práce ve formátu DOC nebo DOCX: Diplomová práce - Suzana Vukadinovic - FINAL tisk.docx

Další soubory: 0

- Rodina mnohoproblémová
 - Rodiny ohrožené sociálním vyloučením
- 8. S jakými problémy se na vás rodina nejčastěji obrací:**
- Ztráta bydlení
 - Nehrazení výživného
 - Rozvod (poradenství v oblasti úpravy styku, výchovy, výživy)
 - Finanční krize
 - Domácí násilí
 - Užívání návykových látek
 - Alkoholismus
 - Problémový styk nezletilého s druhým rodičem
 - Jednorázové sociální poradenství
- 9. Jaký typ sociální služby doporučujete rodině, při své práci s rodinou s dětmi, nejčastěji?**
- Sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi
 - Psychoterapii, rodinnou terapii
 - Mediaci
 - Občansko-právní poradny
 - Právní poradenství
 - Jiné, uveďte:
- 10. Sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi doporučují klientům:**
Nikdy – občas – často – velmi často – stále (1 – 2 – 3 – 4 – 5)
- 11. Spolupráci se sociálně – aktivizační službou pro rodiny s dětmi vnímám pro rodinu jako:**
Velmi přínosnou – přínosnou – méně přínosnou – nepřínosnou – nevím
- 12. S ohroženou rodinou pracuji nejčastěji prostřednictvím:**
- Sociálního poradenství
 - Šetření v rodině
 - Případové konference
- 13. Uveďte, jakým způsobem nejčastěji zahájíte spolupráci s ohroženou rodinou (seřadte od 1 – 6, vzestupně) :**
- Na základě anonymního oznámení
 - Na základě oznámení od PČR
 - Na základě sdělení ze ZŠ
 - Na základě sdělení od lékaře
 - Rodina přijde na OSPOD s žádostí o poradenství bez předchozí iniciace
- 14. Ohrožené rodiny při spolupráci s OSPOD uvádí nepravdivé informace:**
stále - velmi často - často - občas – nikdy
- 15. Ohrožené rodiny plní doporučení OSPOD:**
Naprosto souhlasím – spíše souhlasím – nevím – spíše nesouhlasím – naprosto nesouhlasím
- 16. Spolupráce s ohroženými rodinami je:**
Velmi problematická – spíše problematická – průměrná – spíše dobrá – velmi dobrá
- 17. Ohrožené rodiny mají tendenci s OSPOD nekomunikovat.**
Souhlasím - nemohu se jednoznačně vyjádřit – nesouhlasím

Mnohokrát Vám děkuji za čas, který jste mi věnovali.

**Posudek ponenta diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studentky: Bc. Suzana Vukadinovičová
 Obor studia: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii
 Název práce: Metody sociální práce s ohroženou rodinou
 Vedoucí práce: PhDr. Hana Hejrná

Technické parametry práce:

Počet znaků textu (bez příloh): 151 772

Počet stránek příloh: 3

Počet titulů v seznamu literatury: 89

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Oborová přiléhavost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření

(respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

		x		
--	--	---	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny

(citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

(jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

		x		
--	--	---	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

	x			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice

(samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

	x			
--	---	--	--	--

Naplnění cílů práce

	x			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	x			
--	---	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	x			
--	---	--	--	--

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

	x			
--	---	--	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce

(publikace, referáty, apod.)

		x		
--	--	---	--	--

* nehodící se škrtněte

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

**Posudek ponenta diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

S ohledem na Vaše praktické odborné zkušenosti - Lze očekávat podobné výsledky stejného výzkumného šetření i v jiných regionech než v Ústeckém kraji? Ano i Ne odůvodněte.

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky; v případě doporučení do soutěže o nejlepší DP uveďte nadprůměrné charakteristiky práce v souladu s Vámi výše označeným kritériem formální úrovně, obsahové reprezentativnosti, metodologie a přínosnosti práce pro teorii či praxi):

Diplomová práce se zabývá tématem, který je pro praxi OSPOD velice přínosným. Autorka má s prací na OSPOD zkušenost, a tak zvolila téma, které tomuto odpovídá. Práce má dvě části, teoretickou a praktickou. V teoretické části autorka z velkého množství možného uchopení tématu vybrala základní problematiku, která souvisí s tématem ohrožené rodiny dnes i v historii. Historický exkurz je krátký, možná nebyl nutný, ale vývoj rodiny i sociální práce do tématu diplomové práce bezesporu patří. Jednotlivé kapitoly s tématem souvisejí, ale jejich vzájemné propojení slovním uvedením by jim dodalo kompaktnosti. Rušivé jsou také formální nedostatky, např. členění jednotlivých kapitol, které není koncipováno jednotně a také pravopisné chyby, které nejsou v textu výjimkou (jedná se především o interpunkci). Ocenění si zaslouží množství použité odborné literatury.

Praktická část vychází ze zkušeností autorky, která se v sociální práci s ohroženou rodinou pohybovala. Autorka zvolila výzkumnou otázku a hypotézy, které vycházejí z její odborné zkušenosti. Zvolila i vhodnou metodologii. Vytvořila vlastní dotazník. Velmi zdařilá je interpretace výsledků výzkumného šetření i diskuse. Formální náležitosti DP jsou však nedotažené (bibliografické údaje jsou vloženy před přílohou a Obsah má také neodstraněnou položku). Seznam použité literatury není důsledně sestaven dle příjmení autora, což zbytečně poukazuje na nedostatečnou závěrečnou kontrolu práce.

Diplomová práce v zásadě splňuje požadované náležitosti, práci doporučuji k obhajobě.

Doporučení do soutěže o nejlepší diplomovou práci:

nedoporučuji

Celkově získané body do soutěže:

Doporučení k obhajobě:

doporučuji

Navrhovaná klasifikace:

1-2 dle obhajoby

Datum, podpis: 28.8.2022

* nehodící se škrtněte

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

**Posudek vedoucího/opponenta bakalářské/diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta/-tky: Suzana Vukandinovičová

Obor studia: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Metody sociální práce s ohroženou rodinou

Oponent práce: Mgr. Iveta Jelínková

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh):

Počet stránek příloh:

Počet titulů v seznamu literatury:

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

		x		
--	--	---	--	--

Oborová přiléhavost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

		x		
--	--	---	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření

(respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	x			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny

(citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

(jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

		x		
--	--	---	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

		x		
--	--	---	--	--

Využití výzkumných empirických metod

		x		
--	--	---	--	--

Využití praktických zkušeností

		x		
--	--	---	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice

(samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

--	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

		x		
--	--	---	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

		x		
--	--	---	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

		x		
--	--	---	--	--

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

		x		
--	--	---	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce

(publikace, referáty, apod.)

		x		
--	--	---	--	--

* nehodící se škrtněte

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

**Posudek vedoucího/oponenta bakalářské/diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

V čem vidíte limity Vašeho výzkumu.

Jaká jsou podle Vás specifika sociální práce s ohroženou rodinou.

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky; v případě doporučení do soutěže o nejlepší DP uveďte nadprůměrné charakteristiky práce v souladu s Vámi výše označeným kritériem formální úrovně, obsahové reprezentativnosti, metodologie a přínosnosti práce pro teorii či praxi):

Hlavním tématem předložené diplomové práce je představení metod sociální práce s ohroženou rodinou. Zvolené zaměření práce je úzce spjato se studovaným oborem.

Diplomová práce je standardně dělena na část teoretickou a empirickou. Teoretická část je postavena na čtyřech hlavních kapitolách, v nichž se autorka z různých pohledů snaží přiblížit hlavnímu tématu práce. První kapitola předkládané práce se zabývá vývojem rodiny a to od raného středověku až po válečné období, dále pak typologií rodiny a krizovými situacemi rodiny. Druhá kapitola práce je pak věnována sociální práci, konkrétně její historii, charakteristice, ale také obsahuje téma sociální pracovník, poté etiku sociální práce a nakonec etická dilemata sociálních pracovníků. Třetí kapitola práce se zmiňuje o sociální práci s rodinou, jako je sanace rodiny, rodinná a případová konference či sociální poradenství. Čtvrtá kapitola práce je věnována problematice OSPOD. Práce je psána celkem čtivou formou, a až na druhou kapitolu, kde bych doporučila tématicky oddělit sociální práci a sociálního pracovníka je přehledně a logicky poskládána a tématicky se vztahuje k problematice. Autorce bych vytkla, že v práci odkazuje na Zákon o rodině z roku 1964, který již není v platnosti (str. 28) a dále nejednotně uvádění zdrojů v textu.

Výzkumnou část práce tvoří šetření, pro které autorka zvolila kvantitativní metodu formou dotazníkového šetření. Zpočátku není zřejmý cíl výzkumu ani výzkumná otázka, formulovány jsou pouze hypotézy. S cílem práce jsme se seznámili až ve výsledcích výzkumného šetření - zmapování odbornosti sociálních pracovníků a jejich názor na poskytování sociální podpory a pomoci v místě jejich působení. Dále bylo třeba zjistit, Chybí teoretické představení jednotlivých fází výzkumu včetně jeho samotného. Kapitulu Výsledky výzkumného šetření máme hned dvakrát, což výsledky neprezentuje příliš přehledně. Nejasné je a málo vypovídající je i vyhodnocení hypotéz. Oceňuji autorčinu diskusi.

Formální stránka práce - hrubé chyby str. 30, 31, 32; na str. 30-32 nejsou uvedeny zdroje. Diplomová práce splňuje nároky na zpracování závěrečné diplomové práce.

Doporučení do soutěže o nejlepší diplomovou práci:

nedoporučuji

Celkově získané body do soutěže:

21,725

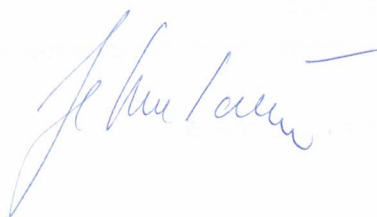
Doporučení k obhajobě:

doporučuji

Navrhovaná klasifikace:

2 - velmi dobře

Datum, podpis: 30. 8. 2022

* nehodící se škrtněte

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a